

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РИБАК МАРІЯ ОЛЕГІВНА

УДК 330.341.1(477): 338.1

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____Марія РИБАК

Науковий керівник:
доктор економічних наук,
професор
ВАЛІНКЕВИЧ Наталія Василівна

Житомир – 2025

АНОТАЦІЯ

Рибак М. О. Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», галузь знань 07 «Управління та адміністрування». Поліський національний університет, Житомир, 2025.

Дисертацію присвячено комплексному науковому дослідженню теоретико-методичного та методологічного обґрунтування і розробки стратегічних напрямів розвитку підприємництва на принципах інноваційності та засадах сталості.

У *теоретичній частині* узагальнено сучасні концепції інноваційного підприємництва, визначено його сутність, генезу та значення у реалізації цілей сталого розвитку. Розглянуто хронологію еволюцію дефініції «стале підприємництво» та обґрунтовано і поглиблено її економічну сутність, що дозволило інтегрувати принципи сталості в діяльність інноваційно орієнтованих суб'єктів підприємництва. Встановлено, що інноваційне підприємництво в Україні розвивається недостатньо ефективно з погляду максимізації використання потенціалу як інструменту комерціалізації наукових ідей.

Здійснено аналітичний огляд категорії інноваційного підприємництва як процесу створення, розвитку і впровадження новаторських ідей, продуктів, технологій та послуг в умовах ринкових трансформацій, спрямованого на вирішення суспільних проблем, задоволення потреб споживача, підвищення конкурентоспроможності і доданої вартості продукції, створення значної економічної та соціальної вигод. Інноваційне підприємництво є основним фундаментом для досягнення Цілей сталого розвитку з урахуванням таких сучасних трендів, як діджиталізація, штучний інтелект, космічні і геоінформаційні технології та тенденцій нарощування обсягів інвестицій у

розвиток екосистем та поширення зеленого курсу в енергетиці за європейським й світовим досвідом. Запропоновано, економічні, екологічні та соціальні критерії оцінки інноваційного підприємництва, які дають можливість оцінити економічну ефективність господарської діяльності суб'єктів підприємництва. У Концепції сталого розвитку, прийнятій ООН, визнається важливість збалансованого поєднання складових економічного, соціального та екологічного зростання з метою задоволення потреб теперішніх і майбутніх поколінь без руйнівних наслідків.

В *аналітичній частині* проведено оцінку діяльності суб'єктів підприємництва за видами економічної діяльності регіонів України. Зазначено провідну роль малого та середнього бізнесу у наповненні місцевих бюджетів і розвитку територіальних громад. Розроблено методичні підходи до визначення параметрів та показників ефективності інноваційного підприємництва, що враховують економічні, екологічні та соціальні чинники. Проведено аналіз соціально-економічної діяльності суб'єктів підприємництва, орієнтованих на інновації та оцінено результативність функціонування інституційно-організаційного середовища. Виявлено синергетичний вплив на сталість інноваційно орієнтованих підприємств, що дозволяє сформулювати інтегровану стратегію розвитку.

У науковому дослідженні розроблено концептуальну синергетичну модель розвитку інноваційного підприємництва, яка включає такі елементи: синергетичні характеристики організації; принципи синергетичного аналізу; синергетичні ефекти розвитку; форми прояву синергії розвитку. Як засвідчив проведений аналіз, цільові ефекти синергетичного підходу до управління та розвитку підприємств можливо охарактеризувати трьома змінними – збільшення прибутку, оптимізація витрат та скорочення потреб в інвестиціях. Встановлено, що діагностика перспектив розвитку за допомогою синергетичної моделі є доцільним інструментом інтеграції різних аспектів господарської діяльності підприємств та їх взаємодію для цілісності сталого розвитку інноваційного підприємництва. Врахування множинних факторів,

які взаємодіють між собою та створюють додаткову цінність через ефект синергії, дозволили ототожнювати підприємство як єдину систему, де кожен елемент впливає на інші, і в результаті, на загальну ефективність діяльності суб'єкта підприємництва. Такий підхід допомагає не лише оптимізувати господарську діяльність підприємств, але й досягається ефект емерджентності.

В проєктній частині наукового дослідження обґрунтоване організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості. Запропоновано організаційну структуру управління суб'єкта інноваційного підприємництва, яка є достатньо ефективною для впровадження складних технологічних нововведень, наукомісткого виробництва та задоволення інших функцій. Доведено, що організаційне забезпечення розвитку інноваційної діяльності на засадах сталості, засноване на поєднанні трьох параметрів: інституційному, управлінському та ресурсному, яке дозволяє приймати ефективні рішення, сприяючи результативному переходу національної економіки на сучасну модель розвитку з виконанням Цілей сталого розвитку.

Встановлено, що в цілому витрати на науково-дослідну роботу зростали протягом аналізованих років, проте змінилися пропорції витрат між різними видами досліджень. Прикладні наукові дослідження та науково-технічні розробки отримали найбільшу кількість фінансування у порівнянні з фундаментальними науковими дослідженнями, що свідчить про стратегічний фокус щодо розробки і впровадження інноваційних технологій та продуктів. На основі результатів аналізу видатків на виконання наукових досліджень і розробок за видами економічної діяльності побудована економіко-математична модель регресійно-кореляційного типу, яка дає можливість визначити вплив витрат на рівень макроекономічних показників, що є важливим при формуванні драйверів розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості.

Розроблено методичний підхід до аналізу рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності за видами економічної діяльності, який

передбачає комплексну оцінку ефективності інноваційних процесів, враховуючи особливості та потреби стейкхолдерів, що дозволяє досягнути бажаного рівня інноваційності суб'єктів підприємництва, а також є основою для прийняття та реалізації реальних управлінських рішень і планів інноваційного розвитку на світовому ринку. Таким чином визначено та сформовано методичний підхід пріоритетного вектору розвитку бізнесу, а запропоновані напрями є запорукою удосконалення екосистеми інноваційного підприємництва, що і забезпечить досягнення Цілей сталого розвитку.

Обґрунтовано напрями підвищення ефективності інноваційного підприємництва, які враховують окремі аспекти сталого розвитку щодо забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів і благополуччя населення. Зазначено, що дієвими стимулами для впровадження інновацій у діяльності суб'єктів підприємництва є прагнення до підвищення конкурентоспроможності продукції (послуг), збільшення прибутку та сегменту ринку, зменшення витрат на виробництво. Визначальним фактором, що впливає на рівень інноваційності економіки, є здатність суб'єктів підприємництва розробляти, адаптувати та впроваджувати інновації.

Ключові слова: бізнес, інновації, ефективність, підприємництво, сталість, розвиток, управління, стратегія, екологізація, соціально-економічний розвиток, синергетичний ефект.

SUMMARY

Rybak M. O. Development of innovative entrepreneurship on the basis of sustainability. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of the degree of the doctor of philosophy on a specialty 076 Entrepreneurship, trade, and exchange activities, subject area 07 Management and Administration. Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive scientific study of the theoretical-methodological and methodological substantiation and development of strategic directions for entrepreneurship development based on the principles of innovation and sustainability.

In the *theoretical part* modern concepts of innovative entrepreneurship are summarized, its essence, genesis, and importance in achieving sustainable development goals are defined. The chronology of the evolution of "sustainable entrepreneurship" definition is examined, and its economic essence is substantiated and deepened, allowing the integration of sustainability principles into the activities of innovation-oriented business entities. It is established that innovative entrepreneurship in Ukraine is developing insufficiently effectively in terms of maximising the use of its potential as a tool for commercialising scientific ideas.

An *analytical review* of the category of innovative entrepreneurship as a process of creating, developing, and implementing innovative ideas, products, technologies, and services in the context of market transformations aimed at solving social problems, meeting consumer needs, increasing competitiveness and added value of products, creating significant economic and social benefits is carried out. Innovative entrepreneurship is the main foundation for achieving the Sustainable Development Goals, taking into account such modern trends as digitalisation, artificial intelligence, space and geoinformation technologies and the tendencies to increase investment in ecosystem development and the spread of the green course in the energy sector in accordance with European and world experience. It is proposed the economic, environmental and social criteria for assessing innovative entrepreneurship, which make it possible to evaluate the economic efficiency of economic activities of business entities. The Concept of Sustainable Development adopted by the United Nations recognises the importance of a balanced combination of economic, social and environmental growth to meet the needs of present and future generations without devastating consequences.

In the analytical part the article assesses the activities of business entities by types of economic activity in the regions of Ukraine. The leading role of small and

medium-sized businesses in filling local budgets and developing territorial communities is noted. Methodical approaches to determining the parameters and performance indicators of innovative entrepreneurship, taking into account economic, environmental and social factors, have been developed. The social-economic activity of innovation-oriented business entities is analysed and the effectiveness of the institutional and organisational environment is assessed. The synergistic impact on the sustainability of innovation-oriented enterprises has been identified, which allows to form an integrated development strategy.

In the scientific research a conceptual synergistic model of the development of innovative entrepreneurship has been developed, which includes the following elements: synergistic characteristics of the organisation; principles of synergistic analysis; synergistic effects of development; forms of manifestation of development synergy. According to the carried out analysis, the target effects of the synergistic approach to the management and development of enterprises can be characterised by three variables – increase in profits, cost optimisation and reduction of investment needs. It has been determined that diagnostics of development prospects using a synergistic model is an appropriate tool for integrating various aspects of economic activity of enterprises and their interaction for the integrity of sustainable development of innovative entrepreneurship. Taking into account the multiple factors that interact with each other and create additional value through the synergy effect, the article identifies an enterprise as a single system where each element affects the others, and as a result, the overall performance of the business entity. This approach not only helps to optimise the business activities of enterprises, but also achieves the emergence effect.

In the project part of the research the organisational support for the development of innovative entrepreneurial activity on the basis of sustainability is substantiated. The organisational structure of the management of an innovative entrepreneurship entity is proposed, which is sufficiently effective for the implementation of complex technological innovations, high-tech production and other functions. It is proved that the organisational support for the development of

innovation activity on the basis of sustainability is based on a combination of three parameters: institutional, managerial and resource, which allows to make effective decisions, contributing to the effective transition of the national economy to a modern model of the development with the implementation of the Sustainable Development Goals.

It is established that, in general, research expenditures have been growing over the analysed years, but the proportions of expenditures between different types of research have changed. Applied research and scientific-technical researches received the largest amount of funding compared to basic scientific research, which indicates a strategic focus on the development and implementation of innovative technologies and products. Based on the results of the analysis of expenditures on research and development by type of economic activity, an economic-mathematical model of regression-correlation type is built, which makes it possible to determine the impact of expenditures on the level of macroeconomic indicators, which is important in forming drivers for the development of innovative entrepreneurship on the basis of sustainability.

A methodical approach to analysing the level of development of innovative entrepreneurial activity by types of economic activity has been developed, which provides for a comprehensive assessment of the efficiency of innovation processes, taking into account the characteristics and needs of stakeholders, which allows achieving the desired level of innovation of business entities, and is the basis for making and implementing real management decisions and plans for innovative development in the world market. Thus, the methodological approach to the priority vector of business development is defined and formed, and the proposed directions are the key to improving the ecosystem of innovative entrepreneurship, which will ensure the achievement of the Sustainable Development Goals.

The directions of increasing the efficiency of innovative entrepreneurship, which take into account certain aspects of sustainable development to ensure a balance of economic, social and environmental dimensions and the well-being of the population have been substantiated. It is noted that effective incentives for the

introduction of innovations in the activities of business entities are the desire to increase the competitiveness of products (services), increase profits and market segment, and reduce production costs. The determining factor affecting the level of innovation in the economy is the ability of business entities to develop, to adapt and to implement innovations.

Keywords: business, innovation, efficiency, entrepreneurship, sustainability, development, management, strategy, ecologisation, social-economic development, synergistic effect.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1.1. В у науковому періодичному виданні, що індексується у базі даних Scopus:

1. Ch. Raja Kamal, Arti Singh, Khodakyvskyy Volodymyr, Ruska Olena, Rybak Mariia, and Nadiia P. Reznik. Impact of supply chain quality management practices on the purchasing efficiency of service organizations/Studies in Systems, Decision and Control/Janusz Kacprzyk, Systems Research Institute, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland, 2024. P. 575–585. DOI:[10.1007/978-3-031-48479-7_57](https://doi.org/10.1007/978-3-031-48479-7_57) (0,5 ум. друк. арк. *Особистий внесок Rybak Mariia: визначено ключові аспекти управління якістю на основі детального аналізу даних суб'єктів господарювання підприємництва – 0,2 ум. друк. арк.; Ch. Raja Kamal: сформульовано висновки дослідження та запропоновано рекомендації для покращення практик управління якістю в ланцюгах постачання; Arti Singh: проведено детальний огляд літератури з питань управління якістю та ефективності закупівель у сервісних організаціях; Khodakyvskyy Volodymyr: сприяння обговоренню практичних наслідків отриманих результатів для сервісних організацій; Ruska Olena: оцінено роль технологій у підвищенні ефективності закупівельних процесів; Nadiia P. Reznik: досліджено культурні та організаційні бар'єри впровадження практик управління якістю).*

1.2. У наукових фахових виданнях України:

2. Рибак М. О. Теоретичні засади механізму реалізації підприємницької діяльності. *Економіка та підприємництво*. 2022. № 48. С. 16–26. DOI: 10.33111/EE.2022.48.RybakM. (0,55 ум. друк. арк.).

3. Рибак М. О. Оцінка ефективності та факторів розвитку підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: 10.32782/2524-0072/2024-59-153 (0,6 ум. друк. арк.).

4. Рибак М. О. Інноваційне підприємництво як ключова ознака сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-153>. (0,55 ум. друк. арк.).

5. Валінкевич Н. В., Рибак М. О. Обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-12>. (0,5 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: сформовано напрями розвитку суб'єктів інноваційного підприємництва – 0,4 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.: обґрунтовано необхідність державної підтримки для стимулювання інноваційного бізнесу*).

6. Рибак М. О. Організаційний механізм забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-139-146>. (0,4 ум. друк. арк.).

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Рибак М. О. Головні аспекти розвитку підприємництва в Україні. *Фінансово-економічні механізми розвитку підприємництва: теоретичний та практичний аспекти* : матеріалами II Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Дніпро, 25–26 листоп. 2021 р.). Дніпро: НМетАУ, 2021. С. 168-171. (0,2 ум. друк. арк.).

8. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Ключові проблеми та напрями розвитку підприємництва в Україні. *Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Херсон, 24–25 листоп. 2021 р.). Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2021. С. 363–366. (0,2 ум. друк. арк.) (0,1 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: визначено основні проблеми розвитку підприємництва в Україні – 0,1 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.: обґрунтовано значення цифровізації бізнес-процесів у контексті сучасних викликів*).

9. Рибак М. О. Синергетичний підхід до механізму функціонування підприємництва. *Diversity and inclusion in scientific area: International Scientific and Practical Conference* (м. Warsaw, 26–28 серп. 2022 р.). Warsaw: Ceas Polonia, 2022. С. 7–8. (0,1 ум. друк. арк.).

10. Рибак М. О. Валінкевич Н. В. Концептуальні аспекти формування синергетичної моделі розвитку підприємництва. *100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи*: зб. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 1 листоп. 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 276–278. (0,2 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: розглянуто організацію як складну систему, в якій взаємодія різних елементів і процесів веде до створення синергетичного ефекту – 0,1 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.: запропоновано стратегічні напрями формування ефективних партнерських відносин у підприємницькому середовищі*).

11. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Розвиток сільського зеленого туризму як інноваційна форма підприємницької діяльності ОТГ. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 165-річчю заснування університету та 70-річчю створення економічного факультету. Львів: Львівський національний університет природокористування, 2022. С. 262–264. (0,2 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: визначено особливості інноваційної форми підприємницької діяльності ОТГ – 0,1 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.:*

проаналізовано потенціал розвитку сільського зеленого туризму як альтернативного напрямку підприємництва).

12. Рибак М. О. Оцінка суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 01 лют. 2023 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 92–96. (0,25 ум. друк. арк.).

13. Рибак М. О. Соціальні пріоритети ефективності функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. *Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 лют. 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Press, 2023. С. 131–134. (0,2 ум. друк. арк.).

14. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Вплив сталості на зміни в організаційних стратегіях для сприяння розвитку підприємницької діяльності. *Стратегічні пріоритети менеджменту і адміністрування у повоєнний період*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 26 квіт. 2024 р.). Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 209–211, (0,2 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: виокремлено фактори впливу на організаційні стратегії, що сприяє розвитку підприємницької діяльності* – 0,1 ум. друк. арк. *Особистий внесок Валінкевич Н.В.: розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності організаційних стратегій через призму сталого розвитку*).

15. Рибак М. О. Теоретичні аспекти розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Підприємництво та бізнес-адміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 01–28 лют. 2024 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С.4–5. (0,1 ум. друк. арк.).

16. Рибак М. О. Організаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності в умовах сталості. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 берез. 2024 р.). Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 291 – 292. (0,1 друк. арк.).

3. Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження:

17. Рибак М. О. Діагностика перспектив розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Modern engineering and innovative technologies*. 2024. 2(31-02), С 78–82. URL: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2024-31-00-087> (0,3 ум. друк. арк.).

18. Рибак М. О. Розвиток сільського зеленого туризму як напрям інтенсифікації підприємництва в ОТГ. Стратегічні альтернативи розвитку готельного господарства України: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Валінкевич Н. В. Житомир: ПНУ, 2022. С.182–212. (1,6 ум. друк. арк.).

19. Рибак М. О., Божко В. О., Вольська В. В. Формування системи стратегічного планування розвитку підприємств сфери бізнесу. Економіка підприємництва: організаційні, управлінські та фінансові пріоритети розвитку : монографія / за ред. Н. В. Валінкевич. Житомир: Поліський національний університет, 2023. 624 с. С. 444–483. (2,0 ум. друк. арк.; *Особистий внесок Рибак М.О.: здійснено оцінку впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на підприємство, а також визначено, як ці фактори враховуються у стратегічному плануванні – 1,8 ум. друк. арк.; Божко В.О.: виконано аналіз ризиків у стратегічному плануванні та способи їх мінімізації; Вольська В.В.: проаналізовано вплив інноваційних бізнес-моделей на стійкість підприємств*).

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	24
1.1. Сутність та генеза розвитку інноваційного підприємництва.....	24
1.2. Інноваційне підприємництво як ключова ознака сталого розвитку.....	40
1.3. Методичні підходи до оцінювання інноваційного підприємництва.....	58
Висновки до Розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА УМОВАХ СТАЛОСТІ В УКРАЇНІ.....	69
2.1. Стан, проблеми та аналіз розвитку підприємництва.....	69
2.2. Оцінка підприємницької активності суб'єктів господарської діяльності: регіональний вимір.....	90
2.3. Синергетична модель діагностики розвитку підприємництва.....	111
Висновки до Розділу 2.....	127
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	129
3.1. Організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності.....	129
3.2. Концептуальний підхід до моделювання впливу витрат інноваційної діяльності на макроекономічні показники.....	150
3.3. Напрями підвищення ефективності інноваційного підприємництва.....	177
Висновки до Розділу 3.....	192
ВИСНОВКИ.....	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	198
ДОДАТКИ.....	217

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інтеграція економіки України у європейський та світовий ринки потребує створення умов, що забезпечують збереження ресурсів і екосистем, скорочення викидів шкідливих речовин, зменшення екологічної кризи, а також покращення якості життя населення. Стратегії економічної, соціальної та екологічної політики на державному та регіональному рівнях були створені завдяки появі парадигми сталого розвитку, мета якої і полягає у забезпеченні ефективного розвитку інноваційного підприємництва. Сталий розвиток соціально-економічних систем передбачає впровадження інновацій, які здатні вирішити питання поліпшення фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, створення інноваційних товарів (послуг) і формування конкурентних переваг та збереження довкілля з урахуванням потреб прийдешніх і майбутніх поколінь.

У світлі загострення проблем, пов'язаних із соціальною, економічною та політичною сферами, а також ускладнений стан навколишнього середовища, зміна курсу на інноваційну модернізацію є пріоритетним напрямом розвитку сучасного суспільства. Протиріччя між економічним зростанням і обмеженнями природокористування є одним з основних питань, відповідно, перехід до сталого розвитку поєднує рівномірне зростання економічного, екологічного та соціального аспектів стандартів життя.

Водночас конкурентоспроможність підприємницького сектору в Україні значним чином корелює із рівнем інноваційності підприємств, спроможністю відповідати сучасним викликам і загрозам. Відтак, розвиток підприємництва власне на інноваційних засадах, його спроможність імплементувати передові розробки, фінансувати їх, відповідати галузевим трендам є гарантією успіху вітчизняного бізнес-середовища у довготривалій перспективі. Розвиток інноваційного підприємництва в умовах сучасного економічного стану України здійснюється недостатньо швидко і цілеспрямовано, тому взаємодія

та гармонізація економічних, екологічних та соціальних напрямів розвитку на засадах сталості забезпечить його конкурентоздатність на всіх етапах життєвого циклу.

Класична та неокласична економічні школи досліджують підприємництво та інновації через призму економічних процесів, але із суттєвою різницею в акцентах. Класична школа фокусується на об'єктивних законах, таких як попит, пропозиція та продуктивність, а неокласична додає аналіз суб'єктивних факторів, поведінки зокрема споживачів і виробників. Вони розвиваються через ідеї таких видатних економістів та дослідників, як С. Джонсон, П. Друкер, К. Крістенсен, Й. Лі, Е. Ріс, Е. Роджерс, С. Сарасваті, Р. Флоріда, Г. Чесбро, Й. Шумпетер та ін.

Вітчизняні дослідники підкреслюють необхідність інтеграції екологічних, економічних і соціальних принципів для досягнення Цілей сталого розвитку. Їхні дослідження з проблем інноваційного підприємництва мають практичне значення як для бізнесу, так і для державної політики, сприяючи гармонійному розвитку суспільства, які відображені у працях Б. Андрушків, Л. Васильєва, Н. Васюткіна, А. Глебова, Т. Зінчук, О. Ковальчук, О. Кузьмін, Л. Мельник, О. Надоша, О. Осауленко, С. Пакулін, Г. Рижакова, В. Трегобчук, В. Шевчук, О. Шубравська. Синтез підходів цих авторів демонструє, що для досягнення успіху в умовах сучасної економіки необхідна глибока інтеграція креативності, адаптивності та інноваційності.

Перед суб'єктами господарювання безперервно виникає безліч перешкод, що заважають їм результативно реалізовувати свої стратегії розвитку працювати, інноваційно впроваджувати їх на засадах сталості. Значний внесок у розробку методології щодо ліквідації цих викликів та подолання ризиків в інноваційному підприємстві вносять: М. Бедринець, О. Булуй, Л. Віталійчук, К. Волошук, Н. Горішна, В. Дубровський, О. Коротич, Б. Косович, Д. Лебедев, Л. Мельник, О. Поліщук, О. Присяжнюк, Н. Сидоренко, В. Ткаченко, Т. Харченко, О. Шевченко, П. Юхименко, С. Яновська та ін. Незважаючи на діапазон проблем, які охоплені

дослідженнями зарубіжних і вітчизняних вчених, залишаються наразі недостатньо опрацьованими як у практичному, так і науковому аспектах прикладні засади реалізації державної політики формування інноваційних екосистем, імплементації інноваційної моделі розвитку суб'єктів господарювання, відсутність теоретико-методичних підходів до визначення критеріїв ефективності за цим напрямом, поглибленого дослідження синергетичного впливу економічних, екологічних та соціальних чинників на його діяльність.

Рівень накопиченого підприємницькою структурою інноваційного потенціалу вимагає створення таких умов господарювання, за яких відбувається послідовна зміна фаз його освоєння та накопичення, формуються здібності суб'єкта господарювання до знаходження необхідного балансу соціально-економічного зростання в умовах дефіциту ресурсів. Таким чином, складність, важливість та багатовимірність проблеми розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості стали передумовою для обрання теми, постановки мети та завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана у відповідності із такими законодавчими актами: Закон України «Про інноваційну діяльність», Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року» та, відповідно, до плану науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету за темою: «Трансформації економіки, бізнесу й суспільства в контексті пріоритетів сталого розвитку», (номер державної реєстрації: 0124U004921), в межах якої здобувачем визначені напрями підвищення ефективності інноваційного підприємництва; розроблено рекомендації щодо адаптації підприємств до нових умов господарювання в контексті глобальних змін; оцінено вплив соціальних і екологічних ініціатив на ефективність підприємницької діяльності. Дисертаційна робота відображає результати наукових досліджень, проведених відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського

національного університету будівництва і архітектури за темою «Розвиток управлінської взаємодії інституційних учасників девелоперських проєктів» (номер державної реєстрації: 0121U111793). Під час підготовки використано розробку автора: рішення з адаптації та модернізації суб'єктів господарювання як складової інтегрованої організаційної структури управління інноваційного підприємництва.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретико-методичне та методологічне обґрунтування і розробка стратегічних напрямів розвитку підприємництва на принципах інноваційності та засадах сталості.

Для досягнення поставленої мети в дисертації виконано такі завдання:

- виявити генезу та поглибити зміст інноваційного підприємництва у процесі еволюції;
- розкрити економічну сутність категоріального апарату «стале підприємство»;
- обґрунтувати методичні підходи до визначення критеріїв ефективності інноваційного підприємництва;
- здійснити аналіз соціально-економічної діяльності інноваційно орієнтованих суб'єктів підприємництва;
- виявити синергетичний вплив економічних, екологічних та соціальних чинників на стійкість суб'єктів інноваційного підприємництва;
- проаналізувати сучасний стан інституційно-організаційного середовища розвитку інноваційного підприємництва в умовах реалізації Концепції сталого розвитку;
- розробити концептуальні засади стратегічного управління фінансовими витратами сталого інноваційного розвитку підприємств;
- визначити перспективи впровадження умов інноваційного розвитку сталого підприємництва.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення соціального, економічного та екологічного розвитку підприємництва в умовах інноваційного середовища.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та прикладні організаційно-економічні аспекти розвитку сталого інноваційного підприємництва.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань застосовано *загальнонаукові та спеціальні методи* наукового дослідження: *логічного узагальнення* – для обґрунтування актуальності, теми, мети і завдань дослідження; *порівняння та систематизації* – для дослідження генези інноваційного підприємництва; *порівняння та групування* – при оцінці діяльності суб'єктів підприємництва за регіонами України; *системного аналізу* – при визначенні критеріїв інноваційного підприємництва; *економіко-статистичні методи* – при аналізі функціонування суб'єктів підприємництва в Україні; *синергетичний підхід* – для діагностики перспектив розвитку підприємництва: розробці синергетичної моделі; *економіко-математичного моделювання* – при розробці концептуального підходу до моделювання впливу витрат інноваційної діяльності на макроекономічні показники України; *метод причинно-наслідкових зв'язків* – при розробці методичного підходу до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності в Україні.

Інформаційною базою дослідження є наступні праці вітчизняних та закордонних дослідників; нормативно-правові й інформаційно-довідкові матеріали; офіційні матеріали Державної служби статистики, Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку громад та територій України, Звіти ООН (зокрема, звіти Програми розвитку ООН (ПРООН)) щодо реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР); Звіти сталого розвитку Європейської комісії та Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD); Звіти глобальних організацій, таких як Global Entrepreneurship Monitor та World Economic Forum; електронні видання та інтернет-ресурси за темою дослідження та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. У процесі дослідження отримано теоретичні, методичні та практичні результати різного ступеня новизни.

удосконалено:

- концептуальний підхід до моделювання впливу витрат на інноваційне підприємництво з виконання наукових досліджень і розробок за видами економічної діяльності, який передбачає розробку економіко-математичної моделі, що є доказовою базою для оцінки пріоритетності окремих видів витрат у формуванні ефективних інноваційних суб'єктів бізнесу в умовах реалізації Цілей сталого розвитку;

- організаційну структуру суб'єкта інноваційного підприємництва, яка може бути уніфікована в залежності від інституційних, управлінських і ресурсних особливостей з метою формування сталого механізму забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності та досягнення рівних умов з урахуванням їх економічних і юридичних прав, залученням до державних замовлень, фінансового та інфраструктурного забезпечення;

- методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності за видами, в основу якого покладено методіку вимірювання ефективності інноваційних процесів з врахуванням специфіки інноваційної діяльності та потреб стейкхолдерів, що дозволяє діагностувати сучасний стан інноваційності суб'єктів бізнесу та є основою для прийняття ефективних управлінських рішень для підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва на міжнародному ринку і досягненні Цілей сталого розвитку.

дістали подальшого розвитку:

- економічний зміст інноваційного підприємництва з позиції його дефініції як процесу створення, розвитку та впровадження новаторських ідей, продуктів, технологій та послуг в умовах ринку, спрямований на вирішення

суспільних потреб, задоволення клієнтів, підвищення конкурентоспроможності та створення значної економічної, екологічної та соціальної цінностей, що дозволяє стверджувати про сталий розвиток інноваційного підприємництва;

- критерії оцінки інноваційного підприємництва, що сформовані за такими групами: економічні (рентабельність інноваційної діяльності, рівень інвестиційної привабливості, темпи зростання доходів, продуктивність праці), соціальні (соціальна відповідальність бізнесу, покращення якості життя населення, створення нових робочих місць), екологічні (енергоефективність, зниження впливу на довкілля), які дають можливість інтегрувати діяльність суб'єктів бізнесу до умов реалізації Цілей сталого розвитку;

- обґрунтування підходу до цілісності сталого розвитку інноваційного підприємництва на основі впливу розробленої синергетичної моделі, яка дозволяє враховувати комбіновані форми прояву синергії розвитку суб'єктів бізнесу, що характеризується такими параметрами: збільшення прибутку, зниження поточних витрат та скорочення потреб в інвестиціях, які у перспективі сприятимуть якісним і кількісним змінам, що забезпечуватиме ефект емерджентності.

Теоретичне значення отриманих результатів відображається у концептуальних підходах, теоретико-методичних засадах і висновках дисертаційного дослідження, які дають можливість поглибити теорію й методологію процесу розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. Результати дисертаційного дослідження враховано під час реалізації освітнього процесу Поліського національного університету, зокрема при викладанні дисциплін «Методи прийняття управлінських рішень в бізнесі», «Формування сталих бізнес-моделей», «Управління потенціалом підприємства» (довідка № 56/01-17 від 08.01.2025).

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання результатів і рекомендацій дисертаційного дослідження у процесі організації, управління й активізації інноваційного підприємництва на

засадах сталості. Зокрема, пропозиції автора щодо організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості схвалено і рекомендовано до упровадження Агенцією регіонального розвитку Закарпатської області (довідка № 72 від 27.08.2024). Рекомендації автора щодо впровадження інноваційних підходів до розвитку підприємства, яке мінімізує екологічний вплив, використання відновлюваних джерел енергії та оптимізації ресурсів, що сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності в умовах сучасного ринку схвалено і прийнято до впровадження ТОВ ТК «Полісся-Продукт» (довідка про впровадження № 35 від 14.05.2024). Рекомендації автора щодо обґрунтування інтеграції сталих підходів у підприємницьку діяльність яка сприяє довгостроковій конкурентоспроможності бізнесу, зниженню ризиків і адаптації до глобальних викликів, включаючи зміни клімату та соціально-економічні кризи схвалено і використанно при розробці аналітичної доповіді Національний інститут стратегічних досліджень (довідка № 147 від 30.08.2024).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій доведено, що сталий розвиток соціально-економічних систем неможливий без впровадження інновацій, які сприяють стабілізації фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва, створенню інноваційних товарів і послуг, збереженню навколишнього природного середовища, покращенню добробуту населення, що відповідає Концепції сталого розвитку. Сформульовані у роботі положення та науково-методичні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності регулювання і стимулювання розвитку інноваційного підприємництва в Україні. Практичне впровадження запропонованих рішень дозволить покращити результативність діяльності інноваційного бізнесу, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, закладів вищої освіти, неурядових організацій. Це сприятиме адаптації суб'єктів господарювання до трансформації глобальних викликів на засадах сталості.

Апробація результатів дослідження. Основні результати досліджень, висновки і рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, доповідалися на науково-практичних конференціях, зокрема:

Міжнародних: «Diversity and inclusion in scientific area: International Scientific and Practical Conference» (м. Варшава, Польща, 26–28 серпня 2022 р.), «100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи» (Житомир, 1 листопада 2022 р.), «Підприємництво та бізнес-адміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації» (Харків, 01–28 лютого 2024 р.), «Стратегічні пріоритети менеджменту і адміністрування у повоєнний період» (Харків, 26 квітня 2024 р.).

Всеукраїнських: «Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства» (Херсон, 24–25 листопада 2021 р.), «Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України» (м. Одеса, 17 лютого 2023 р.), «Фінансово-економічні механізми розвитку підприємництва: теоретичний та практичний аспекти» (Дніпро, 25–26 листопада 2021 р.), «Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва» (Львів, 25 травня 2022 р.).

Публікації основних положень дисертаційної роботи представлені в 19 наукових працях. Серед них: участь у 2 колективних монографіях, 6 статей (5 одноосібних), з яких 5 статей у наукових фахових виданнях категорії «Б»; 1 стаття у іноземному науковому періодичному виданні, проіндексованому в базі даних Scopus; 10 тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 8,65 ум. друк. арк., з яких здобувачу належить 7,75 ум.друк. аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, основний текст складає 182 сторінок, який включає 34 таблиці, 42 рисунки. Список використаних джерел налічує 186 найменування. Робота включає 16 додатків, що представлені на 23 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Сутність та генеза розвитку інноваційного підприємництва

Історичний та соціально-зорієнтований перехід від централізовано-планової економіки до ринкового типу виявився складним та болісним процесом, який супроводжувався численними викликами та перешкодами для розвитку підприємництва. Спад виробництва, дефіцит ресурсів та нестабільність в економічній системі стали типовими реаліями перехідного періоду. В таких умовах підприємництво в Україні виступило як ключовий фактор економічного відродження та стійкого розвитку. З'явилися нові підприємства, ринки та можливості для підприємницької активності, що стали фундаментом для економічного зростання та соціального прогресу.

Право на здійснення підприємницької діяльності закріплено у 42 статті Конституції України, де сформульовані зобов'язання держави щодо захисту справедливої конкуренції у підприємницькій діяльності [1]. Становлення та розвиток підприємництва обумовлений соціально-економічними причинами та продиктовані сучасними умовами економічної системи господарювання. Розвиток будь-яких форм підприємницької діяльності має свою специфіку та особливості [2, с.114]. У різних економічних системах погляди щодо підприємництва мають певні відмінності.

На шляху розвитку підприємницької діяльності в Україні виникали та продовжують виникати перешкоди, пов'язані з тривалою війною, нестабільною політичною ситуацією, своєрідним українським менталітетом, нестабільністю в економіці. Уряд зарубіжних країн спрямовує зусилля на розвиток суб'єктів малого підприємництва, частка яких у економіці таких країн сягає до 50 %. Для порівняння, в Україні менш ніж 20 % усіх зареєстрованих становлять суб'єкти малого та середнього підприємництва [3].

Наразі однозначної теорії щодо сутності поняття «підприємництво» не існує. Сам термін «підприємець» уперше був застосований французьким економістом Р. Кантильоном. Він спробував знайти різницю між капіталістом і керівником (управлінцем, тобто менеджером), відображаючи у своїй праці роль підприємця та його вплив на економіку. Підприємництво як процес організації виробництва товарів та послуг для задоволення постійно відновлюваного попиту та отримання прибутку, а також як функція управління цим процесом, має свою історію та еволюцію розвитку. У римському праві підприємництво розглядалося як заняття, справа, діяльність, особливо комерційна. Термінологічна сутність та зміст, що вкладаються у поняття «підприємництво», змінювалися та впорядковувалися у процесі розвитку економічної теорії.

У сучасній економічній літературі є чітке визначення сутності підприємництва. Найчастіше це явище підмінюється метою підприємницької діяльності. Так, наприклад, в «Економічному словнику» за загальною редакцією Й. С. Завадського дається таке визначення: «Підприємництво – ініціативна самостійна діяльність громадян, спрямована на отримання прибутку або особистого доходу, що здійснюється від свого імені, під свою майнову відповідальність або від імені та під юридичну відповідальність юридичної особи» [4, с.230].

Відповідно до сучасної української правової бази підприємницька діяльність (або підприємництво) це самостійна діяльність, що здійснюється на свій ризик, спрямована на систематичне отримання прибутку від використання майна – продажу товарів, виконання робіт або надання послуг особами, зареєстрованими в цій якості у встановленому законом порядку.

Отже, підприємництво можна визначати з позиції цільових установок бізнесу, до яких належать наступні:

- діяльність, спрямована на максимізацію прибутку;
- ініціативна діяльність громадян, що полягає у виробництві товарів і послуг та спрямована на отримання прибутку;

- пряма форма реалізації функцій власності;
- процес організаційної новації з метою отримання прибутку;
- дії, створені задля зростання капіталу, розвитку виробництва та отримання прибутку;
- специфічний вид діяльності, спрямований на невпинний пошук змін у існуючих формах життя підприємств та суспільства, постійна реалізація цих змін.

Більшість науковців-теоретиків та практиків, таких як О.М. Ковальчук [5, с. 70], Д.І. Лебедев [6, с.48], В.В. Сухонос [7, с.149], Н.В. Петришина [8, с.35], акцентують увагу саме на отриманні прибутку, розглядаючи його як кінцеву мету підприємництва. Однак ця діяльність має своєю кінцевою метою не стільки власне прибуток, скільки саму безперервність відтворювального процесу, пов'язаного із задоволенням попиту і постійно мінливих, постійно зростаючих потреб індивіда або соціальної групи чи навіть суспільства в цілому. З'ясовано, що підприємництво більш правильно визначати саме як процес безперервного пошуку змін у потребах та у попиті кінцевого споживача на продукцію та послуги, задоволення цих потреб шляхом організації виробництва, маркетингу, логістики, менеджменту, орієнтованих на прогресивні новації, що приносять максимум продуктивності у кожній із стадій процесу відтворення.

У представленому визначенні сформовано наголос, що підприємництво спрямоване не стільки на максимізацію прибутку, як на споживача, його потреби, діяльність, орієнтовану на задоволення цих потреб, а завдяки високому рівню організації підприємництва може бути забезпечений максимальний прибуток. Аналізуючи різні погляди, можемо дійти висновку, що підприємницька діяльність є проявом особливих здібностей індивіда, що виражається у раціональному поєднанні виробничих чинників з урахуванням інноваційного підходу до ризиків. Кожен підприємець використовує новітні техніку та технології, організовує працю по-новому та керує по-іншому, що сприяє зниженню індивідуальних виробничих витрат і формуванню

ціни [5, с.71]. Підприємець ефективно налагоджує маркетингову діяльність, визначає ринок для вигідних закупівель засобів виробництва та точно прогнозує платоспроможний попит на товари у певний час та у певному сегменті ринку. Завдяки цьому поєднанню він отримує більший прибуток порівняно зі звичайними бізнесменами. Крім того, підприємець постійно йде на ризик, свідомо приймаючи його задля економічної вигоди.

Під підприємницьким доходом слід розуміти додатковий дохід, отриманий завдяки ефективній управлінській діяльності, надлишок, який підприємець отримує завдяки своїм природним здібностям або особливому вмінню аналізувати та результативно поєднувати виробничі чинники відповідно до зовнішніх умов. Враховуючи те, що підприємницька діяльність включає виконання певних функцій, її варто охарактеризувати як процес планування, організації та здійснення безперервного, постійно оновлюваного відтворення товарів та послуг з метою задоволення економічних, соціальних та екологічних потреб суспільства і отримання прибутку. Економічна сутність підприємницької діяльності полягає у пошуку та реалізації нових поєднань виробничих факторів (оновлення продукції, технологій, організаційних методів управління) для задоволення явного або потенційного попиту [8, с.35]. Суб'єктами інноваційної творчої економічної діяльності можуть бути як індивідуальні підприємці, так і групи людей, які працюють в організаціях та ініціюють випуск нових товарів, робіт та послуг впровадження нових рішень та підходів. Аналізуючи підходи зарубіжних економістів Дж. Тідд, Дж.Бессант [9] щодо теорії підприємництва, слід зазначити, що при визначенні економічної сутності підприємницької діяльності першочергове місце займає підприємець, його особистість та інтереси.

Першими науковцями, що звернулися до проблем підприємництва, були Р. Кантильйон і А. Сміт [10]. При цьому подібні суб'єкти, на його думку, не обов'язково повинні бути власниками капіталу, що функціонує. На відміну від Р. Кантильона, фундатор класичної школи політичної економії А. Сміт [10] підприємцем називав власника капіталу, а метою підприємницької діяльності

вважав отримання підприємницького доходу. Його позиція ґрунтувалася на тому, що основною формою функціонуючої власності на той час виступала сімейна мала та середня фірма, в якій капітал відтворювався, як правило, господарем, його родиною.

З розвитком капіталізму в Західній Європі та США представники економічної науки перестають ототожнювати власника капіталу та підприємця [11, с.34]. Підприємець розглядається як організатор виробництва, який не обов'язково володіє правом власності на засоби виробництва. На відміну від представників класичної школи політичної економії, К. М. Крістенсен основну функцію підприємця бачив не в отриманні прибутку, а в організації та управлінні виробничим процесом, умінні з'єднувати, комбінувати чинники виробництва. Метою та результатом такої діяльності він вважав підприємницький дохід [11, с.34].

Значний внесок у розвиток теорії підприємництва належить Й. Шумпетеру, який у своїх працях вперше виходив із зв'язку підприємництва з інноваційною діяльністю – впровадженням у виробництво нових технологій та нових сировинних продуктів, освоєнням нових джерел та форм постачання, організації праці та виробництва тощо. Підприємця науковець ототожнював із інноватором, а підприємницьку функцію бачив у здійсненні організаційно-господарської інновації. Приналежність засобів виробництва на праві власності не вважав ознакою підприємництва. На його думку, підприємницький статус є непостійним, оскільки суб'єкт ринкової економіки є підприємцем лише тоді, коли він здійснює функції інноватора. У своїх роботах Й. Шумпетер неодноразово наголошував, що саме розвиток підприємництва є єдиною причиною всіх ефективних змін в економіці, її зростанню [12]. Внесок І. Тюнена у розвиток теорії підприємництва, який визначив підприємця як володаря особливих якостей полягає у наступному: він має ризикувати, приймати нестандартні рішення та відповідати за свої дії, а тому може претендувати на незапланований (непередбачуваний) дохід. Вчений наголошував, що підприємець не обов'язково є інноватором; головну

підприємницьку функцію він пов'язував із несенням тягара ризику та невизначеності у процесі економічного розвитку [13]. Його погляди були розвинені Ф. Найтом, який, досліджуючи категорії ризику та невизначеності та виявляючи відмінності між ними, показав, що, незважаючи на невизначеність майбутнього, підприємець може особисто вгадати основні параметри розвитку виробництва та обміну і тому отримати додатковий дохід, що є результатом між очікуваною (прогнозою) грошовою виручкою підприємця та реальною її величиною [14].

Ретроспективний аналіз наукових досліджень, відображений у літературі, дозволив структурувати погляди видатних вчених економістів на сутність підприємництва (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення поняття «підприємництво»

Науковці	Період	Внесок у розширення дефініції «підприємництво»
1	2	3
А. Сміт [10]	Класичний	Здатність ініціювати нові підприємства та інновації з метою збільшення продуктивності та доходів.
К. Маркс [15]	Класичний	Підприємницьку діяльність розглядає через механізм експлуатації робітничого класу
Ж. Б. Сей [16]	Класичний	Під підприємництвом розумів синтез факторів виробництва (землі, праці, капіталу). Винагорода – це підприємницький дохід, який утворюється як результат поєднання всіх факторів виробництва.
І. Г. фон Тюнен [21]	Класичний	Підприємництво розглядає із несенням ризику, а прибуток – це плата за ризик
Дж. Б. Кларк [17]	Класичний	Поглибив погляди А. Маршала, підкреслюючи, що підприємницькі здібності, як і інші фактори мають фізичну продуктивність.
Й. Шумпетер [12]	Класичний	Підприємництво розглядає як свободу дій та впливу інновацій на розвиток підприємства. Підприємництво пов'язував із нововведенням, де підприємці пропонують нові комбінації факторів виробництва та виступають активним елементом.
П. Ф. Друкер [18]	Класичний	Підприємництво сприймає як практичну, конкретну діяльність. Вперше вводить поняття підприємницькі стратегії.
Р. Хізріч [19]	Класичний	Під підприємництвом розуміє процес створення нововведення.
Р. Ф. Харрод [20]	Класичний	Підприємництво пов'язує із приватною власністю, а підприємця із власником капіталу

1	2	3
Френк Найт [14]	Класичний	Ототожнює підприємництво з управлінням та відповідальністю.
Людвіг фон Мізес [22]	Класичний	Підприємництво розглядає як рушійну силу розподілу ресурсів відповідно до бажань споживачів
Л. Васильєва [23]	Сучасний	Ототожнюють мале підприємництво з малим бізнесом, у якому підприємець є рушійною силою, на основі розумного поєднання факторів виробництва, ініціативності, інноваційності, ризиковості з метою отримання прибутку
М.Й. Маліка [24]	Сучасний	При розвитку взаємодії держави з малим та середнім підприємництвом враховувати особливості історичних умов
Н. Гусак [25]	Сучасний	Відмінною ознакою підприємництва є ініціативність та новаторство
О. Саблук [26]	Сучасний	Підприємництво розглядає як один із елементів для появи ринкового процесу. При цьому відбиваючи роль підприємницького елемента в людському механізмі прийняття рішень
А. Жигірь [27]	Сучасний	Підприємництво є складним явищем, що включає особистість підприємця, підприємницьке середовище і підприємницьку діяльність

Джерело: узагальнено за [10–27].

Так, М. Д. Бедринець зазначає, що сплеск підприємництва набагато частіше буває в умовах кризи. У період підйому та динамічного розвитку економіки потреба у людях із підприємницькими схильностями обмежена, бо забезпечення сталого зростання – стандартна функція традиційних керівників-менеджерів. Інша справа – ситуація економічного спаду чи кризи, коли відбувається деформація ринку, виникає потреба шукати нові можливості, а перед великими організаціями постає завдання технологічного та структурного оновлення. Усе це, на його погляд, сприяє зростанню підприємницької активності [28, с.188]. На основі проведеного аналізу поняття «підприємництво» зосередимо увагу на категорії «підприємницької діяльності»:

1. Підприємницька діяльність передбачає творчість, діловитість, ініціативність, новаторство, господарський ризик, відповідальність підприємця.

2. До ознак підприємницької діяльності належить наявність права власності на засоби виробництва. Але, при цьому, підприємець не завжди є

власником. Ще минулого століття відбулося відокремлення капіталу-власності від капіталу-функції. Ухвалення управлінських рішень дедалі частіше переходить від власника капіталу до керуючого. Корпоративне підприємництво характеризується тим, що організаційно-технічне керівництво, управління справами акціонерних та інших товариств передається від власника капіталу до найманого управляючого – менеджера-управлінця, який у більшості країн світу має посаду CEO (chief executive officer), а в пострадянських країнах зазвичай є генеральним або просто директором тощо.

3. Рушійним мотивом підприємницької діяльності є, насамперед, отримання підприємницького доходу, що використовується для подальшого розвитку господарської діяльності та отримання прибутку.

4. Не менше значення для характеристики підприємницької діяльності має і такий фактор, як самоствердження особистості у процесі такої діяльності, прагнення свободи та самореалізації, почуття задоволення, яке притаманне суб'єкту підприємництва.

Одним із суттєвих аспектів контексту підприємництва в Україні є його регіональна специфіка. Різні регіони країни мають власні особливості та вектори розвитку, що суттєво впливають на підприємницьку активність та можливості. Стабільність, прозорість та сприятливі умови для бізнесу стають стратегічними завданнями для країни на шляху до економічного процвітання та інноваційного розвитку [29, с.45]. Ми вважаємо, за останні десятиліття спостерігається певний прогрес у розвитку підприємництва в Україні. Створення сприятливого інвестиційного клімату, реформування регуляторного середовища та підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва є ключовими напрямками інноваційного розвитку. Наразі в Україні набуває обертів новий вид підприємництва – інноваційне підприємництво як новий вид діяльності, спрямований на створення нового попиту на продукцію, роботи та послуги, що супроводжується формуванням відповідних новітніх методів та технологій організації виробництва та

управління, комерційного використання нововведень і науки. Усі види інновацій працюють у синергії, формуючи стійку основу для соціально-економічного розвитку країни. Вони стимулюють розвиток нових технологій, створюють робочі місця та підвищують якість життя. Провідне місце серед них займають інновації, що направлені на сталий розвиток, які допомагають зберегти баланс між економічним зростанням, соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю, що є критично важливим для майбутніх поколінь.

Суперечності у трактуванні категорії окремих економістів про те, що підприємництво як особливий спосіб господарювання (заснований на інноваціях) стає переважним лише у відповідних історичних та соціально-економічних умовах. Україна, зі своєю багатою історією та культурою, пережила низку економічних та політичних змін впродовж останніх десятиліть. Історичний розвиток підприємництва є складним та різноманітним процесом, що відображає еволюцію економічних, соціальних та політичних умов (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Еволюція розвитку підприємництва в Україні

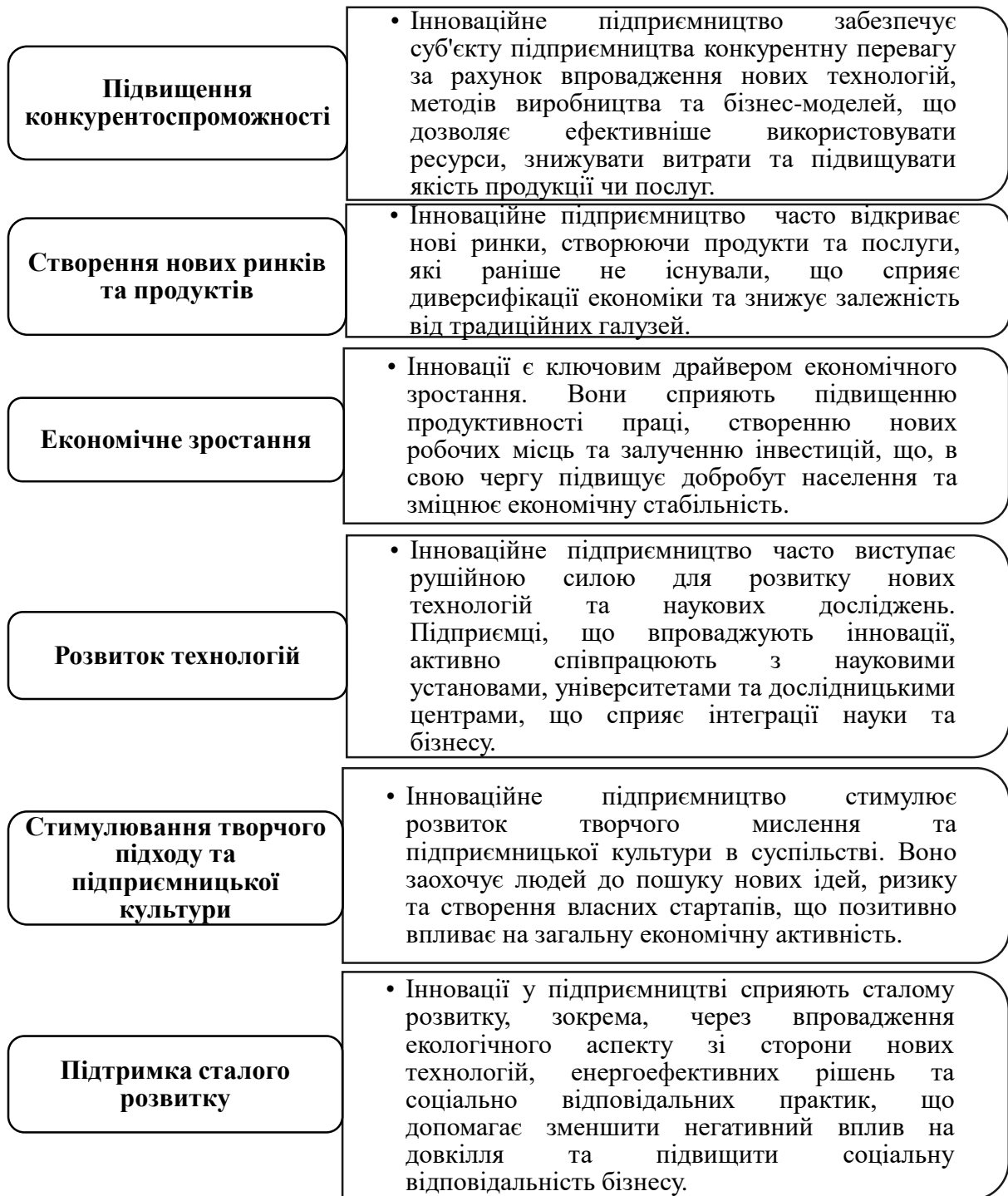
Етап розвитку	Період	Характеристика
1. Колоніальний період	До 1917 р.	Розвиток традиційних ремесел і торгівлі, вплив польських та австрійських культур.
2. Радянський період	1917–1991 рр.	Державна економіка, колективізація, ліквідація приватної власності. Підприємництво майже не існувало.
3. Перехідний період	1991–2000 рр.	Приватизація, формування малого та середнього бізнесу, початок реформ. Криза 1998 року.
4. Стабілізація та зростання	2000–2014 рр.	Поступове зростання економіки, розвиток підприємництва, зростання іноземних інвестицій.
5. Кризовий період	2014–2016 рр.	Економічна криза через війну на Сході України. Втрата частини промислового потенціалу. Падіння рівня інвестицій.
6. Період реформ і цифровізації	2016–2021 рр.	Запуск електронного врядування. Зростання стартапів та розвитку ІТ-сфери. Покращення бізнес-клімату через реформу
7. Військово-економічний період	2022–дотепер	Підтримка бізнесу на міжнародних ринках. Розвиток волонтерства та оборонних технологій.

Джерело: узагальнено за [34].

Очевидно що, інноваційне підприємництво забезпечує адаптацію до мінливих ринкових умов, стимулює економічне зростання та постійно створює нові можливості для бізнесу. За таких умов, інновації є ключовим фактором економічного зростання та конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва. Підтримка інноваційного підприємництва на державному рівні є ключовим чинником розвитку сучасної економіки. Вона включає комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для бізнесу, зокрема податкові пільги, грантові програми та кредитні стимули для стартапів. Особливе значення має фінансування наукових досліджень та розробок, що дозволяє підприємцям впроваджувати новітні технології та покращувати конкурентоспроможність національного ринку. Важливу роль відіграє розвиток освітніх ініціатив, які сприяють підготовці висококваліфікованих кадрів для інноваційного сектору. Співпраця держави, університетів та бізнесу дає можливість створювати ефективні механізми трансферу технологій у реальний сектор економіки. Крім того, впровадження державних стратегій підтримки екологічно чистого підприємництва сприяє формуванню сталого економічного зростання та зменшенню негативного впливу на довкілля. Таким чином, активна підтримка інноваційного підприємництва є важливою передумовою довгострокового соціального, екологічного та економічного розвитку країни.

Підтримка інноваційного підприємництва на державному рівні через сприяння фінансових стимулів та освітньо-наукових програм є важливим завданням для забезпечення довгострокового соціального, екологічного та економічного розвитку країни. Розвиток інноваційного підприємництва має ключову роль системі загального підприємництва, оскільки сприяє створенню нових ринків та послуг, робіт, товарів а також дієво стимулює економічне зростання. Так, на рис. 1.1 наведено переваги інноваційного підприємництва для територіальних громад, регіонів та країни загалом.

Рис. 1.1. Переваги інноваційного підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі [36-38].

Інноваційне підприємництво є ключовим елементом сучасної економіки, що спрямоване на створення та впровадження новаторських ідей, технологій та продуктів на ринок [30]. Також звернемо увагу на відмінність моделей класичного підприємництва, яке в свою чергу, передбачає ведення бізнесу на основі вже існуючих продуктів або послуг та орієнтоване на стабільність і

оптимізацію бізнес-процесів, зосереджуючись на задоволенні потреб споживачів у відомих рамках та інноваційним підприємництвом (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика класичного та інноваційного підприємництва

Характеристики	Інноваційне підприємництво	Класичне підприємництво
За метою діяльності	Створення нових продуктів або послуг, що вирішують нові проблеми	Максимізація прибутку через реалізацію існуючих товарів
Ризик	Високий, через невизначеність у розробці та виході на ринок	Низький, оскільки базується на перевірених моделях
Тип інновацій	Продуктові, технологічні, процесні, організаційні	Мінімальні або покращення існуючих продуктів
Дослідження та розробки (НДДКР)	Значні інвестиції в НДДКР	Обмежені інвестиції, орієнтація на готові рішення
Адаптація до змін	Швидка реакція на зміни ринку та технологій	Повільна адаптація, зосереджена на традиційних методах
Цільова аудиторія	Інноваційно налаштовані споживачі, усвідомлюють цінність товарів, робіт і послуг	Широкий спектр споживачів
Фінансування	Зазвичай залучає венчурний капітал, гранти та інвестиції	Зазвичай покладається на традиційні кредити та власний капітал

Джерело: сформовано автором.

Наразі існує потреба в розвитку інноваційного підприємництва, оскільки воно відповідає на сучасні виклики, забезпечує довгострокову стійкість і зростання бізнесу. Як правило й насамперед інновації сприяють ефективному використанню ресурсів, підвищенню продуктивності та поліпшенню якості життя. У соціально-економічному середовищі, що постійно змінюється, інноваційні підприємства здатні адаптуватися до нових умов і залишатися конкурентоспроможними[31].

Оцінюючу перспективу варто розрізняти інноваційні підприємства та не інноваційні за характером їх діяльності. Зазвичай, не інноваційні підприємства це:

– традиційні виробничі підприємства: підприємства, які виробляють стандартні товари без значних змін у технологіях або процесах;

– малий бізнес у сфері торгівлі: крамниці або магазини, що продають стандартні продукти без унікальних пропозицій або змін у обслуговуванні;

– сільське господарство: підприємства, які використовують традиційні методи вирощування сільськогосподарських культур без впровадження нових технологій;

– послуги з ремонту: підприємства, що надають стандартні послуги ремонту та обслуговування без впровадження нових методів чи технологій;

– туризм та гостинність: традиційні готелі або туристичні агентства, які не використовують інноваційні підходи в обслуговуванні клієнтів або просуванні послуг.

Прикладами інноваційного підприємства ми вважаємо наступні:

– технологічні стартапи – підприємства, які розробляють нові програмні рішення, мобільні додатки або використовують нові технології, такі як штучний інтелект чи блокчейн;

– біотехнологічні підприємства – підприємства, що займаються розробкою нових ліків, вакцин або біологічних технологій для покращення здоров'я;

– освітні технології - є навчальні програми з використанням віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) для підготовки фахівців;

– енергетичні підприємства – ті, які впроваджують відновлювальні джерела енергії, такі як сонячні або вітрові електростанції, і розробляють нові технології для зменшення викидів;

– фінансові технології (FinTech) – підприємства, що пропонують нові фінансові рішення, такі як мобільні платежі, краудфандинг або інвестиційні платформи на базі технологій;

– електромобілі та автопілотовані транспортні засоби підприємства, що займаються розробкою електричних автомобілів або технологій автономного водіння.

Відмінність між інноваційними та не інноваційними підприємствами залежить від їх здатності впроваджувати нові ідеї, технології та підходи до

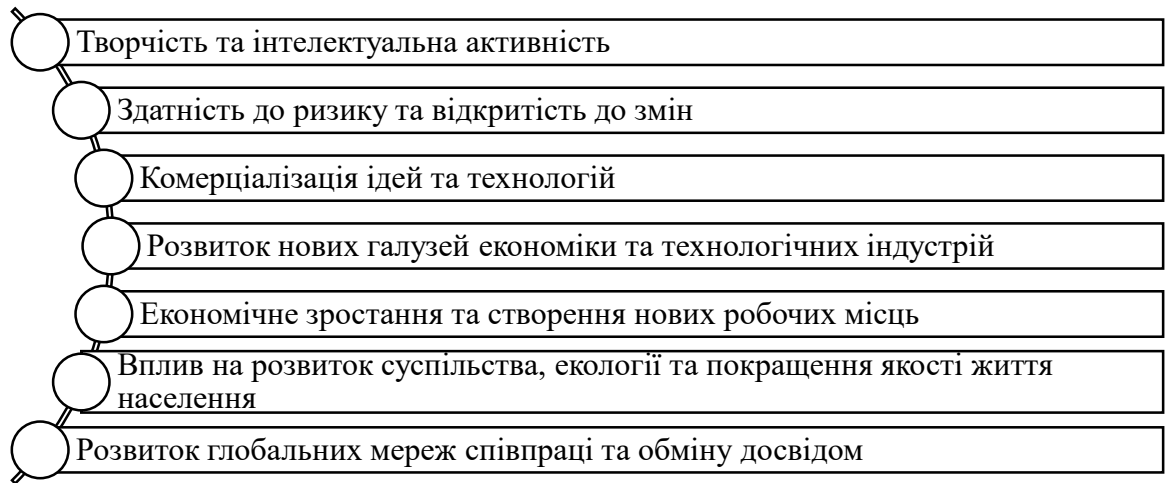
ведення бізнесу. Інноваційні суб'єкти господарювання активно шукають шляхи для покращення та адаптації, тоді як не інноваційні зазвичай дотримуються традиційних методів і підходів. В інноваційному підприємстві розрізняють наступні види інновацій: продуктові інновації (нові продукти, поліпшені продукти); технологічні інновації (нові технології, вдосконалені процеси); соціальні інновації (нові моделі бізнесу, зміни в організації), екологічні інновації (сталий розвиток, енергоефективність); сервісні інновації (нові послуги, персоналізація послуг) [32]. Історичний розвиток інноваційного підприємництва відображається через постійні зміни у суспільних умовах, технологічних досягненнях, екологічних та культурних парадигмах, відображаючи динаміку сучасної економіки та процесу її розвитку.

Головним елементом інноваційного підприємництва є здатність до ризику та відкритість системи до змін. Підприємці-інноватори готові перехоплювати нові можливості, впроваджувати експериментальні проєкти та знаходити незвичайні рішення для вирішення проблем. Саме інноваційне підприємство відзначається високим рівнем творчості та інтелектуальної активності. Постійний пошук нових можливостей для покращення або зміни існуючих продуктових технологій, створення радикально нових, що відповідають вимогам ринку та сучасних технологій є їх метою.

Важливим в інноваційному підприємстві є спроможність до комерціалізації ідей та технологій. Підприємці повинні мати здатність перетворювати інноваційні концепції у реальні продукти або послуги, які здатні забезпечити прибутковість та стійкі конкурентні переваги. Наступною характерною рисою інноваційного підприємства є підтримка та сприяння інноваційній екосистемі, що означає співпрацю з науковими установами, університетами, дослідницькими центрами, а також взаємодію з венчурними фондами та бізнес-інкубаторами.

На використанні сучасних технологій, наукових досліджень та творчих підходів до вирішення складних завдань базується інноваційне

підприємництво. Воно вимагає від підприємців знань і розуміння ринкових потреб, попиту й пропозицій, аналізу тенденцій розвитку та вміння генерувати інноваційні ідеї (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Складові інноваційного підприємництва

Джерело: сформовано автором.

Саме інноваційне підприємництво виступає важливим каталізатором економічного зростання та створення нових робочих місць. Сутність його полягає у поєднанні підприємницької активності з творчістю та впровадженням нових підходів, що сприяють вирішенню суспільних проблем, підвищенню конкурентоспроможності та створенню інноваційних можливостей для подальшого розвитку. Інноваційне підприємництво має реальний вплив на розвиток суспільства, екології та покращення якості життя населення забезпечуючи розвиток нових ідей, стимулює технологічний прогрес та сприяє вирішенню проблем суспільства загалом, сприяє створенню нових робочих місць, підвищенню рівня добробуту та розвитку національної економіки. Крім того, інноваційні підприємства активно впроваджують екологічно чисті технології, зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище. [33].

Очевидно, що інноваційне підприємництво сприяє розвитку глобальних мереж співпраці та обміну досвідом, впровадженню новаторських ідей та технологій (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристика інноваційного підприємництва

Характеристика	Сутність
Творчість та інновації	Інноваційне підприємництво базується на творчості та інноваціях. Підприємці, які займаються інноваційним бізнесом, активно використовують нові підходи, створюють інноваційні продукти та послуги.
Створення цінності	Інноваційне підприємництво спрямоване на створення значної доданої вартості для суспільства через впровадження нових ідей, технологій та продуктів.
Постійне вдосконалення та адаптація	Інноваційні підприємства регулярно вдосконалюють свої продукти, процеси та стратегії відповідно до змінних ринкових умов та потреб споживачів.
Ризик та невизначеність	Пов'язане з постійним ризиком та невизначеністю. Підприємці ризикують своїми ресурсами та часом, інвестуючи у розвиток нових ідей та технологій, які можуть не мати гарантованого успіху та прибутку.
Зосередженість на клієнтах	Інноваційні підприємства враховують потреби слухають своїх клієнтів і спрямовують свої зусилля на задоволення їх потреб, вирішення проблем.
Співпраця та партнерство	Активно співпрацюють з іншими організаціями, бізнесом, університетами, дослідницькими установами та галузевими лідерами для спільного вирішення складних сучасних завдань та розробки нових технологій.
Стимулювання конкуренції	Інноваційне підприємництво стимулює та підсилює конкуренцію на ринку, що сприяє зростанню якості продукції та послуг, а також сприяє зниженню цін.
Впровадження технологій майбутнього	Інноваційні підприємства активно впроваджують передові технології та тенденції.
Збереження екологічної стійкості	Інноваційне підприємництво сприяє розвитку екологічно стійких технологій та виробництва, орієнтується на збереження довкілля та сталий розвиток.
Глобальний вплив	Інноваційне підприємництво має глобальний вплив, оскільки сприяє розвитку міжнародних зв'язків та обміну ідеями, технологіями між країнами.

Джерело: сформовано автором.

Узагальнюючи вищенаведене, можна доповнити визначення поняття «інноваційне підприємництво». Це процес створення, розвитку та впровадження новаторських ідей, продуктів, технологій та послуг на ринок, спрямований на вирішення суспільних потреб, задоволення клієнтів, підвищення конкурентоспроможності та створення значної економічної, екологічної та соціальної цінності. Інноваційні підприємства активно застосовують творчість, ризик та підприємницьку активність для генерування і перетворення ідей у практичні реалізовані проекти.

1.2. Інноваційне підприємництво як ключова ознака сталого розвитку

Сталий розвиток є концепцією, яка визнає важливість збалансованого зростання економіки, суспільства та захист навколишнього середовища, з метою задоволення потреб сучасного покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь. Ця концепція виникла як відповідь на зростання економічної діяльності та впливу людської діяльності на природні екосистеми [46].

Наразі, сталий розвиток став не лише пріоритетним завданням, але й необхідністю для забезпечення якості життя майбутніх поколінь. Однак, незважаючи на загальне розуміння важливості Цілей сталого розвитку, виникає необхідність формування механізмів його досягнення. За таких умов однією з ключових ознак сталого розвитку є інноваційне підприємництво, яке відіграє важливу роль у створенні нових технологій, продуктів та послуг, сприяючи економічному зростанню, соціальній рівності та збереженню навколишнього середовища.

Не зважаючи на потенційні визначені нами переваги інноваційного підприємництва, існує низка перешкод, що можуть обмежувати його роль у досягненні Цілей сталого розвитку. До таких викликів відносяться нестабільність економічних умов, недостатність інвестицій у науково-технічний прогрес, відсутність адекватних правових та регуляторних рамок, а також недостатнє впровадження інновацій у практичне виробництво під час військового стану. З урахуванням сучасних трендів та тенденцій можна відзначити зростання інтересу до стейкхолдерів інноваційного підприємництва як засобу досягнення конкурентоспроможності на ринку. Деякі з цих трендів включають збільшення інвестицій у стартапи та технологічні компанії, розвиток інноваційних екосистем та стимулювання підприємництва у сферах зеленої енергетики, цифрових технологій та біотехнологій [34, с.78].

Аналіз ключових концепцій та підходів до визначення інноваційного підприємництва відображає різноманітність інтерпретацій даного явища в наукових дослідженнях, що відображається у широкому спектрі теорій та підходів, які охоплюють різноманітні аспекти, такі як його особливості, природа, фактори успіху та вплив на економіку, екологію та суспільство в цілому. Підхід, зосереджений на виникненні нових ідей та їх комерціалізації, є одним з ключових аспектів інноваційного підприємництва, що покликаний забезпечити процес створення та впровадження інноваційної продукції та послуг на ринку. Нижче наведена класифікація етапів розвитку даного процесу:

Етап 1. Генерація ідей. Полягає у творчому процесі генерації нових ідей, що може бути результатом дослідницької діяльності, внутрішньої генерації ідей у команді підприємців або взаємодії із зовнішніми стейкхолдерами, такими як клієнти, партнери чи акціонери. Головна мета етапу – створення ідей, які мають потенціал для комерціалізації та розвитку на ринку;

Етап 2. Оцінка ідей. Заключним етапом генерації ідей настає етап оцінки їх потенціалу, що включає аналіз кон'юктури ринку, конкурентного середовища, технічної можливості та фінансової привабливості ідей. Результативні ідеї дістають для подальшого розвитку;

Етап 3. Розробка продукту/технології: На цьому етапі обрані ідеї перетворюються в конкретні продукти, технології або послуги, що включає в себе проектування, дослідження та розробку технічних рішень, необхідних для втілення ідеї у виробництво;

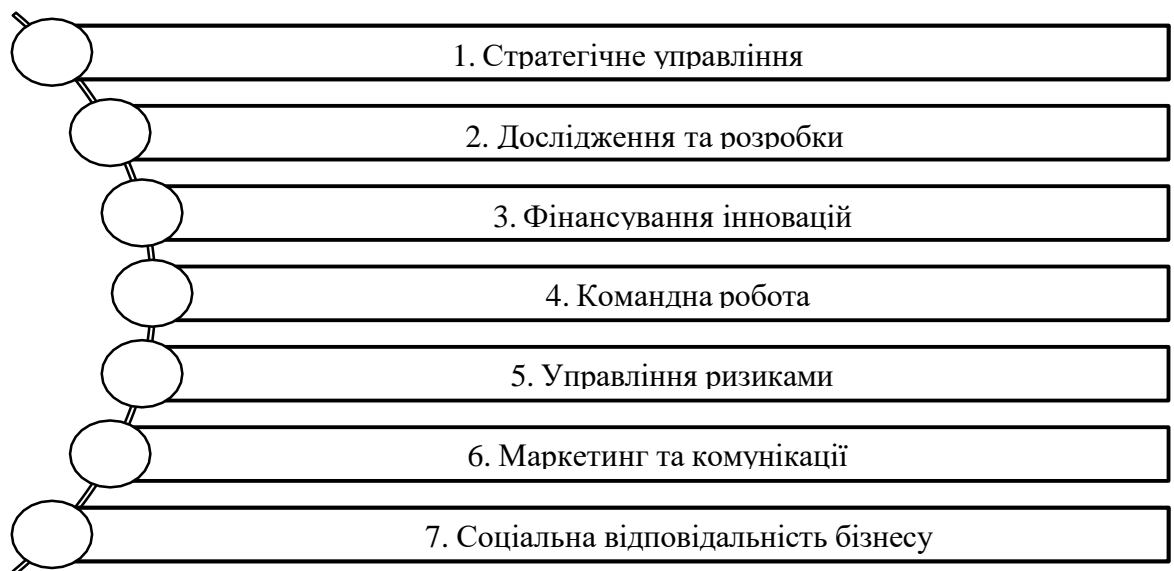
Етап 4. Тестування та валідація. Після розробки продукту або технології проводяться випробування та тестування для перевірки їхньої ефективності, безпеки екологічних норм та відповідності потребам ринку. В результаті проведення тестів є вирогідність внесення коректив у продукт або послугу;

Етап 5. Комерціалізація. Найважливіший етап, де інноваційний продукт або послуга приводяться на ринок, що включає в себе розробку стратегії

маркетингу, продажів та дистрибуції, а також визначення цін та управління просуванням випуску на ринок, а післяпродажного обслуговування;

Етап 6. Масштабування та розвиток. Після успішної комерціалізації інноваційного продукту або послуги, підприємець може зосередитися на його масштабуванні та подальшому вдосконаленню, що включає розширення асортименту продуктів, розширення ринків збуту або покращення вже існуючих продуктів за допомогою зворотного зв'язку від клієнтів. Також він зосереджений на виникненні нових ідей та їх комерціалізації, є результатом еволюції думок та концепцій у галузі підприємництва та інновацій, з історичними витоками у працях видатних економістів та дослідників у галузі економіки та менеджменту [36, с.64].

За таким підходом інноваційне підприємництво сприймається як процес, що включає в себе поєднання творчих зусиль, підприємницької активності та фінансово-економічного ризику для створення та реалізації нових продуктів, технологій або послуг, які мають значний ринковий потенціал, позитивний вплив на суспільство (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Складові підходу до інноваційного підприємництва

Джерело: сформовано автором.

Є всі підстави стверджувати, що такий підхід до інноваційного підприємництва виник із потреби розуміння того, як нові ідеї перетворюються

на реальні продукти, технології або послуги. Дана концепція стала основою для розвитку чисельних теорій та практик у галузі підприємництва та інновацій. Вона визнає, що інновації створюються з новаторських ідей, які можуть виникати з будь-якого джерела: від індивідуальних досліджень і розвідки до групових сесій мозкового штурму та співпраці з іншими підприємствами чи установами. Даний підхід заохочує підприємців до креативного мислення та пошуку нових можливостей [37].

Крім того, метод підкреслює важливість підприємницької активності, означає, що створення інноваційних продуктів або послуг потребує не лише ідей, але й активних рішень від підприємців. Він визнає, що фінансовий ризик є неодмінною складовою процесу створення інновацій. Інноваційно-інвестиційні проекти потребують значних фінансових коштів, випробування на ринку та масштабування. Ефективне інноваційне підприємництво потребує поєднання творчості, підприємницької ініціативи та готовності до фінансово-екологічного ризику [39]. Інший аспект до визначення інноваційного підприємництва зосереджується на розвитку новаторського мислення та здатності до постійного вдосконалення та адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Завдяки цьому підходу, інноваційне підприємництво розглядається як процес творчого пошуку нових можливостей, ефективного використання ресурсів та управління ризиками для досягнення успіху на ринку.

Підхід до визначення інноваційного підприємництва, який зосереджується на розвитку новаторського мислення та здатності до постійного вдосконалення та адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі обґрунтовує, що успішність суб'єктів підприємництва у ринковій економіці вимагає не лише реагування на зміни, але й активного створення інновацій. Він підкреслює значення постійної готовності до змін і вдосконалення та визнає, що конкурентоспроможність суб'єктів підприємництва залежить від їх здатності реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. До основних складових цього підходу можна віднести:

- новаторське мислення: суб'єкти інноваційного підприємництва мають здатність опрацьовувати проблеми та виклики, розглядають нестандартні рішення та використовують креативні підходи для досягнення власних цілей;

- постійне вдосконалення: суб'єкти інноваційного підприємництва передбачають постійний пошук нових способів удосконалення продуктів, процесів та послуг. Завжди прагнуть до інноваційного розвитку і стрімко реагують на зміни у вимогах ринкового середовища та технологічних можливостях;

- адаптація до змін: суб'єкти інноваційного підприємництва відзначаються готовністю швидко адаптуватися до змін у бізнес-середовищі, технологічних та соціальних трендах, вони експериментують, виявляють нові можливості та ринки.

Цей підхід активно використовується в сучасному підприємстві та бізнес-середовищі, оскільки дозволяє підприємствам не лише ефективно впроваджувати господарську діяльність в умовах трансформацій, але й успішно розвиватися в конкурентному оточенні. Його ефективність демонструється через успіх інноваційних компаній, які здатні перетворювати виклики на можливості та досягати стабільного розвитку у динамічному світі бізнесу.

У свою чергу, науковець Ткаченко В.М. [39, с.58] розглядає інноваційне підприємництво як екосистему, що включає в себе не лише самі підприємства, але й університети, дослідницькі центри, галузеві асоціації та урядові органи, спільно сприяючи інноваціям та створюючи сприятливі умови для їх розвитку. В результаті, значущим є те, що трактування та розуміння інноваційного підприємництва часто залежить від контексту і мети конкретного дослідження. Відповідно погоджуємося, у різних галузях, таких як економіка, менеджмент, соціологія та політичні науки, можуть існувати відмінності у тлумаченні цього поняття. Такий підхід дозволяє враховувати різноманітні аспекти та взаємозв'язки між інноваційним підприємництвом й іншими сферами суспільного життя [40, с.94].

Саміт ООН зі сталого розвитку, що відбувся у вересні 2015 р. у Нью-Йорку в рамках 70-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН, затвердив нові орієнтири. Підсумковий документ Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» встановив 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 завдань [41]. Україна приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, як і інші члени ООН. На основі принципу «Нікого не залишити осторонь» розпочався інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку для створення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 р., що передбачено Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. №722 «Про цілі сталого розвитку України до 2030 р.» [42]. Основні цілі сталого розвитку полягають у збалансованому поєднанні економічного зростання, соціальної справедливості та охорони навколишнього середовища. Сталий розвиток та інноваційне підприємництво є взаємозалежними концепціями, спрямованими на створення сприятливого життєвого та економічного середовища, яке відповідає потребам сучасного суспільства та майбутніх поколінь. Індекс Цілей сталого розвитку відстежує ефективність країн у досягненні 17 Цілей сталого розвитку, узгоджених міжнародною спільнотою у 2015 році, з однаковою вагою для всіх 17 цілей. Оцінка означає позицію країни між найгіршим (0 балів) і найкращим або цільовим (100 балів) результатом. Наприклад, загальний показник Індексу Швеції (85 балів) у 2020 році свідчить про те, що країна в середньому знаходиться на 85 % шляху до найкращого з можливих результатів за всіма 17 Цілями сталого розвитку. Для забезпечення прозорості та заохочення подальшого аналізу всі дані, що лежать в основі Індексу та оприлюднені на офіційних джерелах [44].

Сталий розвиток має на меті забезпечити розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління, не обмежуючи можливостей майбутніх поколінь в ресурсах задовольняти власні потреби. З іншого боку, інноваційне підприємництво є ключовим інструментом для досягнення цієї мети. Взаємопов'язаний та всеосяжний характер Цілей сталого розвитку є ключовим

для досягнення мети нового Порядку денного [43]. Взаємозв'язок цілей сталого розвитку, завдань та їх індикаторів наведено в таблиці (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Взаємозв'язок цілей сталого розвитку, завдань та індикаторів

№	Перелік Цілей сталого розвитку	Кількість завдань	Кількість індикаторів
1.	Подолання бідності	3	5
2.	Подолання голоду, розвиток сільського господарства	4	9
3.	Міцне здоров'я і благополуччя	9	16
4.	Якісна освіта	7	11
5.	Гендерна рівність	6	12
6.	Чиста вода та належні санітарні умови	5	13
7.	Доступна та чиста енергія	4	7
8.	Гідна праця та економічне зростання	6	16
9.	Промисловість, інновації та інфраструктура	7	11
10.	Скорочення нерівності	5	8
11.	Сталий розвиток міст і громад	6	12
12.	Відповідальне споживання та виробництво	4	7
13.	Пом'якшення наслідків зміни клімату	1	1
14.	Збереження морських ресурсів	3	5
15.	Захист та відновлення екосистем суші	4	10
16.	Мир, справедливість та сильні інститути	9	18
17.	Партнерство заради сталого розвитку	3	4

Джерело: узагальнено за [46].

Отже, якісні дані та чіткі показники мають вирішальне значення для кожної країни, щоб оцінити та проаналізувати місце, де вона реалізована на шляху до впровадження Цілей сталого розвитку. З 2016 р. Мережа рішень для сталого розвитку [44] та Фонд Бертельсмана [45] публікують дані щорічного глобального Індексу Цілей сталого розвитку та інші інформаційні матеріали. Методологія визначення цього індексу пройшла експертну оцінку та у 2019 році була перевірена Об'єднаним дослідницьким центром Європейської Комісії.

Країни з низьким рівнем доходу, як правило, мають нижчі показники Індексу Цілей сталого розвитку. Частково це пов'язано з характером Цілей сталого розвитку, які значною мірою зосереджені на подоланні бідності та на доступі до базових послуг та інфраструктури[47]. Крім того, бідні країни, як правило, не мають належної інфраструктури та механізмів для вирішення

ключових екологічних проблем, що охоплюються Цілями сталого розвитку. Однак, за винятком країн, які стикаються зі збройними конфліктами та громадянськими війнами, більшість країн з низьким рівнем доходу досягають прогресу у подоланні крайньої бідності та забезпеченні доступу до базових послуг та інфраструктури, особливо в рамках Цілі сталого розвитку 3 та Цілі сталого розвитку 8.

В табл. 1.6 за останні п'ять років наведено дані індексу цілей сталого розвитку України за даними звіту, підготовленого на основі детального аналізу членами Керівної ради ООН [48–50].

Таблиця 1.6

Рейтингове місце України в досягненні ЦСР

Рік	Місце	Оцінка
2019	41	94,1
2020	47	74,2
2021	36	75,5
2022	37	75,7
2023	38	76,52

Джерело: узагальнено за [48–50].

Варто зазначити, що навіть враховуючи воєнні дії внаслідок вторгнення росії, Україна досягла явного прогресу в Цілях сталого розвитку, де з 2021 до 2023 рр. покращила свої позиції та посіла 38 місце серед 166 країн світу.

Протягом 2016 р. в Україні було проведено чотири національні консультації та десять регіональних консультацій де кожен глобальну ціль розглядають з точки зору національного розвитку. Згідно з консультаціями є сенс зробити висновок, що національні Цілі сталого розвитку слугуватимуть основою для інтеграції зусиль, спрямованих на раціональне природокористування, економічне зростання та соціальну справедливість. Понад 800 фахівців за тематичними сферами, а саме, урядовці, управлінці, дипломати, економісти, демографи, медичні працівники, епідеміологи, екологи, освітяни, журналісти, підприємці, лідери недержавних організацій та інші фахівці долучилися до процесу визначення національних Цілей сталого розвитку. Національна наукова дискусія щодо вимірювання загального

суспільного прогресу та покращення системи статистики почалася під час процесу визначення Цілей сталого розвитку та встановлення основи для подальшого моніторингу [51, с.37].

Економічна складова сталого розвитку передбачає створення стійкої ринкової економіки, яка забезпечує постійний розвиток та збалансований розподіл ресурсів. Соціальна справедливість – це ще один важливий аспект сталого розвитку, який визнає рівність усіх членів суспільства перед законом та можливість отримання освіти, охорони здоров'я та інших базових потреб. Є всі підстави стверджувати, що екологічний аспект є центральним елементом сталого розвитку. Він передбачає збереження природних ресурсів, зменшення забруднення та використання екологічно чистих технологій. Загалом сталий розвиток визнає тісну взаємодію між економікою, суспільством та природою, а також необхідність прийняття комплексних рішень, які б враховували існуючі потреби без завдання шкоди майбутнім поколінням [52].

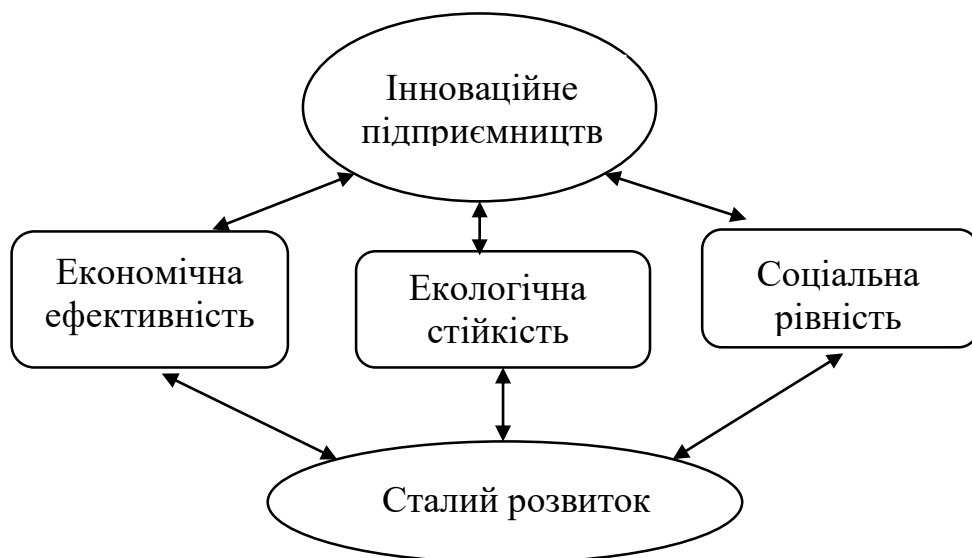
Для досягнення сталого розвитку необхідно взаємодіяти на всіх рівнях – від місцевого до міжнародного, що вимагає залучення усіх зацікавлених сторін, включаючи уряди, громадські організації, бізнес та населення, для спільної реалізації стратегій та програм, спрямованих на досягнення цієї важливої мети. Сталий розвиток є не лише концепцією, але й важливим принципом, який визначає дії та рішення наразі з огляду на майбутнє покоління.

Інноваційне підприємництво спрямоване на створення та впровадження новаторських ідей, продуктів, послуг та процесів на ринку. Ці інновації можуть включати енергоефективні технології, зелені продукти, відновлювані джерела енергії та інші екологічно стійкі рішення. Інноваційне підприємництво, таким чином, сприяє зростанню продуктивності та конкурентоспроможності, забезпечуючи економічний зріст [53]. Зв'язок між сталим розвитком та інноваційним підприємництвом полягає в тому, що інновації можуть бути використані для досягнення цілей сталого розвитку. Новаторські технології можуть допомагати зменшити вплив підприємств на

довкілля, оптимізувати використання ресурсів та підвищувати якість життя. Крім того, інноваційне підприємництво сприяє виникненню нових ринків, створенню робочих місць та збільшенню інфраструктури, що в свою чергу сприяє стимулюванню розвитку ефективних виробничих процесів.

У свою чергу, сталий розвиток створює умови для розвитку інноваційного підприємництва шляхом формування сприятливого економічного, соціального та екологічного середовища. Загальна мета полягає в тому, щоб інноваційне підприємництво сприяло досягненню сталого розвитку, а сталий розвиток, у свою чергу, стимулював інновації, створюючи коло взаємної підтримки та соціально-економічного зростання суспільства та природи [54, с. 84]. Встановлення зв'язків між інноваційним підприємництвом та сталим розвитком є ключовою складовою стратегії економічного, соціального та екологічного прогресу сучасного суспільства. Цей зв'язок виявляється у впливі інноваційного підприємництва на різні аспекти взаємодії, що включає економічну ефективність, соціальну рівність та екологічну стійкість (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Встановлення зв'язків між інноваційним підприємництвом та сталим розвитком

Джерело: сформовано автором.

За таких умов інноваційне підприємництво сприяє економічному, соціальному та екологічному зростанню та розвитку через впровадження нових ідей, технологій та продуктів на ринок, сприяє розширенню існуючих секторів економіки та збільшенню валового внутрішнього продукту країни. Друга важлива складова стосується соціальної рівності. Такі підприємства можуть створювати нові можливості для людей, що раніше були відчуженими від ринку праці або мали обмежений доступ до економічних ресурсів. Вони створюють нові робочі місця, надають вагому підтримку місцевим спільнотам та сприяють розвитку освіти та підвищенню кваліфікації, що дає можливість зменшити соціальні нерівності [55, с.67]. Отже, інноваційне підприємництво може впливати на екологічну стійкість, збереження та захист природних ресурсів через впровадження екологічно чистих технологій та практик у виробництво та споживання, сприяючи збереженню біорізноманіття та зменшенню викидів токсичних речовин.

Як наслідок, інноваційне підприємництво відіграє важливу роль у досягненні сталого розвитку. Визначення та розвиток стратегій, спрямованих на підтримку інноваційного підприємництва, є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку у всьому світі [56, с.143]. Порівняння країн та регіонів з високим та низьким рівнем інновацій відображає вагому різницю в економічному, соціальному та технологічному. Країни з високим рівнем інноваційного підприємництва часто вирізняються наявністю сприятливого середовища, високим рівнем наукових та технологічних досягнень, а також активною підтримкою держави.

Країни з високим рівнем інноваційного підприємництва, такі як США, Німеччина, Японія та Швеція, характеризуються високим рівнем витрат на дослідження та розвиток, а також наявністю великої кількості стартапів. Ці країни активно інвестують у наукові дослідження, розвиток нових технологій та стимулюють підприємництво через сприятливу законодавчу та фінансову підтримку [57, с.214]. Від переходу від Четвертого до П'ятого технологічного укладу відбувся значний розвиток у галузях промисловості та послуг, що був

визначений швидким поширенням технологій П'ятого укладу, які використовують найновіші досягнення мікроелектроніки, обчислювальної техніки, інформатики, генної інженерії та інших наукомістких галузей.

Згідно зі статистичними даними по 68 країнах (база даних глобальної промислової моделі WEFА Group) і аналізом даних, підготовлених Національним науковим фондом США, у період формування П'ятого технологічного укладу (1980–2001 рр.) виробництво високотехнологічної продукції щорічно зростало в середньому на 6,2 %, порівняно з 2,7 % для інших видів продукції. Зростання виробництва високотехнологічної продукції досягало 11 % і більше, що в чотири рази перевищувало темпи зростання інших галузей промисловості. На початку ХХІ століття частка наукоємного виробництва складала 15,7 % в промисловому виробництві Японії, 14,7 % в США, 11,7 % у Великобританії, 8,3 % в Франції та Німеччині. США очолювали виробництво наукоємної продукції, займаючи 32 % світового обсягу високотехнологічного виробництва. Поширення нових технологій суттєво вплинуло не лише на сферу виробництва, але й на послуги у США, частка яких у ВВП зростає з 49 % у 1959 р. до 64 % у 2001 році. Від 1980 до 2001 рр. обсяги послуг, що базуються на знаннях, збільшувалися у світовій економіці майже такими ж темпами, як і обсяг виробництва наукоємної продукції у промисловості (відповідно, 4,6 % і 5,1 % порівняно з 2,5 % в інших сферах виробництва). Особливо це стосується послуг зв'язку, фінансових, ділових, освітніх і медичних послуг. Загальний обсяг цих послуг зріс з 3,4 до 7,4 трлн дол. США (у постійних цінах 2001 р.). Найбільший вклад у ці галузі мають ділові послуги (25 %) і послуги зв'язку (11 %). Лідерами у сфері ділових послуг є компанії США (34,4 % доходів сфери послуг), Японії (14,7 %), Німеччини (10,0 %), Франції (9,8 %). Компанії США також очолюють ринок фінансових послуг і послуг зв'язку, їхня частка складає, відповідно, 30 %, 9,3 % і 6,6 % в першому випадку, і 35,2 %, 15,2 % і 7,1 % – в другому [58, с.56].

Важливим показником поширення технологій П'ятого технологічного укладу є внутрішній попит на високотехнологічну продукцію. США

випереджають всі провідні країни Західної Європи (Великобританію, Німеччину, Францію, Італію) за цим показником, а на другому місці знаходиться Японія. Лідерство американських компаній у високотехнологічних галузях дозволяє активно підтримувати торговий баланс країни за рахунок експорту своєї продукції. У 2021 р. експорт високотехнологічних галузей промисловості склав 18,1 % для США, 9,1 % для Японії і 8,3 % для Великобританії. Загалом США були лідером у всіх високотехнологічних галузях за винятком фармацевтики та медичної промисловості, де вони посідали третє місце за обсягом експорту. Причому частка продукції з урахуванням нових технологій в експорті була суттєво вищою, ніж в імпорті (28 % проти 17 %). Найбільше перевищення обсягів експорту над обсягами імпорту (39 млрд дол. США) забезпечила продукція аерокосмічної галузі. Поряд із цим позитивне сальдо в обсязі 2 млрд дол. США було досягнуто у торгівлі біотехнологічною продукцією, комп'ютерними інтегрованими технологічними комплексами, конструкційними матеріалами, озброєнням і ядерними технологіями [59, с.146].

Таким чином, на даному прикладі можна зробити висновок, що нові технології П'ятого укладу здійснюють результативний вплив на економіку і структуру продуктивних сил суспільства. Одночасно вказаний вплив є нерівномірним по країнах, що позначається на темпах економічного зростання. Так, США в останньому десятилітті ХХ ст. помітно випереджали за темпами економічного зростання інші країни в результаті зростання інвестицій в інформаційні технології і телекомунікації, в Італії та Іспанії економічному зростанню сприяло підвищення рівня освіти і професійних навичок працівників. У низці країн важливу роль відіграла взаємодія факторів праці і капіталу під впливом нових технологій (мультифакторна продуктивність), причому збільшення мультифакторної продуктивності частково обумовлено створенням нових інноваційних підприємств, які використовують наявні ресурси більш ефективно у порівнянні з традиційними компаніями, провідні держави створюють систему стимулів для активізації

інноваційної діяльності. За висновками експертів Організації економічного співробітництва та розвитку, найбільш перспективними важелями державної політики на довгострокову перспективу, крім традиційних заходів підвищення якості трудових ресурсів і збільшення інвестицій, виступають дії щодо залучення до процесу економічного зростання інформаційних технологій, інновацій та підприємницької активності [60, с.72].

Згідно з дослідженням Global Entrepreneurship Monitor, понад 40 % нових бізнесів у всьому світі у 2023 р. були пов'язані з інноваційними продуктами чи послугами. За даними Організації Об'єднаних Націй, країни з високим рівнем інноваційного підприємництва мають більш високий рівень економічного зростання та соціального розвитку. За даними Всесвітнього Банку, країни, що активно інвестують у науково-технічний прогрес та інновації, мають стабільну та конкурентоспроможну економіку [61, с.11].

Для досягнення конкурентоздатності країни повинні створити передумови для збільшення внутрішніх витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (табл. 1.7), оскільки вони продукують ключову роль у забезпеченні інноваційної реакції в умовах постіндустріального розвитку, що включає прагнення оптимізувати параметри і терміни розробки нової продукції, а також розробку маркетингових стратегій у межах стратегічних зон господарювання підприємств для підвищення довгострокового потенціалу прибутковості та забезпечення їх конкурентоспроможності на традиційних і нових ринках. США продовжують займати провідні позиції у створенні та впровадженні на ринок товарів і послуг, базованих на технологіях П'ятого укладу, а на друге місце посідає Японія. Країни Західної Європи, щоб зберегти свої позиції, збільшити конкурентні переваги у різних напрямках, широко використовують міжнародну економічну інтеграцію та науково-технічну співпрацю.

Таблиця 1.7

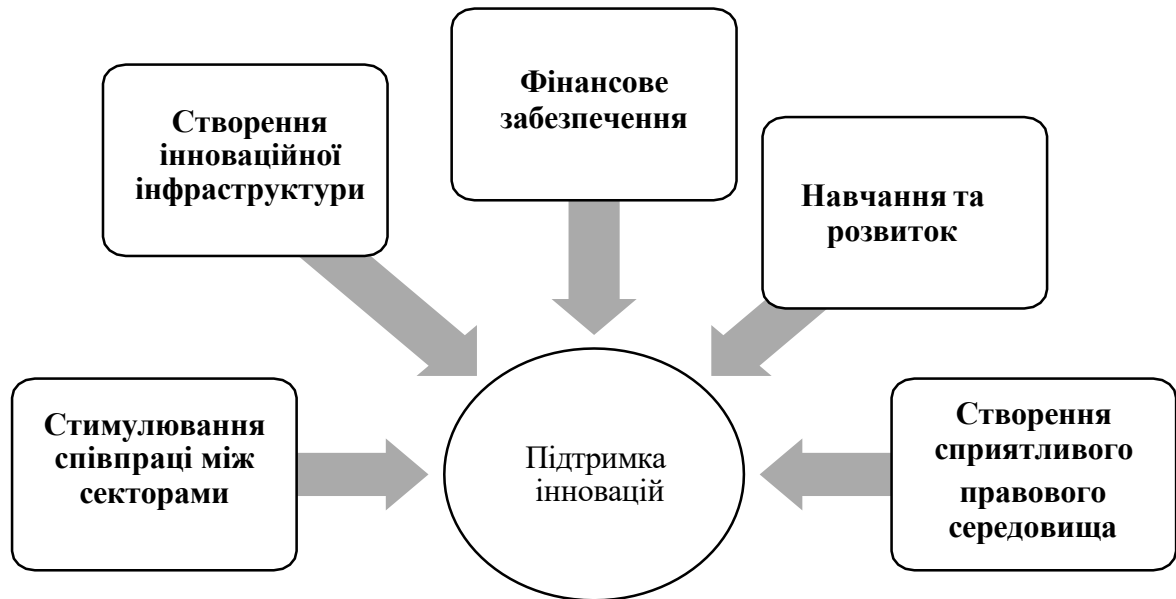
Внутрішні витрати на НДДКР у країнах «Великої сімки»

Країна	Всього, млрд дол. США	Частка ВВП, %	В розрахунку на душу населення, дол. США
Великобританія	28,2	1,9	431,2
Німеччина	48,3	2,4	608,1
Італія	14,1	1,2	248,3
Канада	13,8	1,7	450,5
США	252,2	2,7	901,2
Франція	28,5	2,1	485,7
Японія	94,7	3,2	761,5

Джерело: сформовано автором [62].

Країни з низьким рівнем інноваційного підприємництва, як правило, характеризуються низьким рівнем функціонування економіки, що може бути пов'язано з відсутністю інфраструктури для досліджень, обмеженими інвестиційними ресурсами, а також недостатньою підтримкою з питань державного регулювання. Таким чином, таким країнам необхідно звернути увагу на створення сприятливих умов для розвитку інноваційних індустрій, вдосконалення освітніх проєктів і програм, що сприяють розвитку креативного та критичного мислення, а також стимулювання бізнесу через фінансові та правові інструменти.

Аналіз ефективних програм підтримки інновацій є головним пріоритетом для підприємств, урядів та міжнародних організацій. Він дозволяє оцінити дієвість впроваджених стратегій, визначити ключові напрями розвитку та оптимізувати фінансування інноваційних проєктів. Ретельне вивчення таких програм сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища, залученню інвестицій та прискоренню технологічного прогресу. Такі програми підтримки інновацій спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку та поширення інновацій, забезпечення доступу до ресурсів та фінансової підтримки підприємств, а також на стимулювання інноваційної активності серед населення та бізнес-спільноти [62, с.150]. Серед ефективних програм підтримки інновацій можна виділити основні аспекти (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Ключові аспекти підтримки інновацій

Джерело: сформовано автором.

Розглянемо детально ключові аспекти ефективних політик та програм підтримки інновацій:

- фінансова підтримка. Цей аспект включає в себе різноманітні фінансові інструменти, які спрямовані на зменшення фінансових ризиків для інноваційних підприємств. Це можуть бути гранти на дослідження субсидії на створення та впровадження нових технологій, податкові кредити та пільги або індивідуальні інвестиційні програми. Важливо, щоб такі фінансові інструменти були доступними для інноваторів та забезпечували рівний доступ до фінансування для всіх зацікавлених сторін;

- навчання та розвиток персоналу передбачає створення програм навчання та розвитку для інноваторів, дослідників та підприємців. Ці програми можуть включати в себе курси з управління інноваціями, підприємництва та технологічного розвитку. Важливо, щоб такі програми були адаптовані до потреб конкретних груп користувачів і сприяли підвищенню їхнього рівня компетентності та професійних навичок;

- створення інноваційної інфраструктури включає в себе розвиток інфраструктури, яка сприяє розвитку інноваційних проєктів та стартапів, це

можуть бути технопарки, бізнес-інкубатори, лабораторії та дослідницькі центри, які забезпечують доступ до необхідних ресурсів, технологій та експертної підтримки для інноваторів;

- стимулювання співпраці між секторами. Цей аспект передбачає створення сприятливого середовища для співпраці між галузями, університетами, дослідницькими установами та приватним сектором, що може бути досягнуто шляхом створення програм обміну знаннями та технологіями, партнерства та спільних досліджень і розробки нових продуктів та послуг;

- створення сприятливого правового середовища передбачає впровадження правових та регуляторних норм, які сприяють розвитку інноваційного бізнесу та захисту інтелектуальної власності, що може включати спрощення процедур реєстрації інтелектуальної власності, захист від зловживань, а також стимулювання інвестицій в інноваційні проєкти через податкові пільги та інші фінансові стимули [34, с.46]. Зазначені основні аспекти взаємодіють між собою і сприяють створенню ефективного інноваційного середовища та стимулює інноваційну активність у суспільстві. Вони є важливим інструментом для просування інновацій та досягнення глобальних Цілей сталого розвитку.

Основними Цілями сталого розвитку в умовах функціонування інноваційного підприємництва є забезпечення гармонійного збалансування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку, з урахуванням потреб сучасного суспільства та майбутніх поколінь [63, с. 35]. Їх взаємодія та взаємозв'язок передбачає:

- стимулювання інновацій – однією з ключових Цілей сталого розвитку є сприяння розвитку та впровадженню новаторських ідей, технологій та підходів. Інновації є інструментом вирішення соціально-економічних проблем та вдосконалення якості життя, забезпечуючи зростання та соціальний прогрес;

– економічна стійкість – розвиток інноваційного підприємництва сприяє створенню економічно стійких систем та галузей, що забезпечує ефективний розвиток економіки та зростання валового внутрішнього продукту (ВВП);

– екологічна безпека – стале інноваційне підприємництво має працювати в гармонії з природними ресурсами та забезпечувати збереження довкілля для майбутніх поколінь. Це означає використання екологічно чистих технологій, зменшення викидів та ефективне використання ресурсів;

– інклюзивний розвиток – має сприяти інклюзивному розвитку, що означає включення всіх груп населення у процеси розвитку та забезпечення їм рівних можливостей для усіх;

– стабільність і безпека – забезпечує зміцнення стабільності та безпеки суспільства, згантує стійкість економічних та соціальних систем [64].

Варто зазначити, що розвиток інноваційного підприємництва має низку особливостей, які позитивно впливають на соціально-економічне становище країни та її потенціал, а саме:

– інноваційне підприємництво є важливим каталізатором економічного зростання, створення та впровадження нових ідей, технологій та продуктів стимулює розвиток нових галузей та підвищення конкурентоспроможності економіки в цілому;

– поява нових суб'єктів інноваційного підприємництва сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня зайнятості в країні, соціальному зростанню та підвищенню життєвого рівня населення;

– розвиток інноваційного підприємництва забезпечує наукові дослідження і технології, що стимулює інвестиції в освіту, наукову діяльність та дослідницькі проекти, для розвитку;

– розвиток інноваційного підприємництва є переважно привабливою можливістю для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Інвестори зацікавлені в інноваційних проектах через їх потенційну високу дохідність;

– розвиток інноваційного підприємництва стимулює сталий розвиток, оскільки розвивається на основі новітніх науковоємних технологій, що дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля та забезпечує якість життя населення країни.

Розробка ефективних механізмів стимулювання інноваційного підприємництва в Україні є стратегічно важливою для досягнення сталого економічного зростання, залучення інвестицій та забезпечення достатнього рівня доходів і життя громадян, що вимагає комплексного підходу та розробки цілісних стратегій, спрямованих на стимулювання інноваційного розвитку у всіх сферах суспільства.

1.3. Методичні підходи до оцінювання інноваційного підприємництва

Сучасні тенденції у сфері інноваційного підприємництва відображають глибокі зміни в економіці та суспільстві, що відбуваються внаслідок швидкого розвитку технологій, змін у міжнародних відносинах та зростання усвідомлення важливості досягнення Цілей сталого розвитку. Технічна та технологічна відсталість інноваційних процесів суб'єктів підприємництва на сучасному етапі розвитку економіки можуть бути замінені гнучкими та адаптивними підприємствами, які чутливі до впливу довкілля. Показники, які визначають ресурсом інноваційного потенціалу, створюють передумови для нових функцій управління [65, с.58].

Інноваційний потенціал суб'єктів підприємництва – це їх здатність до впровадження новаторських ідей, технологій, продуктів та процесів, які дозволяють їм підтримувати належний рівень конкурентоспроможності. Він включає різноманітні ресурси, що необхідні для здійснення інноваційної діяльності підприємництва, передбачає створення нових продуктів, технологій або модифікацію вже існуючих інновацій. Інноваційний потенціал відображає сполучення ресурсів, таких як інтелектуальні, матеріальні, фінансові, кадрові та інфраструктурні, а саме:

– витрати на дослідження та розробку (R&D) – показник відображає фінансові зусилля, які підприємство витрачає для створення нових продуктів, технологій або вдосконалення існуючих. Високі витрати на дослідження та розробку свідчать про великий інноваційний потенціал;

– кількість патентів та інтелектуальних власностей – даний показник вказує на здатність підприємства створювати нові ідеї та розробки, які можуть бути захищені патентами або іншими формами інтелектуальної власності;

– стратегія інноваційного розвитку – комплексна оцінка та аналіз параметрів на створення та впровадження новацій. Включає стратегії співпраці з іншими організаціями, дослідження ринку, залучення талановитого персоналу тощо;

– культура інноваційності – визначається готовністю персоналу приймати нові ідеї, ризикувати та експериментувати. Підприємства з відкритою культурою інноваційності набагато легше адаптуються до змін і знаходять нові шляхи до розвитку;

– ринкова реакція – відображення того, наскільки швидко та ефективно підприємство реагує на зміни у вимогах ринку та конкуренції. Інноваційне підприємництво може швидко реагувати та адаптувати до нових вимог споживачів та технологічних змін;

– співпраця та партнерство – це показник, що відображає здатність до співпраці з іншими підприємствами, організаціями, в тому числі з університетами, дослідницькими установами, стартапами та іншими підприємствами. Мета такої співпраці в розробці нових ідей та їх реальному впровадженні [66, с.68].

Цифрова трансформація стала одним із найбільш визначальних тенденцій у сучасному функціонуванні бізнесу. Завдяки постійному розвитку інформаційних технологій, підприємства отримали нові можливості для впровадження інновацій та покращення ефективності своєї діяльності. Впровадження цифрових технологій дозволяє підприємцям створювати нові продукти та послуги, підвищувати ефективність виробництва, оптимізувати

процеси управління та забезпечувати зручний доступ до ринків. Глобалізація є одним із чинників, який також впливає на інноваційне підприємництво, розширюючи географічний обсяг потенційних ринків та можливостей для співпраці. З розвитком глобальних комунікаційних та транспортних мереж з'явилися нові перспективи для залучення інвестицій, обміну знаннями та технологіями, а також для впровадження інноваційних рішень на міжнародному рівні [67, с.131].

Підприємства, які розробляють і впроваджують інноваційні рішення, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля та створення стійкого економічного розвитку, отримують додаткову долдану вартість та підтримку споживачів, інвесторів та урядових організацій. Глобалізація вимагає розгляд аспектів відкритості та міжкультурного спілкування, де сталість стає важливим критерієм у контексті оцінки впливу інноваційних проєктів на довкілля та соціальну сферу. Як наслідок підприємства стали швидше реагувати на зміни, переорієнтовуючи свої бізнес-моделі на критично важливі продукти і послуги, зокрема у сфері оборони та медичного забезпечення.

Також під час воєнного стану інноваційне підприємництво зазнало суттєвих змін, адаптуючись до нових викликів і потреб. Цифровізація і технологічні інновації стали необхідними для забезпечення дистанційної роботи та автоматизації бізнес процесів. Крім того, зросла роль соціальної відповідальності, коли підприємства підтримують громади. Співпраця між бізнесом, державою та неприбутковими організаціями стала ключовою для ефективного реагування на потреби сьогодення. Загалом, ці зміни свідчать про гнучкість і адаптивність підприємництва, що дозволяє йому залишатися важливим чинником розвитку в складних умовах.

Загальний аналіз наукових робіт О.В. Сидорова [68, с. 90], Л.П. Бабіч [69, с. 145], Т.М. Лісниченко [70, с. 90], В.О. Міщенко [71, с. 91], І.М. Гуцало [72, с. 73] свідчить про відсутність узгоджених та чітких критеріїв, які слід застосовувати для оцінки ефективності інноваційної діяльності

суб'єктів підприємництва. Загальна оцінка повинна враховувати не лише фінансово- економічні аспекти, які відображають науково-технічну, виробничу та фінансово-господарську діяльність суб'єктів підприємництва, але й визначення інших критеріїв. Серед них можуть бути: критерії екологічної та соціальної ефективності; критерій, що відображає ефективність гуманізації праці; критерій, який дозволяє оцінити систему безпеки та охорони праці, а також маркетингову ефективність (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

**Узагальнена система критеріїв та показників ефективності
інноваційної діяльності**

Критерії	Показники
Фінансово-економічна ефективність	<ul style="list-style-type: none"> • зростання продуктивності праці працівників; • підвищення ефективного використання матеріальних та нематеріальних ресурсів; • збільшення прибутковості від ліцензійної та патентної діяльності, впровадження винаходів, реалізація нових ідей; • зниження собівартості продукції через впровадження раціоналізаторських пропозицій та модернізацію обладнання; • зростання використання позиченого капіталу за активної інноваційної діяльності;
Екологічна ефективність	<ul style="list-style-type: none"> • зниження негативного впливу виробничого процесу, пов'язаного з впровадженням інноваційного проєкту, на навколишнє середовище; • дотримання усіх санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних та архітектурних норм, установлених законодавством України під час впровадження інноваційного проєкту;
Соціальна ефективність	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення рівня заробітної плати, покращення участі підприємства у соціальній підтримці працівників, • зростання числа нових робочих місць за рахунок впровадження інноваційних проєктів;
Ефективність гуманізації праці	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення рівня професійної підготовки працівників, • підвищення ефективності витрат на освіту персоналу, • зменшення соціальної напруженості та конфліктів у колективі, • збільшення активності працівників в управлінні підприємством;
Ефективність системи безпеки та охорони праці	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення відповідності робочих місць санітарно-гігієнічним нормам, • підвищення рівня безпеки та охорони праці на підприємстві, • покращення ергономічних умов виробництва;
Маркетингова ефективність	<ul style="list-style-type: none"> • зростання обсягів продажу товарів (послуг), • збільшення частки на ринку реалізованої продукції (послуг), • підвищення ефективності маркетингових заходів.

Джерело: складено автором на основі [70 – 72].

Кожна складова інноваційної діяльності оцінюється за різними параметрами, визначаючи рівень потенціалу підприємництва.

Показники поділяються на категорії, що визначають інноваційну активність суб'єктів підприємництва та на показники, що характеризують реальні можливості суб'єктів підприємництва. У результаті оцінки показників, які характеризують інноваційну підприємницьку активність, доцільно визначити, які характеризують інноваційну діяльність (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Витратні показники підприємства

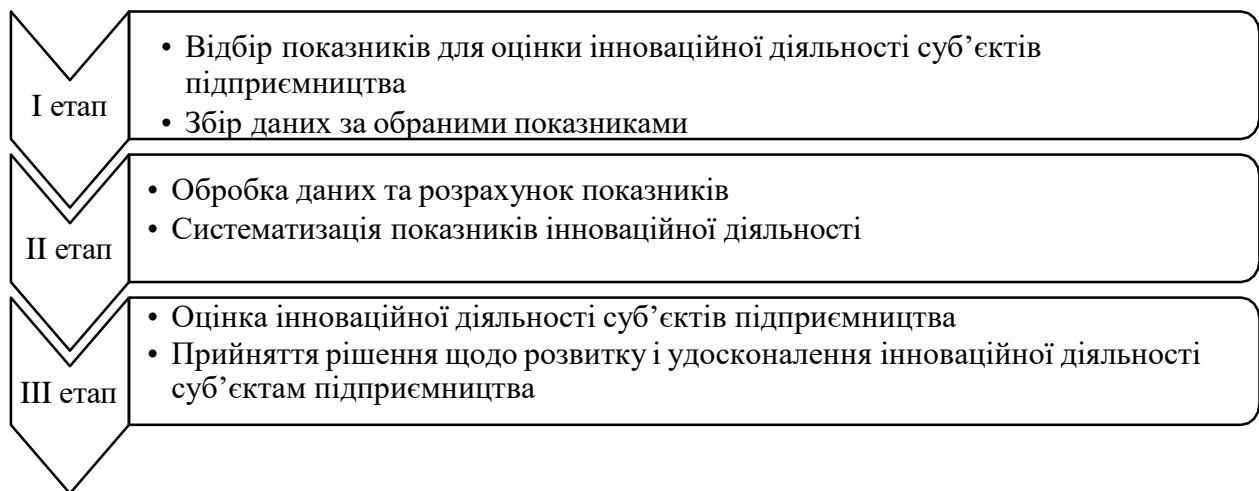
Найменування показників
Загальні витрати одиниці продукту на НДДКР обсягом продажів, які характеризують показник наукомісткості продукту суб'єктам підприємництва
Узагальнені витрати на придбання ліцензій, патентів, ноу-хау
Витрати користування послугами інноваційних суб'єктів підприємництва
Витрати використання фондів розвитку ініціативних розробок
Показник інноваційності
Тривалість процесу розробки нового продукту
Тривалість підготовки виробництва нового продукту
Тривалість виробничого циклу нового продукту
Показники оновлення
Кількість розробок чи впроваджень нововведень-продуктів (процесів)
Дані динаміки розвитку портфеля продукції (питома вага продукції, що випускається 2, 3, 5 і 10 років)
Кількість удосконалених нових технологій
Обсяг інноваційних продуктів, що експортуються
Обсяг нових продуктів
Склад та кількість дослідницьких та інших науково-технічних відділів суб'єктів підприємництва, експериментальних та випробувальних комплексів
Чисельність та професійний штат об'єднаних суб'єктів підприємництва, які займаються створенням свіжих технологій та розробкою нових продуктів
Кількість та склад працівників, які займаються НДДКР

Джерело: складено автором.

Окремо за кожним із показників, властивих суб'єктам інноваційного підприємництва, слід визначати нормативний показник, зіставляючи з нормативним значенням кожного суб'єкта підприємництва. Як нормативний показник слід використовувати середньогалузеві значення, а також порівняння інноваційності різних суб'єктів підприємництва, для вибору більш оптимального та відповідного потенціалу при здійсненні інноваційної діяльності можна

використати відповідні показники серед кількох суб'єктів підприємства – конкурентів, на основі яких обчислюється середня величина. Найчастіше застосовують показник інноваційності, що походить від словосполучення «turn – around time» – «встигай повертатися», під яким розуміють час з моменту осмислення потреби в новітньому продукті до моменту його реалізації на ринку товарів та послуг. Іноді використовуються структурні показники, що знаходяться у спеціальних аналітичних оглядах або відділах статистики регіону, які показують кількість та характер інноваційно-адаптивних підрозділів підприємства [73, с.90].

На рис. 1.6 наведено алгоритм, який дозволяє проаналізувати складові інноваційної діяльності. За потреби запропонована сукупність показників може бути доповнена іншими компонентами, можливість та необхідність визначення яких може бути визначена в контексті кінцевої мети оцінки інноваційної діяльності суб'єктів підприємства.

Рис. 1.6. Алгоритм оцінки інноваційної діяльності суб'єктів підприємства

Джерело: складено автором.

Отримані значення щодо оцінки рівня інноваційної діяльності суб'єктів підприємства, дозволяють не тільки визначити ступінь готовності суб'єкта

підприємництва здійснювати інноваційну діяльність, а й потенційному інвестору порівнювати потенціал кількох суб'єктів підприємництва для здійснення інноваційної діяльності. Після збору та обробки даних за вибраними показниками масив даних зводиться до комплексних відомостей показників [74, с.36]. Наразі є різноманітні методи оцінки інноваційної діяльності, що мають як спільні риси, так і низку відмінних рис. Так, у процесі оцінки кадрового потенціала інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва рекомендовано класифікувати методи цілей оцінки на адміністративні, мотиваційні, інформаційні [75, с.50].

Оцінка в адміністративних цілях, в першу чергу, необхідна для прийняття адміністративних рішень у плануванні кадрового складу. Наступна оцінка, що супроводжується досягненням інформаційних цілей, призначається у висвітлення власних знань працівників про рівень і якість виконаної роботи. Далі оцінка, що здійснюється в галузі мотиваційних цілей, полягає у раціональному поділу методів матеріальної, моральної, примусової мотивації праці персоналу підприємства [76, с.14].

Прогнозний метод базується на використанні анкетних даних, характеристик, рекомендаціях, проведення опитування серед працівників або вищих керівників. Прикладний метод передбачає систематичне обстеження робочого місця співробітника, тим самим дозволяючи оцінювати результати виконаної роботи, де в ході реалізації даного методу використовують експериментальні переміщення працюючих на підприємстві. На наш погляд, подібна класифікація значною мірою стосується експертних методів і найменше стосується методів кількісного аналізу [77, с.105].

Нечіткі межі між компонентами інноваційної діяльності створюють проблему, у вирішенні якої допомагають методи оцінки елементів інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва [78, с.126]. Оцінка інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, відображається у певних взаємопов'язаних між собою етапах. Перший етап включає виявлення факторів зовнішнього та внутрішнього

впливу на довгострокові, середньострокові та короткострокові періоди функціонування підприємства. Другий етап містить оцінку інноваційної діяльності суб'єкта підприємництва за загальними показниками. Якщо отриманий рівень недостатній для здійснення стратегічних планів, менеджменту підприємства рекомендується застосувати комплекс умов, спрямованих на підвищення рівня визначених компонентів (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Комплекс заходів щодо оптимізації рівня впровадження інновацій в діяльності суб'єктів підприємництва

Фактори	Запропоновані умови щодо оптимізації рівня інновацій на підприємстві
Загальний вплив	Заохочування творчого дослідження нових інженерних рішень. Мобілізація наукомістких розробок у виробництво підприємства. Збільшення чисельності впроваджених винаходів, технологій, вдосконалення авторських пропозицій. Організаційне управління процесом розробки та оволодіння новацій.
Особливий вплив	Швидкість вивчення нововведень, переорієнтування виробництва, зменшення періоду здійснення інноваційних проєктів. Удосконалення технологічного та виробничого процесу розвитку підприємства.
Єдиний вплив	Організація тренінгів, що розвивають творчі здібності персоналу Аналіз використання інженерно-конструкторських напрямів в галузі виробленої продукції. Зміцнення фондоозброєності підприємства (оснащеність сучасними засобами виробництва). Введення ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій. Комплексне застосування сировини, використання залишків продуктів у виробничому циклі. Впровадження наукової організації праці, розширення командної організації праці, покращення виробничого процесу. Зростання частки у структурі чистого прибутку, що надається підприємством на особисті та колективні дослідження щодо розробок. Забезпечення узгодженості кваліфікації працюючих до середнього рівня виконаних робіт (за рахунок прийому нових співробітників з високою професіоналізацією). Удосконалення можливості підприємства до освоєння нового технічного оснащення та нових виробничо-технологічних можливостей. Скорочення витрат організаційно-технічного характеру. Скорочення обігу оборотних коштів за рахунок доцільної реалізації готових товарів, використання форм розрахунків з постачальниками, що розвиваються, форсування оформлення документації, дотримання договірної та платіжної дисциплін.

Джерело: складено автором.

Отже, здатність інноваційного підприємництва систематизувати дані показників достовірно та доступно, на основі вихідних даних існуючих систем статистичної, фінансової та бухгалтерської звітності, дозволяє сприймати його як інноваційно сприйнятливим чи інноваційним. Від впровадження інноваційної діяльності залежить подальше зростання прибутку та обсягів виробництва суб'єктів підприємництва.

Висновки до Розділу 1

1. Підприємницька діяльність – діяльність, яка за своєю сутністю означає новаторство у всіх сферах суспільного відтворювального процесу, що здійснюється самостійно, законно, на свій власний ризик та під особисту відповідальність, в особистих та суспільно значущих інтересах (у тому числі для отримання прибутку). У сучасних умовах в більшості країн із ринковою економікою спостерігається посилення державного впливу на економічні процеси, змінюються організаційні форми взаємодії державних органів з суб'єктами підприємництва, відбуваються суттєві зрушення у поєднанні державних та ринкових механізмів регулювання.

2. У період глобалізації та технологічного прогресу, інноваційне підприємництво стає одним із ключових факторів сталого розвитку, що важливе не лише для економічного зростання, але і для вирішення соціальних та екологічних проблем країни. Інноваційне підприємництво сприяє створенню нових робочих місць, розвитку нових галузей, створення додаткової доданої вартості та підвищенню конкурентоспроможності національних економік. Стартапи та інноваційні підприємства є каталізаторами для великих корпорацій, стимулюючи їх до впровадження новітніх технологій і підходів. Сталий розвиток передбачає баланс між економічними, соціальними та екологічними інтересами.

Уряди багатьох країн розробляють програми для підтримки інноваційного підприємництва, що може включати податкові канікули, пільги, гранти, пільгові кредити та інші форми підтримки, що стимулюють розвиток інноваційної діяльності. Встановлено, що інноваційне підприємництво є критично важливим для сталого розвитку. У сучасному світі, де зміни відбуваються стрімко, інноваційні підходи є концепцією забезпечення стійкого та збалансованого розвитку.

3. Сталий розвиток є ключовою концепцією сучасної економіки, яка поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти для забезпечення збалансованого зростання. У контексті інноваційного підприємництва він відіграє важливу роль у формуванні довгострокових стратегій бізнесу та сприяє підвищенню конкурентоспроможності. Підприємства, що дотримуються принципів сталого розвитку, орієнтуються не лише на отримання прибутку, але й на екологічну відповідальність та соціальну користь. Використання ресурсозберігаючих технологій, зменшення викидів та ефективне управління відходами стають невід'ємною частиною діяльності сучасних компаній. Інноваційне підприємництво сприяє сталому розвитку, створюючи нові бізнес-моделі, які базуються на круговій економіці, відновлюваних джерелах енергії та соціальному підприємстві. Крім того, державна підтримка відіграє важливу роль у впровадженні принципів сталого розвитку через фінансові стимули, законодавчі ініціативи та інституційні механізми. Важливим напрямом є розвиток корпоративної соціальної відповідальності, яка дозволяє підприємствам впливати на суспільний добробут, освіту та якість життя населення. Таким чином, сталий розвиток є необхідною умовою для довгострокового успіху підприємств, оскільки він сприяє гармонійному поєднанню економічного зростання, соціального добробуту та екологічної безпеки.

4. В умовах складної макроекономічної ситуації, оцінка інноваційного підприємництва стає критичним елементом стратегічного управління. Зважаючи

на прискорені темпи технологічного розвитку, зміни у вимогах ринку та зростаючу конкуренцію, суб'єкти підприємництва, що мають інноваційний потенціал, є перспективними для досягнення успіху та стійкого зростання. Оцінка інноваційної діяльності суб'єктам підприємництва необхідна для визначення їх переваг і недоліків, сильних та слабких сторін, а також для виявлення можливостей для покращення. Критерії оцінки, що були розглянуті, сприяють у визначенні ключових аспектів інноваційного потенціалу та розробці стратегій для його максимального використання. Інновації не обмежуються лише новими технологіями чи продуктами, а також враховуються у вдосконаленні бізнес-процесів, управлінських методах та організаційній культурі підприємства. Тому, успішне інноваційне підприємництво має бути готове до постійної адаптації до змін, враховуючи Цілі сталого розвитку. Детальна оцінка інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва є головною складовою стратегічного планування, функціонування та розвитку.

Результати досліджень, викладені у даному розділі, опубліковано у працях автора [31–33, 38, 40].

У Розділі 1 використано матеріали з відповідним посиланням на такі наукові праці зі списку використаних джерел: [1–78].

РОЗДІЛ 2

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА УМОВАХ СТАЛОСТІ В УКРАЇНІ

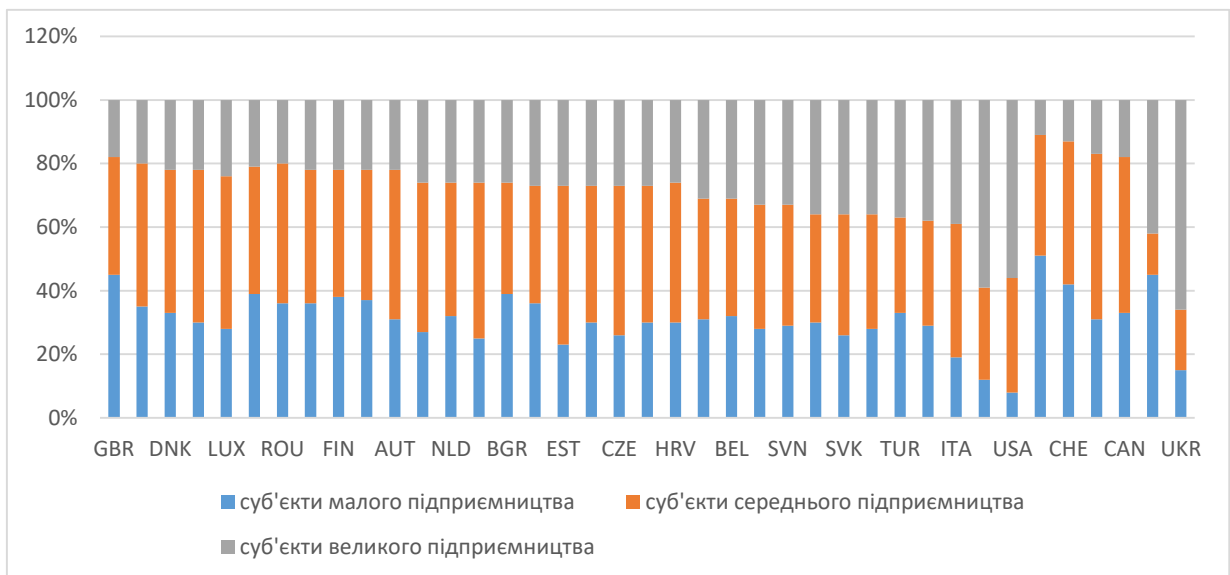
2.1. Стан, проблеми та аналіз розвитку підприємництва

Впродовж багатьох років на вітчизняну економіку суттєво впливає питання розвитку підприємництва, на засадах сталості. Представники наукової спільноти та практики розглядають можливість підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва як вирішення цілої низки соціальних та економічних проблем. Сьогодні урядом обговорюються та приймаються рішення щодо способів підтримки та стимулювання підприємницької діяльності в Україні на різних рівнях управління.

Розвиток підприємницької діяльності має першочергове значення, оскільки суб'єкти підприємництва, як було зазначено в розділі 1, можуть сприяти зниженню соціальної напруги завдяки створенню нових робочих місць, зниженню безробіття країни й підвищенню ефективності функціонування підприємницького сектора загалом. Проте, оцінюючи нинішній стан суб'єктів підприємництва в Україні, можемо відмітити, що, незважаючи на активні спроби уряду внести зміни до політики та стимулювати розвиток малого підприємництва, проблема зберігається і наразі [79, с.90]. Зазначимо, що суб'єкти підприємництва є важливою ланкою в економіці будь-якої країни, оскільки вони сприяють розвитку інноваційних технологій і здатні легко і швидко пристосовуватися до економічних трансформацій у країні. Наприклад, у 2021 р., згідно з даними дослідження [80, с.65], частка малого та середнього підприємництва у ВВП України становила близько 21 %, тоді як у європейських країнах цей показник становив від 30 % до 80 %. У той же час, у Франції та Англії частка малого та середнього підприємництва у ВВП становить від 30 % до 60 %,

а Італії навіть до 80 %. Саме тому мале та середнє підприємництво у ЄС забезпечує близько 67,4 % робочих місць, коли в Україні це лише 27 % [81 –82].

Дослідження Організації економічного розвитку та співробітництва (ОЕСР) також підтверджує, що суб'єкти малого підприємництва є основним джерелом створення робочих місць. У перехідних економіках суб'єкти малого та середнього підприємництва створюють до 45 % загальної зайнятості та близько 33 % ВВП країни (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Динаміка зміни зайнятості населення у бізнес-секторі в країнах світу, %

Джерело: узагальнено за [82].

Таким чином, у розвинених країнах суб'єкти середнього, малого та мікропідприємництва становлять досить велику частку – у середньому близько 70 % загальної зайнятості. В Україні ж спостерігається інша ситуація – суб'єкти великого підприємництва становлять близько 66 %, в той час як середні та малі – всього лише 34 %.

Варто зазначити, що подібна тенденція спостерігається і в США. Дослідники Організації економічного співробітництва та розвитку зазначають, що суб'єкти малого та середнього підприємництва становлять значний вагомий внесок у розвиток економіки, оскільки не лише створюють нові робочі місця, а й

додану вартість (в середньому від 50 % до 60 %), що збільшує величину ВВП країни. В табл. 2.1 представлено кількість працівників, зайнятих на суб'єктах малого, середнього та великого підприємництва [82].

Таблиця 2.1

**Кількість зайнятих працівників
у діяльності суб'єктів підприємництва в Україні**

Роки	Кількість зайнятих працівників у діяльності суб'єктів підприємництва						Темп зміни до попереднього року, %	Темп зміни до 2016 р., %
	суб'єкти великого підприємництва		суб'єкти середнього підприємництва		суб'єкти малого підприємництва			
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%		
2016	2383,8	24,5	3054,2	31,4	4291,2	44,1	-	-
2017	1915,1	21,8	2766,4	31,4	4115,1	46,8	1,0	1,0
2018	1708,6	20,9	2632,7	32,2	3838,7	46,9	0,9	0,9
2019	1586,6	19,6	2650,0	32,7	3871,8	47,7	1,0	0,9
2020	1560,9	19,2	2623,8	32,2	3956,3	48,6	1,0	0,9
2021	1574,3	18,5	2784,5	32,6	4173,7	48,9	1,1	1,0
2022	1608,3	17,8	3089,7	34,3	4319,8	47,9	1,0	1,0

Джерело: узагальнено за [86].

В додатку А наведено розподіл кількості суб'єктів підприємництва за їх розмірами. Економічно підтвердженим фактом зміни статусу суб'єктів малого та середнього підприємництва є їх вплив на рівень зайнятості в Україні. Так, у 2022р. чисельність зайнятих працівників у суб'єктах малого підприємництва становила 4 319 757 осіб, що становило 48 % до загальної кількості зайнятих працівників в економіці України [83, с. 125]. За 2016–2022 рр. кількість зайнятих працівників у суб'єктах малого підприємництва збільшилася на 4 %, при тому що у суб'єктах середнього підприємництва за аналізований період вона зросла на 3 %, а у великого – зменшилася на 6,7 % [94]. Порівняння зайнятості населення за сферами економічної діяльності дозволило виявити нерівномірності видової зайнятості в суб'єктах малого підприємництва. За даними Державної служби статистики [86], в 2022 р. сумарна кількість зайнятих у сільському господарстві,

добувній, переробній промисловості та будівництві становила 20,63 % працівників, в торгівлі – 38,64 %, транспорті – 5,82 %, інформації та телекомунікацій – 6,46 % інших – 28,45 %. З урахуванням того факту, що суб'єкти малого підприємництва сфери торгівлі реалізують продукцію та послуги як малих, так середніх та великих виробників, така структура підприємництва не є диспропорцією, а свідчить про різноманітну прибутковість діяльності видів економічної діяльності, капіталоємність виробництва, ризики, попит та термін повернення вкладених інвестицій. Проведений аналіз видів діяльності за обраними показниками і обумовило найбільшу зайнятість у торгівлі [87]. Найбільша частка в структурі зайнятості належить малому бізнесу (4319,8 тис. осіб). Отже, за розрахунками кожен четвертий співробітник зайнятий у сфері малого та середнього підприємництва. Для аналізу динаміки наукової діяльності в табл. 2.2. розглянемо кількість працівників, задіяних у виконанні науково-дослідних робіт за секторами діяльності у 2018–2020 рр.

Таблиця 2.2

Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР, за секторами діяльності

Усього		З них		
		дослідники	техніки	допоміжний персонал
2018	88128	57630	8553	21945
2019	79262	51121	7470	20671
2020	78860	51427	7117	20316
за секторами діяльності:				
підприємницький				
2018	32329	14568	4316	13445
2019	30179	13614	3781	12784
2020	27225	11657	3373	12195
державний				
2018	39553	29021	3410	7122
2019	35274	25726	3082	6466
2020	36828	26984	3169	6675
вищої освіти				
2018	16246	14041	827	1378
2019	13809	11781	607	1421
2020	14807	12786	575	1446

Джерело: узагальнено за [98].

Загальне скорочення кількості працівників, залучених до науково-дослідної роботи, свідчить про зменшення кадрового потенціалу науки, що може негативно вплинути на інноваційну активність країни. Найбільше зниження чисельності персоналу відбулося у підприємницькому секторі, що вказує на низьку інвестиційну привабливість науки для бізнесу. Державний сектор продемонстрував певне відновлення, що може бути наслідком державних програм підтримки наукових досліджень. Сектор вищої освіти демонструє відносну стабільність, що підтверджує значення університетської науки у загальній системі досліджень. Отже, для збереження наукового потенціалу необхідні подальші реформи фінансування науки, зокрема стимулювання приватних інвестицій у науково-дослідній роботі та підтримка молодих науковців.

На сучасному етапі економічного розвитку начальними проблемами суб'єктів малого підприємництва є:

- ефективність функціонування суб'єктів підприємництва зменшується у зв'язку з недостатністю власних обігових коштів;
- обмежений доступ до коштів, що виділяються державою, на підтримку розвитку малого та середнього підприємництва.

Інновації відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств та сприяють сталому економічному зростанню. Підвищення рівня інноваційної активності вимагає комплексних реформ у сфері фінансування, законодавчого регулювання та освітніх ініціатив, що сприятимуть розвитку високотехнологічного сектору економіки країни. Для оцінки рівня інноваційної діяльності підприємств розглянемо табл. 2.3., а саме дані щодо кількості суб'єктів господарювання, які впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію, інноваційні процеси, організаційні методи та маркетингові підходи у 2016–2018 та 2018–2020 рр..

Таблиця 2.3.

Кількість інноваційно активних підприємств за регіонами України

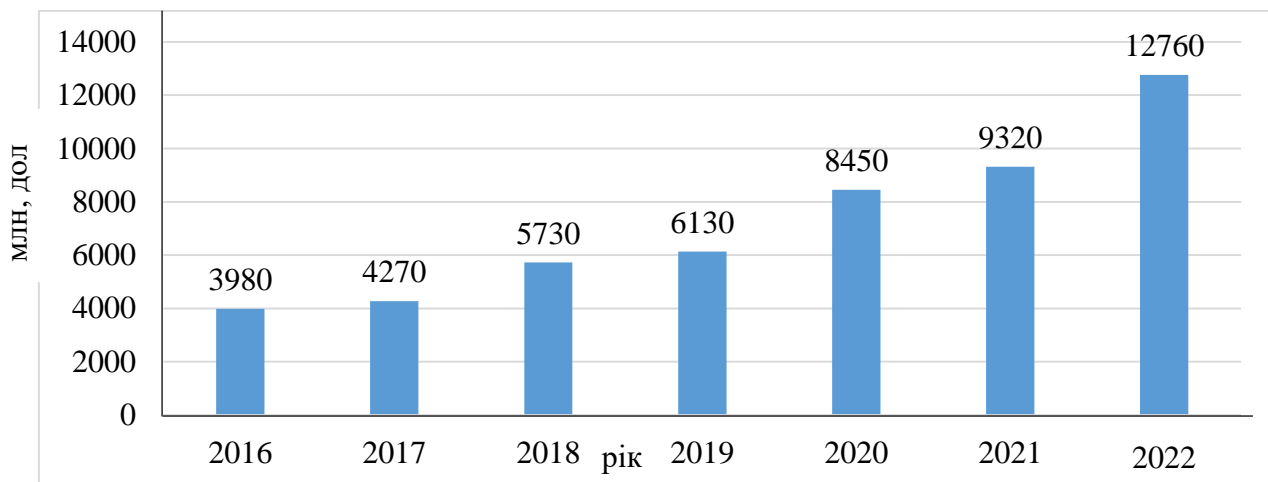
Показники Адміністративна область	Кількість інноваційно активних підприємств				З них							
	усього, од		% до загальної кількості підприємств		Кіл-ть підпр-в, що впроваджували інноваційну продукцію (товари, послуги)		Кіл-ть підприємств, що впроваджували інноваційні процеси		Кіл-ть підприємств, що впроваджували нові організаційні методи		Кіл-ть підприємств, що впроваджували нові методи маркетингу	
	2016–2018	2018–2020	2016–2018	2018–2020	2016–2018	2018–2020	2016–2018	2018–2020	2016–2018	2018–2020	2016–2018	2018–2020
Україна	8173	2283	28,1	8,5	1899	1832	2172	1875	4254	620	5334	738
Вінницька	203	76	24,2	10,5	59	55	45	65	95	18	147	20
Волинська	143	34	26,0	6,5	26	19	46	31	51	5	89	5
Дніпропетровська	776	230	29,0	9,4	169	128	198	197	405	66	500	71
Житомирська	187	32	23,7	5,2	47	25	67	24	89	6	115	10
Закарпатська	149	41	26,9	9,0	32	24	51	39	85	14	92	14
Запорізька	352	160	28,7	14,6	110	109	76	120	178	32	238	47
Івано-Франківська	177	86	27,1	16,3	55	60	54	72	88	18	112	23
Київська	520	147	30,8	9,1	88	90	125	123	289	58	362	66
Кіровоградська	164	40	32,8	9,6	53	26	62	32	75	8	97	11
Львівська	544	176	29,1	10,0	106	99	138	151	282	51	384	61
Миколаївська	133	50	20,9	9,0	39	23	43	45	82	18	67	16
Одеська	357	107	22,7	7,0	63	47	86	98	203	38	205	34
Полтавська	217	71	23,6	8,8	64	35	62	61	109	12	122	20
Рівненська	105	44	17,8	8,5	15	20	15	40	53	12	77	16
Сумська	142	59	25,4	12,3	64	44	41	40	67	11	105	20
Тернопільська	156	71	31,6	17,3	54	38	64	63	56	18	85	33
Харківська	670	240	30,1	11,3	248	150	269	192	300	52	373	67
Херсонська	127	30	26,1	7,7	28	21	35	22	69	6	81	10
Хмельницька	166	50	23,6	8,4	30	33	40	40	69	14	107	18
Черкаська	155	63	21,7	9,8	43	43	47	40	53	13	85	16
Чернівецька	76	31	20,1	9,8	15	24	9	28	35	11	54	14
Чернігівська	140	49	24,4	9,8	31	31	24	41	67	11	95	17
м.Київ	2308	331	33,7	4,8	387	233	506	263	1343	112	1626	113

Джерело: узагальнено за [98].

Аналіз загальних тенденцій свідчить про значне зменшення кількості інноваційно активних підприємств в Україні: з 8173 у 2016–2018 рр. до 2283 у 2018–2020 рр., що може бути наслідком економічних кризових явищ, зниження державної підтримки науково-технічного розвитку та складних умов ведення бізнесу. Відсоток інноваційно активних підприємств також знизився – з 28,1% до

8,5%, що вказує на значне скорочення впровадження інноваційних технологій у різних галузях економіки.

Політичні та економічні зміни умов діяльності в Україні привели до зменшення інвестиційного статусу суб'єктів малого підприємництва. Це спричинило обмежений доступ до фінансових ресурсів, що ускладнює розширення бізнесу та впровадження інновацій. Нестабільність ринку, інфляційні процеси та зростання витрат на ведення діяльності змушують підприємців шукати альтернативні джерела фінансування, зокрема міжнародні гранти та партнерські програми. Водночас, урядові ініціативи щодо податкових пільг та державної підтримки малого бізнесу можуть сприяти частковому відновленню інвестиційної привабливості цієї сфери. Економічним наслідком трудової міграції є зростання валютних надходжень на територію України у формі переказів оплати праці (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Валютні надходження оплати праці в Україну, млн дол. США

Джерело: побудовано автором за [85].

Протягом 2021–2022 рр. валютні надходження зросли на 8780 млн. дол. США або на 320,6 %. Найбільше зростання в натуральному вигляді було продемонстровано протягом періоду 2021–2022 рр., в даний період валютні надходження зросли на 3 440 млн дол. США або на 136,9 %. Найбільше

зростання у відносному вигляді спостерігалось у період 2019–2020 рр., коли валютні надходження зросли на 2 320 млн дол. США, або на 137,8 %. Валютні надходження стабільно зростали, демонструючи незначне сповільнення лише в 2021 р. (зростання відносно 2016 р. склало 870 млн дол. США або 110,2 %), в період пандемії коронавірусу та викликане цими обставинами зниження виробництва товарів і надання послуг змусили значну кількість роботодавців переходити на дистанційну модель роботи.

За результатами досліджень станом на 1 січня 2022 р. в Україні було зареєстровано 2 772,7 тис. суб'єктів підприємництва. Порівняно з 2021 р. їх кількість збільшилась на 548,5 тис., або на 24,6 %. Сукупність чинників політичного та економічного середовища України призвела до зростання кількості самозайнятих українців не лише в країні, але і за її межами, що є джерелом потенційних економічних втрат. За інформацією Державної служби статистики України кількість трудових мігрантів становить 1,3 млн осіб [86]. З урахуванням доходу та кількості зайнятих у діяльності суб'єктах малого підприємництва, одна зайнята особа приносить дохід у розмірі 426 тис. грн (обсяг реалізації суб'єктів малого підприємництва в 2022 р. / кількість зайнятих у діяльності суб'єктів малого підприємництва: 1 839 875 890 тис. грн / 4 319 757 осіб). Отже, потенціал економічних втрат в економіці України, обумовлених трудовою міграцією, складає 553 697 501,3 тис. грн, що становить 6 % загального обсягу реалізованої продукції (товарів та послуг) в країні.

Про обсяги надходжень іноземної валюти як оплати праці фізичних осіб, які працюють за межами України і здійснюють перекази коштів в Україну, свідчить порівняльний аналіз статей платіжного балансу. Так, у структурі платіжного балансу України в 2022 р. обсяг надходжень від оплати праці в повному обсязі покривають негативне сальдо балансу товарів та послуг та притоку іноземних інвестицій в Україну. У 2022 р. валютні надходження у вигляді оплати праці становили 12 774 млн дол. США, що у гривневому еквіваленті становить 344 898

млн грн., що на 40 % менше тих потенційних втрат, які забезпечує економіка країни від обсягів трудової міграції [84].

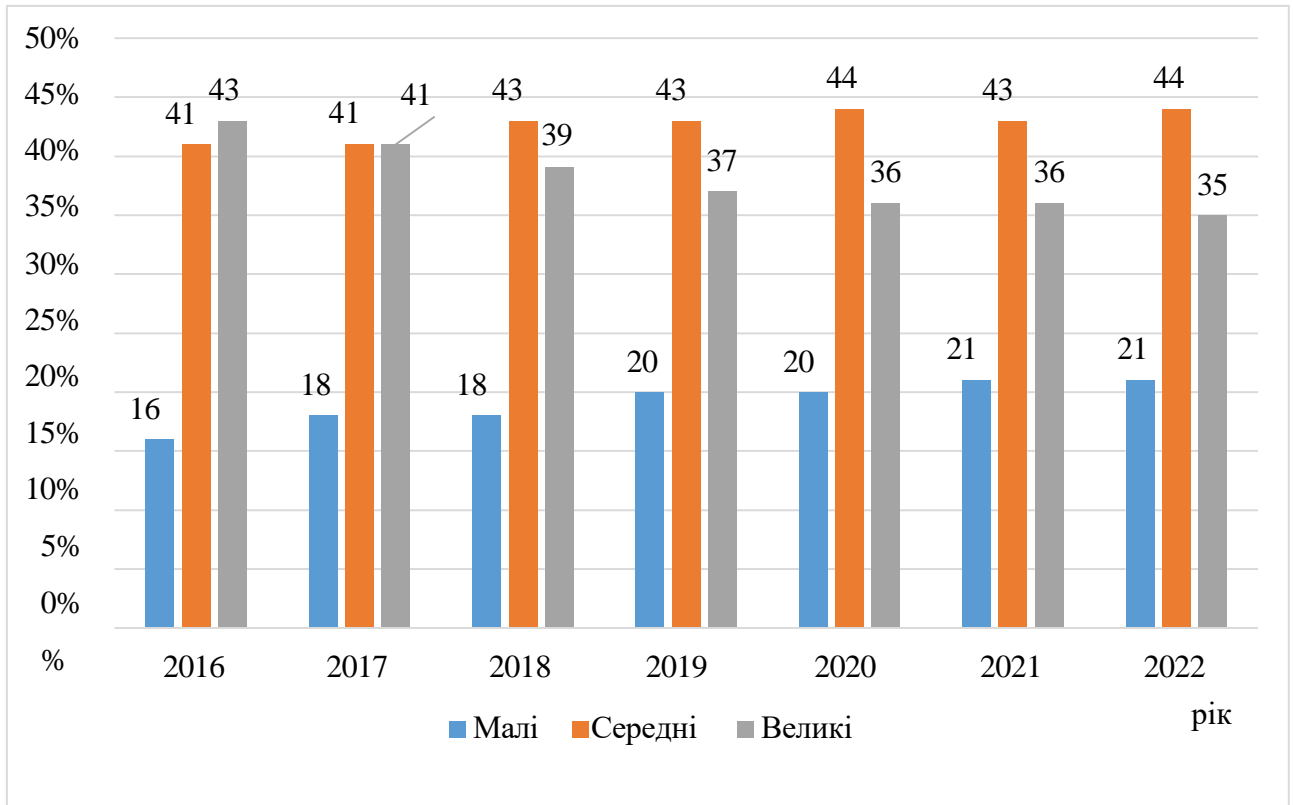
Зростання обсягу надходжень від українських мігрантів свідчить про зростання кількості мігрантів, зумовленої погіршенням умов економічної діяльності та життя в Україні внаслідок воєнного стану (переважанням темпу зростання витрат домогосподарств над темпами зростання доходів, співвідношенням кредитної ставки та рентабельності діяльності тощо). Збереження таких тенденцій є стратегічною загрозою для національної економічної безпеки, оскільки знижує потенційні можливості реалізації кадрової, інтелектуальної, структурної складових економічного потенціалу та є причиною можливого сповільнення економічного зростання в країні.

Згідно аналізу статистичних даних у грошовому вимірі обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами малого підприємництва збільшився у 3 рази (з 568 млрд грн у 2016 р. до 1 839 млрд грн в 2022 р.). Частка суб'єктів малого підприємництва в обсягах реалізованої продукції в Україні є відносно сталою і становила у 2016 р. 16 %, а в 2022 р. – 21 %. За останніх шість років участь суб'єктів малого підприємництва у реалізації продукції збільшилась всього на 5 % (рис. 2.3).

Порівняння кількісних та вартісних показників розвитку суб'єктів малого підприємництва дозволяє зробити висновок про низьку продуктивність господарської діяльності цих суб'єктів, яка формалізується співвідношенням 80 : 20, яке виражає наступний зміст: 80 % всіх суб'єктів підприємництва є фізичними особами підприємцями, які разом з іншими суб'єктами малого підприємництва (юридичними особами) сумарно реалізують лише 19 % обсягу продукції (робіт, послуг) в Україні.

Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) суб'єктів підприємництва є ключовим показником ефективності впровадження новітніх технологій у промисловість. Аналіз динаміки цього показника дозволяє

оцінити тенденції розвитку інноваційної діяльності та її вплив на економіку країни. Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) суб'єктів підприємництва за видами економічної діяльності у 2020 та 2022 рр. наведено в додатку Б.

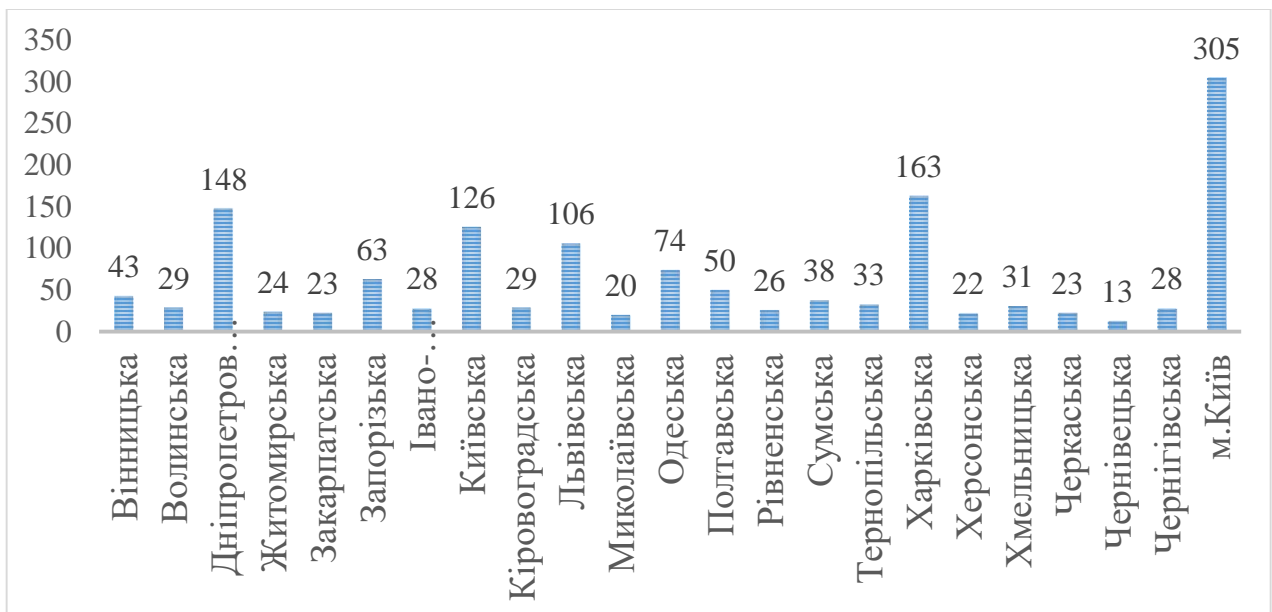
Рис. 2.3. Частка реалізованої продукції (товарів, послуг) з розподілом на суб'єкти великого, середнього та малого підприємництва у 2016–2022 рр., %

Джерело: побудовано автором за [86].

Стабільність частки суб'єктів малого підприємництва в обсягах реалізованої продукції в країні свідчить про відносну незмінність базових умов їх діяльності. Додатковим підтвердженням державного управління (контролю, мотивації) розвитку суб'єктів малого підприємництва є і частка фізичних осіб-підприємців у загальній кількості суб'єктів підприємництва, яка протягом 2016–2022 рр. становила близько 80 % [88, с. 78]. Згідно проведеного аналізу констатуємо, що це є відображенням відомого принципу Парето (універсального

закону нерівності), згідно з яким перші 20 % зусиль дають 80 % результату. Порівняння обсягів виробленої продукції та кількості зайнятих дозволяє зробити висновок про низьку продуктивність праці в діяльності суб'єктів малого підприємництва. Так, в 2022 р. один зайнятий у діяльності суб'єктів великого підприємництва виробляв за рік продукції (робіт, послуг) на суму 1 556,30 тис. грн, в середньому – 805,58 тис. грн, малому – 303,10 тис. грн. Низька продуктивність праці в суб'єктів малого підприємництва обумовлена низкою причин, основними із яких є низький рівень автоматизації виробництва, низький рівень платоспроможності населення, демпінг на ринку, реалізація продукції (робіт, послуг) за зниженими цінами тощо. Незважаючи на наявність об'єктивних причин низької результативності діяльності суб'єктів малого підприємництва, існує низка причин суб'єктивного характеру. Такий стан діяльності суб'єктів малого підприємництва беззаперечно вимагає змін у системі існуючого контролю за процесом формування доходів та відображення їх у звітності малих суб'єктів підприємництва.

У 2020 р. інноваційна діяльність підприємств в Україні продовжувала відігравати важливу роль у розвитку економіки та підвищенні конкурентоспроможності регіонів. Залучення підприємств до інноваційного співробітництва стало ключовим фактором для створення нових технологій, удосконалення виробничих процесів та впровадження наукових розробок у практику. Аналіз кількості інноваційно активних підприємств за регіонами дозволяє оцінити рівень інноваційної активності в різних частинах країни, а також виявити регіони з найвищим потенціалом для технологічного розвитку (рис.2.4).

Рис. 2.4. Кількість інноваційно активних підприємств за регіонами, залучених до інноваційного співробітництва за регіонами за 2020 р., од.

Джерело: побудовано автором за [98].

Аналіз даних про кількість інноваційно активних підприємств, залучених до інноваційного співробітництва, показує, що рівень інноваційної взаємодії значно варіюється залежно від регіону. Дані свідчать про значні регіональні відмінності в рівні інноваційного співробітництва підприємств. Найвищі показники демонструють Київ та Київська область, що пояснюється концентрацією наукових установ, великою кількістю високотехнологічних компаній та кращою інфраструктурою для інноваційної діяльності. Водночас, ряд областей, особливо на заході та півдні країни, потребують додаткової підтримки для розвитку інноваційних ініціатив та розширення співпраці підприємств з науковими установами.

До основних суб'єктивних дій щодо зменшення обсягів реалізованої продукції відносяться:

1. Декларування доходів не в повному обсязі в книзі обліку доходів та витрат та в звітності, що надається контролюючим органам. Основними причинами такої поведінки суб'єктів малого підприємництва є такі:

- визначені податковим кодексом обмеження щодо обсягів отриманих доходів. Перевищення фактично отриманого над граничним обсягом доходу календарного року відповідної групи платника податку зобов'язує суб'єкта малого підприємництва із суми перевищення фактичного доходу над граничним рівнем сплати податку за підвищеною ставкою 15 % та змінити групу платника податку;

- неповне декларування доходів як наслідок укриття доходів або помилок при формуванні доходів та відповідне зменшення розміру податків. Перевірка достовірності декларування доходів суб'єктів малого підприємництва платників єдиного податку податковими органами здійснюється на підставі судового рішення шляхом направлення запиту до банку на отримання виписки з рахунків суб'єкта;

- неправильне визначення доходу при використанні еквайрингу, коли покупці здійснюють оплату платіжними картами та зменшують суму перерахованого доходу власника на розмір комісійної винагороди банку. Розрахунок доходу суб'єкту за виключенням комісійної винагороди банку зменшує суму доходу [89, с.103].

2. Отримання виручки на особисті банківські картки власника суб'єкта малого підприємництва. Наразі, оплата за надані товари, послуги та роботи здійснюється на банківський рахунок суб'єкта або особистий картковий рахунок фізичної особи. Інформацією про рахунки та обороти коштів на них володіє банк, який за рішенням суду зобов'язаний надати інформацію податковим органам про кількість та стан рахунків власника суб'єкта малого підприємництва. Рішення суду видається за результатами податкової перевірки суб'єкта та звернення до суду.

3. Перевищення обсягів фактичного доходу суб'єкта допустимих для даної групи граничних обсягів у випадку використання взаємозаліку в договірних відносинах, допущених помилок [90].

Розвиток інновацій є ключовим фактором для підвищення конкурентоспроможності промисловості та економіки загалом. Інноваційна діяльність промислових підприємств є ключовим чинником забезпечення економічного зростання, підвищення продуктивності та конкурентоспроможності національної економіки. Аналіз показників інноваційної активності підприємств дозволяє оцінити рівень технологічного розвитку та визначити основні тенденції змін у структурі виробництва. Одним із найважливіших показників є кількість інноваційно активних промислових підприємств, яка свідчить про рівень зацікавленості бізнесу у впровадженні нових технологій. Витрати на інноваційну діяльність демонструють фінансову спроможність підприємств до модернізації та впровадження нових розробок у виробничий процес. Витрати на інноваційну діяльність є ключовим показником, який відображає готовність і здатність підприємств до адаптації в умовах технологічних змін. Цей показник демонструє: обсяг коштів, спрямованих на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; інвестиції в модернізацію обладнання, впровадження нових технологій, автоматизацію виробничих процесів. Підтримання стабільного рівня витрат на інноваційну діяльність є критичним для забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. Інноваційна активність сприяє підвищенню продуктивності, зменшенню витрат і створенню нових ринкових можливостей. Промислові підприємства відіграють важливу роль у впровадженні новітніх технологій, однак рівень їхньої інноваційної активності суттєво змінювався протягом останнього десятиліття. Згідно з даними табл. 2.4, інноваційна активність промислових підприємств України у 2010–2020 рр. зазнала значних коливань. Аналіз основних показників дозволяє визначити загальні тенденції розвитку інноваційної діяльності.

Таблиця 2.4

Показники інноваційної діяльності промислових підприємств

Показники	Рік								
	2011	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Кількість інноваційно активних промислових підприємств</i>									
Усього, од	1462	1715	1609	824	834	759	777	782	809
% до загальної кількості промислових підприємств	13,8	16,8	16,1	17,3	18,9	16,2	16,4	15,8	16,8
<i>Витрати на інновації промислових підприємств</i>									
Усього, млн.грн	8045,5	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	9117,5	12180,1	14220,9	14406,9
% до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,4	0,4	0,5	0,6
% до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) інноваційно активних промислових підприємств	23,9	26,6	30	59,9	3	51,5	49,0	41,5	30,3
<i>Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси)</i>									
Усього, од	1217	1312	1208	723	735	672	739	687	718
% до загальної кількості промислових підприємств	11,5	12,9	12,1	15,2	16,6	14,3	15,6	13,8	14,9

Джерело: побудовано автором за [98].

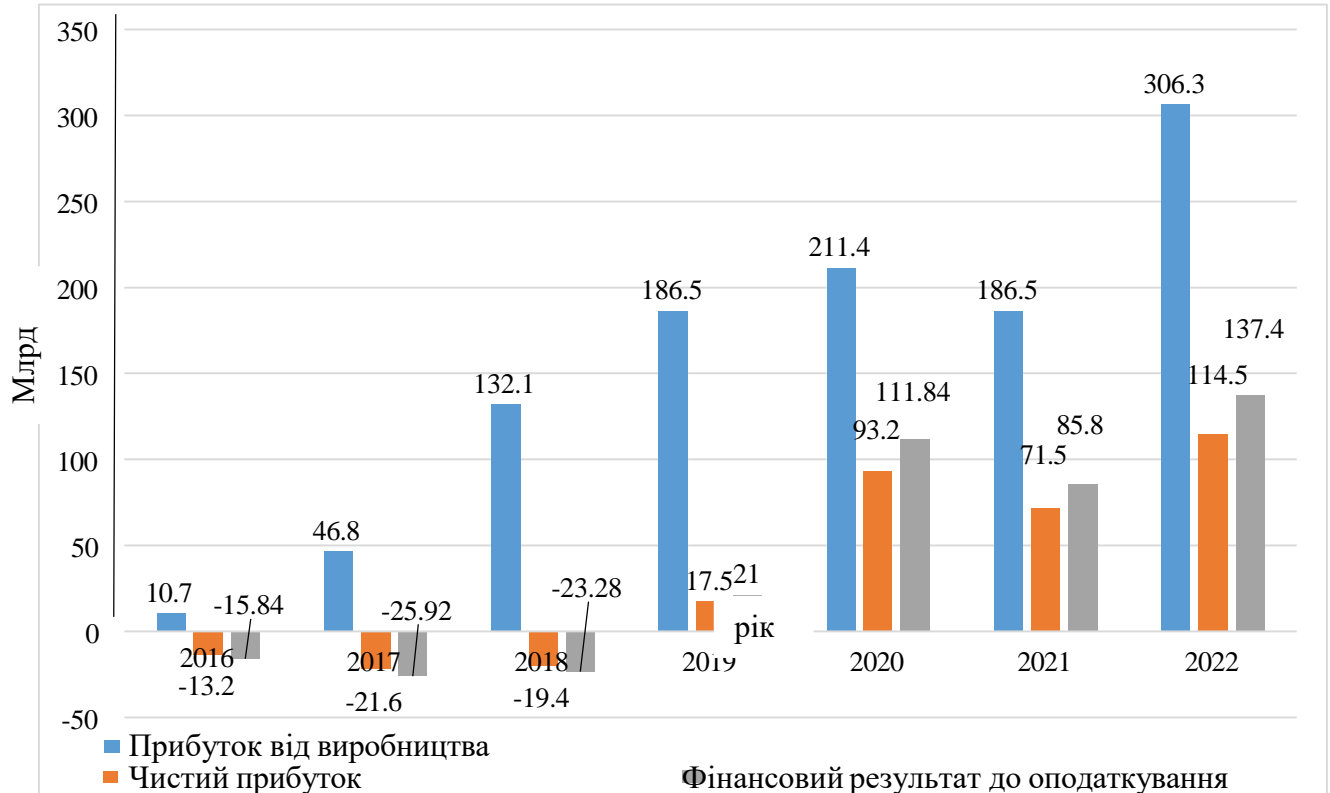
Скорочення кількості інноваційно активних підприємств – з 1462 у 2010 р. до 809 у 2020 р. – свідчить про поступове зниження інноваційної активності у промисловості.

Витрати на інновації залишаються нестабільними, а їхня частка у загальному обсязі реалізованої продукції є низькою, що вказує на недостатню увагу до фінансування інновацій.

Кількість підприємств, що впроваджують інновації, скоротилася майже вдвічі порівняно з 2013 р., що свідчить про зниження темпів технологічного оновлення.

Частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації знижується, що означає слабке впровадження нових технологій у виробництві.

Іншими аспектами розвитку суб'єктів малого підприємництва є стрімке зростання невиробничих витрат (оренда, збут, інші витрати) [91, с.87]. Так, з 2016 р. й дотепер спостерігається значний розрив між прибутком від виробництва продукції (робіт, послуг) та чистим прибутком суб'єктів малого підприємництва (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Фінансові результати суб'єктів малого підприємництва, 2016-2022рр., млрд грн

Джерело: побудовано автором за [86].

За даними рис. 2.5 можна зробити висновок про прибутковість діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні. Так, основна діяльність, пов'язана з виробництвом товарів (робіт, послуг), за даними Державної служби статистики

протягом 2016–2022 рр. була прибутковою, операційна діяльність (2016–2018 рр.) мала негативний фінансовий результат (збиток), який був збільшений на розмір єдиного податку його платника. Значна відмінність між прибутковістю основної (виробничої) діяльності та прибутковістю операційної діяльності пов'язана з необхідністю оплати праці бухгалтерів, сервісних працівників, витрат на збут, виплату відсотків, штрафів та інших витрат, пов'язаних із запозиченнями тощо.

В 2016 р. показники фінансового результату до оподаткування та чистого прибутку демонстрували від'ємні значення. За період з 2016 по 2022 рр. їх показники зросли на 153,24 та 127,7 млрд грн, відповідно, або на 967 %. Прибуток від виробництва за цей період зріс на 295,6 млрд грн, або на 2762 %. Протягом всього періоду показники демонструють зростання, лише у 2021 р. спостерігається порушення цієї тенденції, викликане пандемією коронавірусу. Так, відносно 2020 р. показник прибутку від виробництва знизився на 24,9 млрд грн (11,8 %), фінансовий результат до оподаткування знизився на 26,04 млрд грн (24 %), а чистий прибуток – на 21,7 млрд грн (24 %). Однак уже в наступному році показник прибутку від виробництва зростає на 119,8 млрд грн (164,2 %), фінансовий результат до оподаткування змінився на 51,6 млрд грн (160 %), а чистий прибуток – на 43 млрд грн (160 %). Можна зробити висновок, що до початку повномасштабної війни в Україні суб'єкти малого підприємництва демонстрували тенденцію до дієвого зростання.

Варто зазначити, що відмінністю формування обсягу та структури невиробничих витрат у суб'єктах малого підприємництва, порівняно з великими та середніми, є їх значна залежність від професійного рівня, біологічних та соціальних характеристик власника як стратегічного та тактичного керівника бізнес-процесами та найманими працівниками. Тому, неефективна побудова бізнес-моделі суб'єктів малого підприємництва призводить до зростання витрат на її обслуговування, а тотальна політика економії витрат призводить до

нерозвиненості, або ігнорування необхідних елементів бізнес-моделі [92]. Також витрати зростають і у зв'язку з відсутністю узгодженості умов ведення бізнесу між його засновниками. Нерівномірно сформовані пропорції розподілу часток у статутному капіталі збільшують ймовірність виникнення конфліктів між засновниками, а, як наслідок, і зростання витрат. За умови, якщо частки у статутному капіталі двох партнерів становлять 50%/50%, ймовірність вирішення конфліктних питань у будь-який спосіб зводиться до мінімуму і суб'єкти малого підприємництва, ймовірніше всього, наращуватимуть витрати та збитки своєї діяльності. Окрім впливу кадрової політики, на зростання невиробничих витрат суб'єктів малого підприємництва вагомий вплив має відсутність виваженого індивідуального підходу до формування договірної документації, що є причиною виникнення конфліктів, а, як наслідок, і штрафів за невиконання договірних зобов'язань. Найтипівішим прикладом формування договірних документів є використання готових шаблонів, розміщених у мережі Інтернет, які відображають властиву для конкретного підприємства систему взаємовідносин та домовленостей між партнерами [93, с.99].

За результатами опитування суб'єктів малого підприємництва, проведеного спільно Liga: Закон та Європейської Бізнес Асоціації, 35,1 % підприємців за останні 3 р. сплатили штраф: за несвоєчасну сплату податків (подання звітності), (33,1 %), помилки при сплаті податків (10,8 %), порушення вимог до реєстратора розрахункових операцій (4,3 %), порушення ведення обліку (4,3 %), порушення з боку контрагентів (1,4 %), порушення вимог ліцензування (1,4 %) тощо [94]. За результатами вищезазначеного опитування, 49,6 % підприємців вважають рівень податкового навантаження основною перешкодою розвитку бізнесу, а 31,4 % – складність адміністрування податків.

Недоліки сучасної вітчизняної системи оподаткування традиційно вважають основним бар'єром успішного розвитку суб'єктів підприємництва, однак статистика засвідчує значну частку невиробничих витрат у діяльності

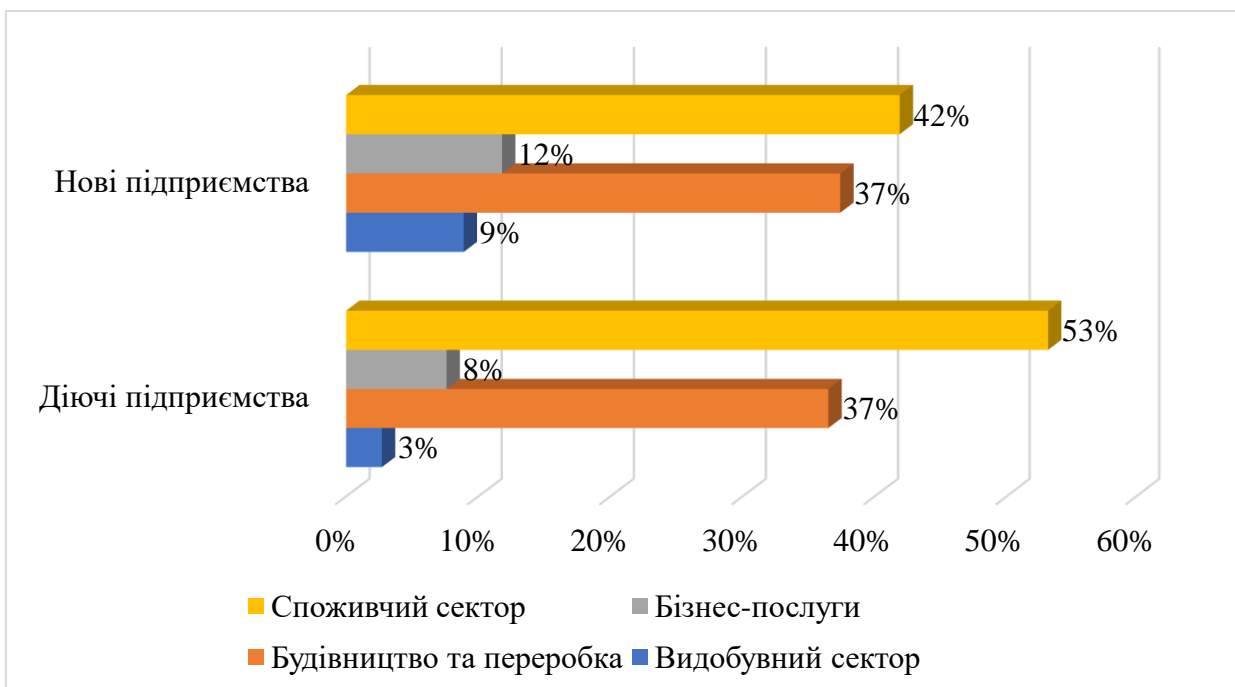
малих суб'єктів підприємництва, що є основною причиною збитковості їх діяльності та незначну частку витрат, пов'язаних з виконанням податкового зобов'язання суб'єкта малого підприємництва. У липні 2022 р. проведено опитування українських підприємців про сучасні умови, фактори та ризики, що впливають на ведення бізнесу в країні, а також про перспективи у цій сфері, представлені Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова [95]. Отже, 71 % вітчизняних підприємців вважає, що в Україні несприятливі умови для ведення бізнесу, і 51% – що у найближчі п'ять років ситуація погіршиться. Інші 80 % респондентів зазначили, що держава приділяє недостатньо уваги розробці заходів щодо підтримки підприємців. Незважаючи на це, 76 % за можливості вибору започаткували б власну справу. Лише 15% опитаних вважають, що держава активно підтримує бізнесменів, 27% – що в країні для бізнесу сприятливі умови, і 20 % – що ці умови надалі стануть ще кращими.

Серед факторів, які негативно впливають на умови для бізнесу, 81 % підприємців назвав війну, 72% – корупцію, 71% – низький рівень добробуту громадян, 62 % незадоволені роботою судової системи та рівнем захищеності власника, ще 62 % – нормативно-правовим регулюванням підприємництва, 63 % – роботою контрольно-наглядових органів. Серед позитивних факторів для бізнесу 47 % назвали конкуренцію на внутрішньому ринку, 35 % – стабільність влади та внутрішньої політики, 28 % – доступність кредитів [96]. Серед найімовірніших ризиків 72 % назвали зниження попиту на продукти та послуги, 70 % – підвищення податків, 64 % – непередбачувані зміни законодавства, 41% – руйнування матеріально-технічної бази через війну. За даними опитування 33 % бізнесменів планують підтримувати свою справу на досягнутому рівні, 26% вважають за правильне розвивати бізнес з орієнтацією на швидку віддачу, 23% вважають за краще інвестувати у довгостроковий розвиток.

Окремої уваги заслуговує міжнародний рейтинг ведення бізнесу, де за

статистичними даними Україна посіла 64 місце серед 190 країн. Проєкт «Ведення бізнесу» дозволяє об'єктивно оцінити законодавство, пов'язане з державним регулюванням бізнесу. Більш детальний профіль України представлено в додатку В. Одним із компонентів динаміки підприємництва в нашій країні виступає вихід із бізнесу. У 2022 р. показник вибуття підприємців, які перестали володіти бізнесом за останні 12 місяців, становив 1,6 %. При цьому знизився показник закриття бізнесу через недоступність фінансування (7,4 %) та високих податків та бюрократії (4 %). Причини продажу бізнесу, особисті причини або вихід на пенсію становлять невеликий відсоток виходу [98].

Структура підприємництва за видами економічної діяльності зображена на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Секторальний розподіл новостворених та діючих суб'єктів підприємництва в Україні, 2022 р., %

Джерело: побудовано автором за [99].

Дані рис. 2.6 доводять, що суб'єкти малого та середнього підприємництва здійснюють діяльність у сфері наданням послуг споживачам (охорона здоров'я, освіта, торгівля) або компаніям (інформаційних, логістичних), діяльністю в

сільському та лісовому господарстві, рибальстві, видобутку корисних копалин, а також у будівництві [97]. В Україні як новостворені, так і діючі суб'єкти підприємництва активно розвиваються у наданні послуг споживачам. Знижується частка суб'єктів підприємництва, зайнятих оптово-роздрібною торгівлею, і збільшується частка суб'єктів підприємництва, які надають бізнес-послуги. В додатку Г представлено нормативно-правові акти забезпечення та регулювання інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва на засадах сталого розвитку.

Аналіз підприємницької активності суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні дозволяє зробити такі висновки:

- індекс підприємницької активності в Україні (кількість підприємців на 1000 осіб працездатного населення) становить 27,6, медіанне значення у світі – 32,2 [98];

- в «найбільш прозорих» регіонах – Київ та Харків – спостерігається найвища частка підприємців (відповідно, 37,4 і 39,1 %);

- підприємницька активність в Україні стагнує. За 2022 р. зростання склало лише 0,3 % проти 11,8 % роком раніше. Число активних компаній у Києві та Київській області знизилося на 3,3%. Причиною є високі кредити та зниження платоспроможності населення, а головне воєнне становище;

- суб'єкти малого та середнього підприємництва складають в структурі близько 22 % у ВВП України. Даний показник менше, ніж у європейських країнах, де він становить 50–60 %.

В умовах зростаючої нерівномірності економічного розвитку регіонів, районів та територій, громад зумовленої низкою економічних і географічних факторів, зростає роль та значення суб'єктів підприємництва у розвитку сільських, районних та міських територій. Кількість та результативність суб'єктів малого підприємництва на сільських територіях визначає рівень зайнятості населення, обсяги бюджетів селищних рад, а також рівень розвитку

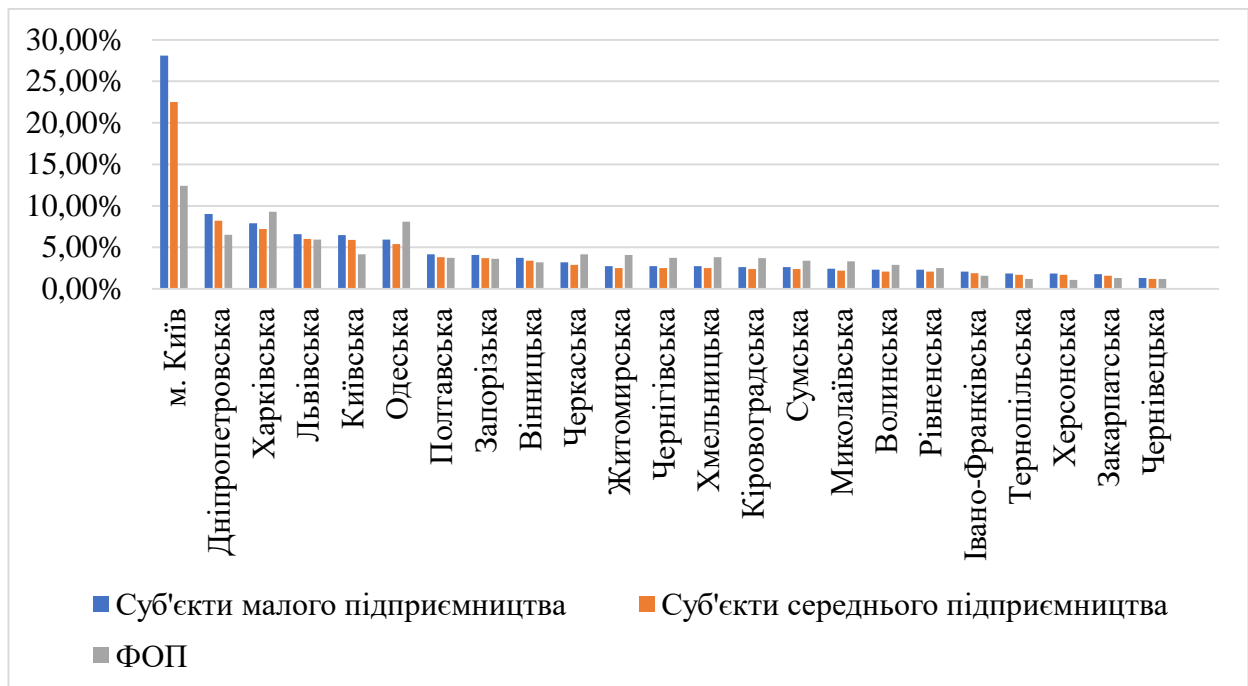
сільської інфраструктури, фінансову підтримку соціальних програм та соціально-демографічну структуру населення. За останні десять років розвитку суб'єктів підприємництва самозайняті підприємці стали важливим джерелом надходження іноземної валюти, яке кількісно компенсує дефіцит валютних надходжень за торговельними та інвестиційними операціями. Однак розрахунки показують, що ці надходження від трудових в інших мігрантів з України не компенсують потенційних втрат, спричинених зменшенням трудових ресурсів в економіці країни, оскільки економічні втрати від трудової міграції становлять 6% від загального обсягу реалізованої продукції (товарів та послуг) в Україні в 2022р.. Кількість зайнятих у діяльності суб'єктів малого підприємництва становить 48% від загальної кількості зайнятих працівників в економіці, що визначає цей сектор потужними політично та соціально впливовий [94]. Діяльність суб'єктів малого підприємництва в Україні характеризується низькою результативністю, що обумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

2.2. Оцінка підприємницької активності суб'єктів господарської діяльності: регіональний вимір

Разом із затвердженням Урядом нового адміністративно-територіального устрою України у 2020 р. закінчився один із етапів реформи децентралізації влади, однією із цілей якої було створення спроможного місцевого самоврядування, здатного самостійно власними ресурсами вирішувати питання місцевого значення. Проте карантинні обмеження, що були введені в Україні під час пандемії COVID-19, завдали суттєвого удару по економіці країни загалом та по її окремим регіонам. Враховуючи макрофінансову волатильність, економічний спад в Україні сягнув 7 %, а кількість офіційно зареєстрованих безробітних перевищила 1,6 млн осіб. При цьому запроваджені урядом країни

карантинні заходи щодо непоширення COVID-19 найбільш гостро вплинули на суб'єктів малого та мікробізнесу, діяльність яких пов'язана із наданням послуг або належить до сфери торгівлі, транспорту, розваг тощо [100, с.49].

Прослідковується чітка тенденція до концентрації суб'єктів малого та середнього підприємництва в столиці та кількох областях України, що здійснює впливає на економічний розвиток цих та інших областей, можливість працевлаштування та міграційні процеси в межах країни, що свідчать про обґрунтованість визначення – обласних центрів – центрами міських агломерацій (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Розподіл суб'єктів підприємництва за регіонами України, 2022 р., % до загальної кількості суб'єктів підприємництва в Україні

Джерело: побудовано автором за [107].

За результатами аналізу з'ясовано, що у 2022 р. кількість суб'єктів малого підприємництва у розрахунку на 10 тис. населення становила у м. Києві (330 підприємств), Київській (111), Миколаївській (106) та Одеській (105) областях, що зумовлено воєнними діями на Сході України та перереєстрацією значної кількості суб'єктів підприємницької діяльності в інших обласних центрах, а

також у Чернівецькій (45) та Тернопільській (46) областях (табл. 2.5), що зумовлено значною міграцією населення а отже, скороченням попиту на товари і послуги суб'єктів підприємництва. В додатку Д порівняльну характеристику витрат на наукові дослідження.

Таблиця 2.5

**Кількість суб'єктів підприємництва за розмірами на 10 тис.
наявного населення за регіонами України, 2022 р.**

Регіон	Усього, одиниць	у тому числі			
		великі	середні	малі	з них мікро
Україна	91	1	4	87	75
Вінницька	66	1	4	62	53
Волинська	61	0	4	57	48
Дніпропетровська	98	1	5	93	80
Житомирська	60	1	4	56	47
Закарпатська	51	0	2	49	43
Запорізька	92	2	4	88	77
Івано-Франківська	63	2	3	60	53
Київська	119	3	6	113	96
Кіровоградська	93	2	4	89	78
Львівська	81	3	4	77	65
Миколаївська	109	3	3	106	95
Одеська	109	3	5	105	91
Полтавська	82	2	5	77	67
Рівненська	52	2	3	49	41
Сумська	58	3	4	54	46
Тернопільська	49	0	3	46	38
Харківська	94	2	5	89	76
Херсонська	82	3	3	79	70
Хмельницька	62	2	3	59	50
Черкаська	81	1	4	77	66
Чернівецька	47	3	2	45	38
Чернігівська	65	0	5	60	51
м. Київ	344	3	13	330	288

Джерело: узагальнено за [102].

Для місцевого самоврядування та суб'єктів підприємництва у регіонах наслідки економічної кризи вимагають пошуку та залучення нових джерел фінансування та підтримки. У багатьох країнах світу було запроваджено програми державної підтримки суб'єктів підприємництва під час пандемії. Для України, яка в лютому 2022 р. зіткнулася з повномасштабною війною актуальна

необхідність оцінки ролі суб'єктів малого та середнього підприємництва у сприянні економічному розвитку [98–99].

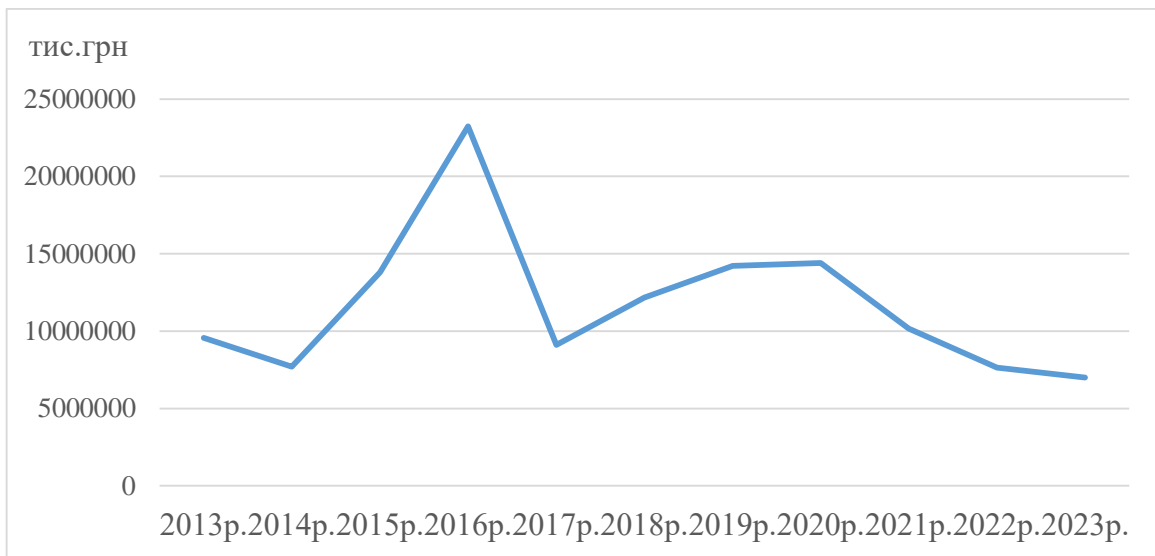
Незважаючи на переважну кількість суб'єктів малого підприємництва у загальній кількості суб'єктів підприємництва в Україні (понад 95 %), вони забезпечують робочими місцями лише 19,2 % загальної кількості зайнятих працівників та мають незначні обороти – лише 19,5 % загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2022 році. Водночас на суб'єктах середнього підприємництва, яких менше ніж 5 % в Україні, було працевлаштовано 32,2 % загальної кількості зайнятих працівників, а обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) становили 42,1 %.

Переважає частина суб'єктів підприємництва в Україні представлена малими та мікропідприємствами. Це свідчить про гнучкість бізнесу, але водночас про обмежені фінансові можливості таких суб'єктів для масштабування та впровадження інновацій. Таб. 2.5 демонструє розподіл кількості суб'єктів підприємництва за розмірами (великі, середні, малі та мікро) у різних регіонах України в 2022 році. Нижче подано ключові аспекти, які можна виділити з представлених даних.

Щодо суб'єктів середнього підприємництва, то у 2021 р. їх найбільша кількість у розрахунку на 10 тис. населення зосереджена у м. Києві (13 підприємств) та Київській (6) області, найменша кількість – Чернівецькій (2) областях. Найбільша кількість ФОП у розрахунку на 10 тис. населення зосереджена також у м. Києві (589 ФОП), Харківській (485), Київській (461) та Одеській (449) областях, найменша кількість – у Рівненській (294) та Кіровоградській (299) областях. Спостерігається тенденція до концентрації чисельності суб'єктів малого і середнього підприємництва в окремих регіонах України, що обумовлює дисбаланс рівня економічного розвитку та формуванні дохідної частини місцевих бюджетів [99]. У фізичних осіб підприємців працюють

30 % загальної кількості зайнятих працівників, але обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) становлять лише 7,6 % загального обсягу.

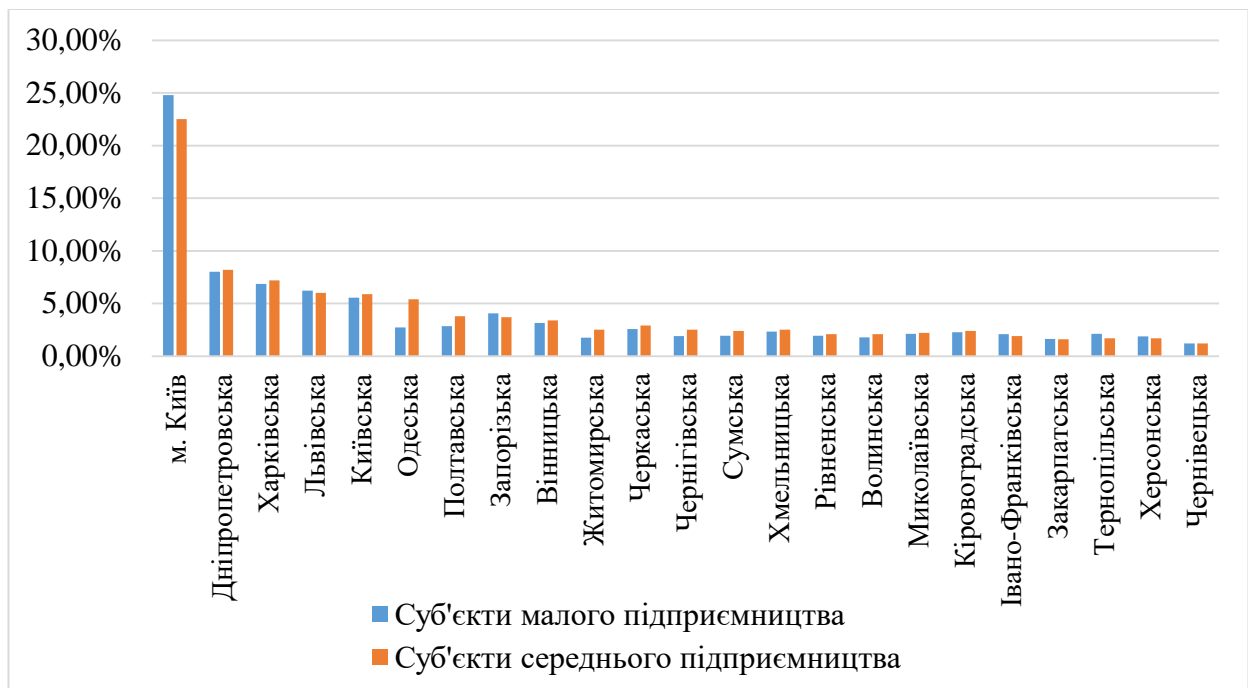
Витрати на інновації промислових підприємств здебільшого покриваються за рахунок власних коштів, частка яких у 2015–2020 рр. коливалася від 97,2% до 85,4% (рис.2.8). Водночас спостерігається зростання обсягів кредитного фінансування, що може свідчити про зростаючу потребу підприємств у додаткових ресурсах для підтримки інноваційної діяльності.

Рис. 2.8. Витрати на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування

Джерело: побудовано автором за [99].

Разом з тим, найбільше найманих працівників зайняті на суб'єктах малого та середнього підприємництва у м. Києві (у 2022 р. 24,78 % та 17,99 % загальної кількості зайнятих працівників на суб'єктах малого підприємництва, відповідно), Дніпропетровській (8,01 % та 8,58 %), Харківській (6,85 % та 7,99 %), Одеській (6,42 та 4,68 %), Львівській (6,22 та 6,78%), Київській (5,55 та 5,12%)(рис. 2.9). Тобто розподіл зайнятості певною мірою зумовлений кількістю зареєстрованих суб'єктів у відповідних областях.

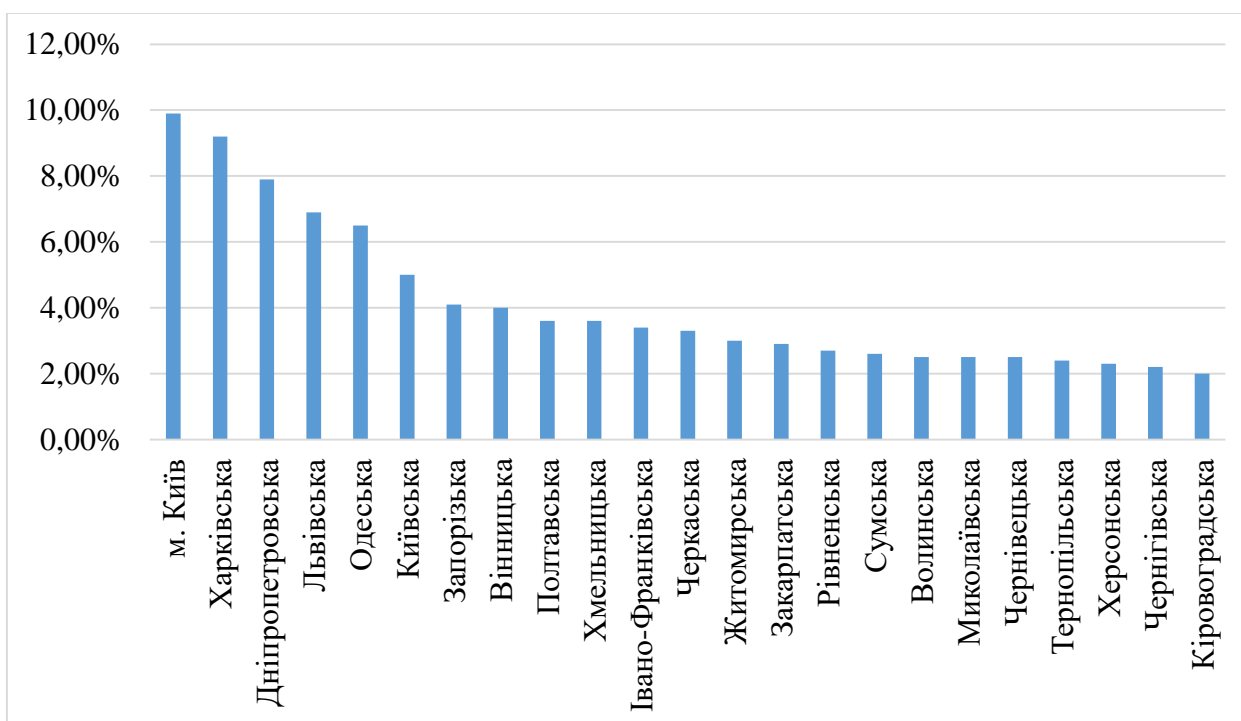

Рис. 2.9. Розподіл зайнятих працівників на середніх та малих підприємствах між регіонами України у 2022 р., % до загальної кількості зайнятих працівників в Україні

Джерело: побудовано автором за [99].

Аналізуючи дані, ми бачимо, що найменший рівень зайнятості мають фізичні особи підприємці у Кіровоградській (2,0 %), Чернігівській (2,2 %), Херсонській (2,3 %) та Тернопільській (2,4 %) областях. Водночас є регіони, у яких фізичні особи підприємці забезпечують зайнятість більше ніж 45 % зайнятому населенню в межах регіону, зокрема це Чернівецька (55,0 % найманих працівників працюють на фізичних осіб підприємців), Івано-Франківська (47,7%) та Закарпатська (47,4%) області.

Щодо фізичних осіб підприємців, то вони створюють найбільше робочих місць – 45,4 % загальної зайнятості у фізичних осіб підприємців – у столиці та 5 областях (у м. Києві (9,9 % загальної кількості найманих працівників у фізичних осіб підприємців по Україні загалом), Харківській (9,2 %), Дніпропетровській (7,9 %), Львівській (6,9 %), Одеській (6,5 %) та Київській (5,0 %) областях (рис. 2.10).

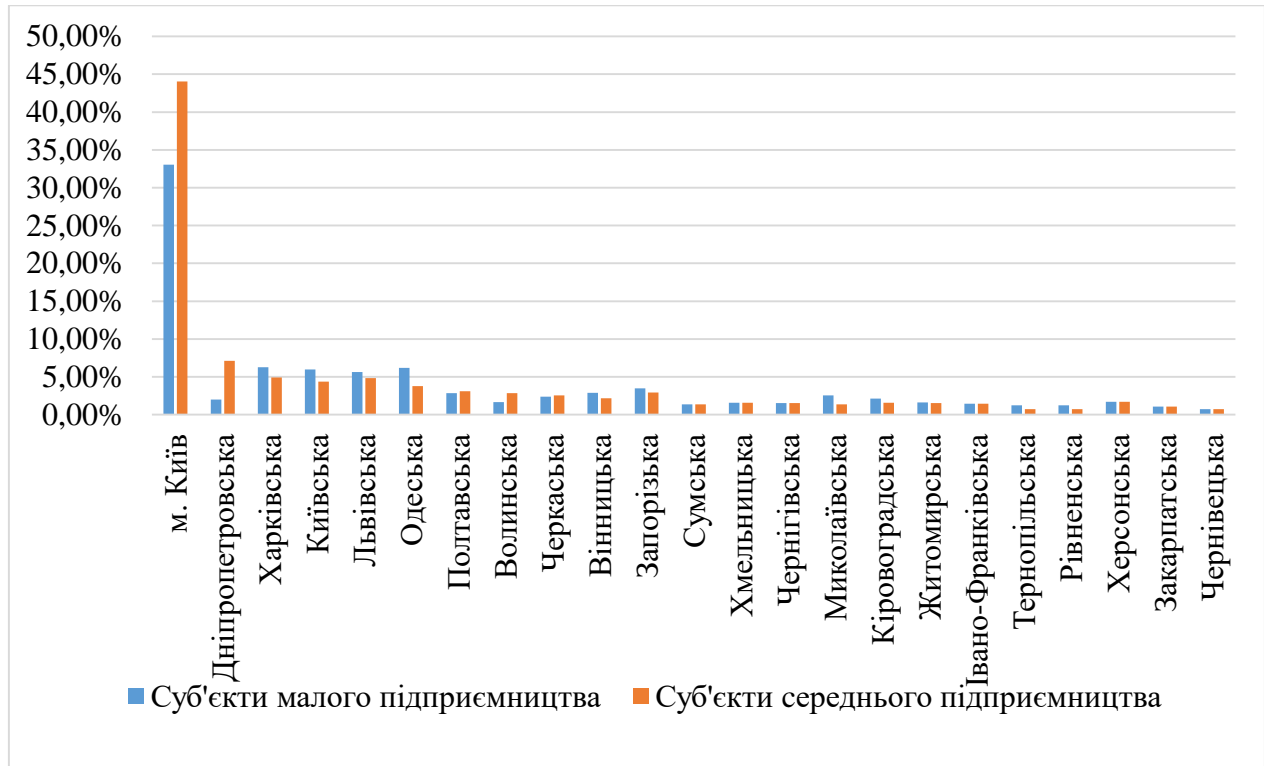
Рис. 2.10 Регіональний розподіл зайнятих працівників у фізичних осіб- підприємців в Україні у 2022р., %, до загальної кількості зайнятих працівників в Україні

Джерело: побудовано автором за [99].

Загалом суб'єкти малого та середнього підприємництва (в т. ч. фізичних осіб підприємців) забезпечують більш ніж 95 % зайнятості в таких регіонах як Закарпатська (97,5 %), Херсонська (97,2 %), Житомирська (95,9 %), Хмельницька (95,5 %), Івано-Франківська (95,1 %) та Рівненська (95,0 %) області. Нижчий за середній рівень цього показника по Україні (81,6 %) мають м. Київ (61,4 %), Дніпропетровська (69,7 %) та Запорізька (76,1 %) області, що зумовлено тим, що в даних областях, порівняно із західними регіонами України, зареєстровано більшу кількість суб'єктів великого підприємництва, що займаються промисловою діяльністю та платників податків зі значною кількістю найманих працівників, державних службовців та працівників бюджетного сектору. Найбільші обсяги реалізації продукції (товарів, послуг) забезпечують суб'єкти малого та середнього підприємництва у м. Києві (у 2019 р., відповідно, 43,64 % та 33,05 % від загального обсягу реалізованої продукції по Україні). Значні

обсяги реалізації також спостерігаються в Дніпропетровській (6,86 % та 9,02 %), Харківській (4,99 % та 6,25 %), Київській (4,93 % та 5,96 %), Львівській (4,27 % та 5,61 %) та Одеській (3,95 % та 6,18 %) областях (рис. 2.11).

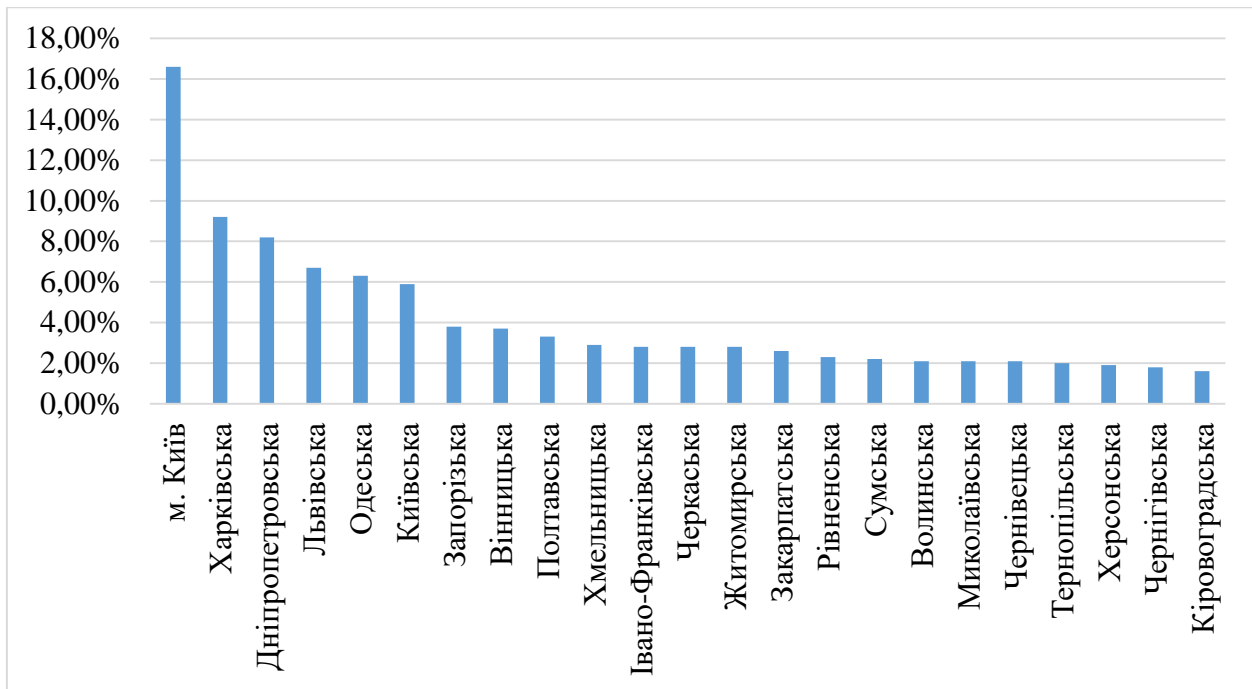

Рис. 2.11. Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами малого та середнього підприємництва за регіонами України у 2022 р., % до загального обсягу реалізації

Джерело: побудовано автором за [99].

Відмітимо, що найбільший обсяг реалізації товарів та послуг забезпечують повністю у м. Києві, де даний показник становить 16,6 % від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по Україні. Значні обсяги реалізації також спостерігаються в Харківській (9,2 %), Дніпропетровській (8,2 %), Львівській (6,7 %), Одеській (6,3 %) та Київській (5,9 %) областях (рис. 2.12). При аналізі розподілу обсягу реалізованої продукції в межах кожного регіону окремо, роль фізичних осіб підприємців є значною - забезпечують близько 20 % і більше від загального обсягу реалізації продукції (товарів, послуг) у регіоні. Зокрема, лідерами серед регіонів визначаються Чернівецька (32,4 %), Закарпатська (26,1 %) та Рівненська (19,4 %) області. Дослідження довели, що у середньому по Україні

суб'єкти малого та середнього підприємництва, включаючи фізичних осіб-підприємців, забезпечують 65 % загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг).

Рис. 2.12. Розподіл обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичними особами-підприємцями за регіонами України, %, до загального обсягу реалізації фізичних осіб підприємців в Україні

Джерело: побудовано автором за [99].

В деяких областях цей показник перевищує 80%, зокрема у Тернопільській (91,6%), Закарпатській (90,3%), Херсонській (89,4 %), Хмельницькій (87,9 %), Рівненській (86,5 %), Харківській (84,9 %), Чернігівській (84,9 %), Сумській (84,4 %) та Житомирській (80,6 %) областях, що свідчить про значну соціально - економічну роль суб'єктів малого та середнього підприємництва, особливо в обласних центрах та містах обласного значення. Окрім зайнятості та обсягів реалізації продукції, важливим показником діяльності прибуток суб'єктів малого і середнього підприємництва. У 2022 році найбільша частка суб'єктів середнього підприємництва, що задекларували прибуток (позитивний фінансовий результат до оподаткування), була у Вінницькій (82,1 % від загальної кількості суб'єктів підприємництва в регіоні), Черкаській (81,8 %), Житомирській (81,6 %)

та Волинській (81,3 %) областях. Найменша частка прибуткових підприємств спостерігалася у Донецькій (70,4 %), Івано-Франківській (75,0 %), Тернопільській (75,6 %) та Миколаївській (75,7 %) областях.

Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств потребує оцінки обсягів реалізованої продукції, що відповідає критеріям інноваційності. Це дозволяє визначити внесок окремих регіонів у загальний економічний розвиток країни, а також оцінити ефективність впровадження новітніх технологій у виробничі процеси. У табл. 2.6 наведено дані щодо обсягу реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг) за регіонами України у 2020 р.

Таблиця 2.6

**Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції
(товарів, послуг) за регіонами, 2020 р.**

Регіон	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис. грн	% до загального обсягу реалізованої продукції	Нова для ринку, тис. грн	Нова лише для підприємства, тис. грн
1	2	3	4	5
Україна	47 526 197	1,9	6 778 915	40 747 282
Вінницька	669 645	0,9	к/с	к/с
Волинська	450 488	1,4	к/с	к/с
Дніпропетровська	6 393 062	1,4	808 004	5 585 058
Донецька	15 398 156	6,3	к/с	к/с
Житомирська	74 817	0,2	к/с	к/с
Закарпатська	89 199	0,4	к/с	к/с
Запорізька	1 989 522	1,2	к/с	к/с
Івано-Франківська	238 652	0,5	к/с	к/с
Київська	1 501 543	1,0	145 560	1 355 983
Кіровоградська	1 421 588	4,7	к/с	к/с
Луганська	740 048	4,6	к/с	к/с
Львівська	1 253 064	1,0	110 398	1 142 666
Миколаївська	к/с	к/с	–	к/с
Одеська	824 393	1,3	к/с	к/с
Полтавська	4 300 978	2,7	к/с	к/с
Рівненська	116 767	0,4	–	116 767
Сумська	412 819	1,1	к/с	к/с
Тернопільська	532 281	2,4	446 348	85 933
Харківська	3 157 266	2,5	566 439	2 590 827

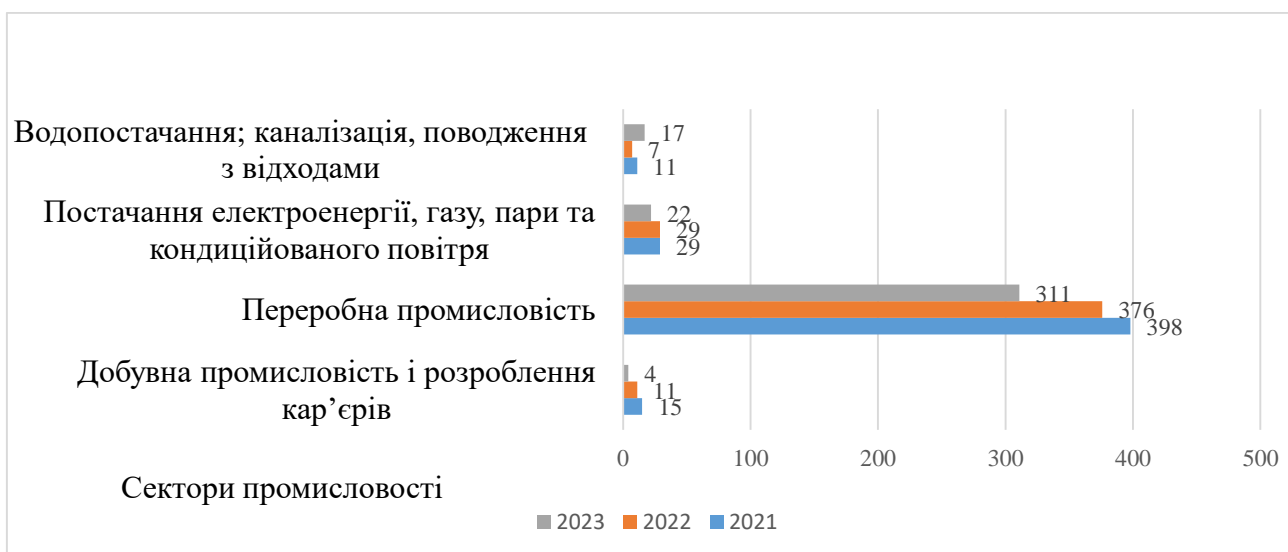
Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5
Херсонська	420 578	1,9	к/с	к/с
Хмельницька	387 437	1,0	к/с	к/с
Черкаська	549 427	0,8	к/с	к/с
Чернівецька	к/с	к/с	к/с	46 546
Чернігівська	325 742	1,1	к/с	к/с
м. Київ	4 464 500	0,9	1 215 227	3 249 273

Джерело: побудовано автором за [98].

Примітка: «к/с» - дані конфіденційні.

Аналіз даних показує, що інноваційна активність у промисловості України залишається нерівномірною. Основні промислові регіони, такі як Донецька, Дніпропетровська, Полтавська та Харківська області, мають найвищий обсяг реалізованої інноваційної продукції. Водночас, деякі регіони демонструють високу частку інноваційних товарів, нових для ринку, що свідчить про їхню перспективність для залучення інвестицій у науково-дослідні розробки. Інноваційна діяльність є ключовим фактором розвитку промисловості, забезпечуючи її конкурентоспроможність і ефективність. У представленій таблиці наведено дані про кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності, а також їхні витрати на НДР та інші види інновацій (рис.2.13).

Рис.2.13. Розподіл інноваційно активних підприємств за секторами промисловості за 2021-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за [99].

У 2023 р. кількість інноваційно активних підприємств знизилася до 354, тоді як у 2022 р. цей показник становив 423, а у 2021 – 453. Це свідчить про певне скорочення інвестицій у нові технології та розробки. У 2022 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 275 млрд грн (без урахування міжбюджетних трансфертів), що на 17,6 % більше порівняно з 2021 р.. У період з 2016 до 2022 р. групу регіонів з найвищим рівнем фінансової забезпеченості формували м. Київ (62,2 млрд грн у 2021 році) та області: Дніпропетровська, Київська, Львівська, Одеська й Харківська. Серед регіонів, що у 2021 р. збільшили темпи приросту надходжень до загального фонду бюджету вищі за середні по Україні, були м. Київ, Київська, Львівська, Донецька, Тернопільська, Рівненська та Житомирська області [111].

Аналіз фінансового потенціалу територіальних громад базового рівня показав, що за підсумками 2022 р. до бюджетів 806 територіальних громад надійшло 39,4 млрд грн. Середній дохід загального фонду по всіх територіальних громадах (без урахування трансфертів) на одного мешканця склав 4,7 тис. грн. При цьому лише в 33,0 % територіальних громад у 2021 р. показник доходів на одного мешканця перевищував середній показник по всіх громадах [103].

Фінансовий потенціал територіальних громад є ключовим фактором їхнього соціально-економічного розвитку та забезпечення сталого функціонування. Разом із тим, наявність суттєвих регіональних диспропорцій у фінансовій спроможності громад вимагає детального аналізу чинників, що впливають на формування їхніх доходів і видатків. Він визначає можливості громад щодо реалізації інфраструктурних проєктів, підтримки місцевого бізнесу та надання якісних публічних послуг. У табл. 2.7 наведено відповідні дані за 2022 р., що дають змогу проаналізувати рівень доходів, видатків та інших фінансових показників.

Таблиця 2.7

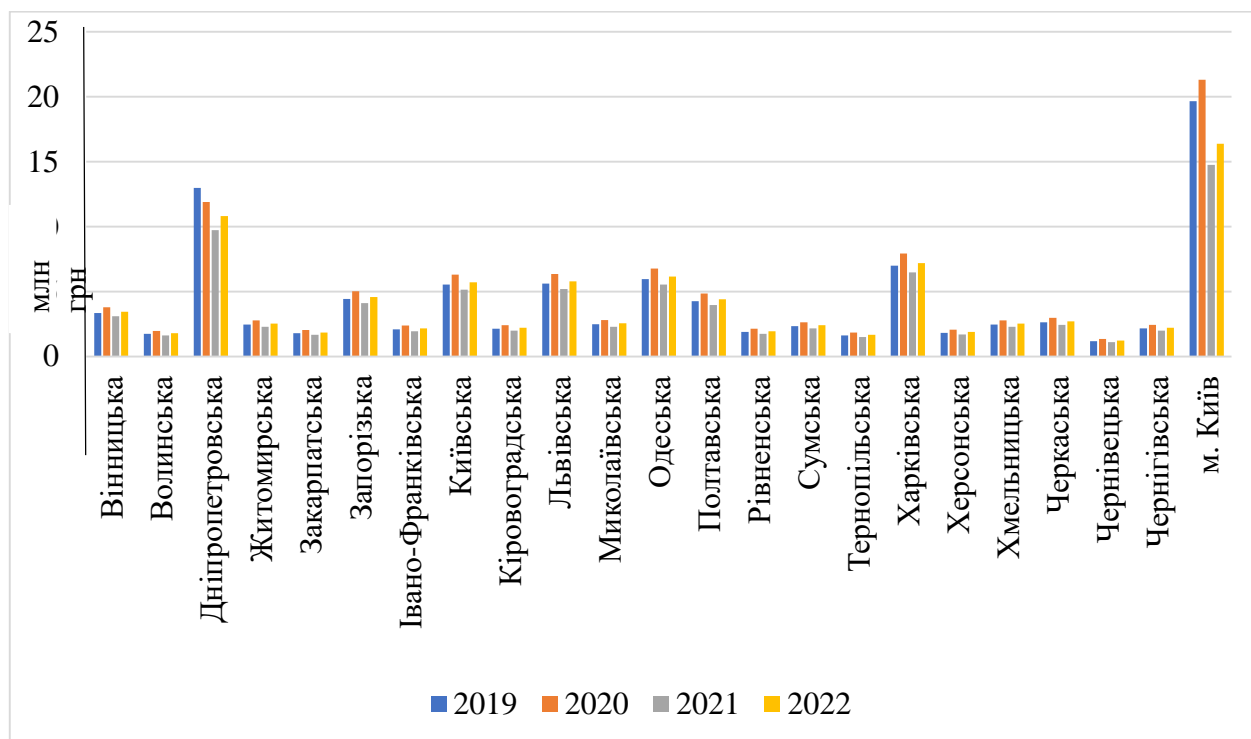
Фінансовий потенціал територіальних громад в Україні, 2022 р.

Показники	Групи за кількістю зареєстрованого населення				
	Група 1 (більше 15 тис.)	Група 2 (10– 15 тис.)	Група 3 (5– 10 тис.)	Група 4 (менше 5 тис.)	Група 5 (громади- міста обласного значення)
Кількість ТГ у групі	95	128	268	288	27
Кількість ТГ, в яких дохід на 1 мешканця перевищує середній показник по всіх ТГ	26	37	81	108	14
Середня сума власних доходів що отримана ТГ відповідної групи, млн грн	87,2	53,5	30,8	16,2	418,5
Середній у відповідній групі ТГ показник власних доходів на 1 мешканця, грн	4 139,3	4 387,6	4 409,6	4 755,8	5 976,0
Найвищий по групі ТГ показник власних доходів на 1 мешканця, грн	7 695,0	23 702,4	21 239,2	35 748,0	9 813,0
Найнижчий по групі ТГ показник власних доходів на 1 мешканця, грн	1 108,6	905,2	792,0	760,6	3 098,8
Рівень диференціації за показником власних доходів на 1 мешканця по групі ТГ, раз	6,9	26,2	26,8	47	3,2

Джерело: узагальнено за [99].

Таким чином, найменші диспропорції в розподілі доходів між громадами базового рівня спостерігаються в містах обласного значення та в громадах з населенням понад 15 000 осіб. Такі громади є найбільш фінансово стабільними і сприятливими для створення, функціонування та розвитку малого бізнесу, оскільки мають достатню кількість потенційних споживачів товарів. Тому для оцінки ролі суб'єктів малого та середнього підприємництва у забезпеченні фінансової спроможності органів місцевого самоврядування доцільно проаналізувати рівень фінансового (податкового) потенціалу базового рівня, що передбачає врахування структури податкових надходжень до місцевого бюджету, чисельності населення громади, а також ступеня фінансової забезпеченості та спроможності місцевих бюджетів.

Ключову роль у формуванні доходів загального фонду місцевих бюджетів становлять податкові надходження. Розподіл податкових надходжень за різними регіонами України наведено на рис. 2.14.

Рис. 2.14. Податкові надходження до загального фонду місцевих бюджетів за регіонами України у 2019–2022 рр. (у розрізі областей), млн грн

Джерело: узагальнено за [99].

З результатами аналізу визначемо регіони, в яких у 2019–2022 роках були сконцентровані найбільші обсяги податкових надходжень. Серед них м. Київ (16 % усіх податкових надходжень місцевих бюджетів України), Дніпропетровська (11,1%), Харківська (7,0%), а також Одеська, Київська, Львівська та Запорізька області (по 5–6 %). За підсумками 2022 р., 13 регіонів мали темпи приросту податкових надходжень до місцевих бюджетів, що перевищують середній показник по Україні, тобто понад 17 %.

Рівень доходів та економічної активності суб'єктів підприємництва, які здійснюють свою діяльність у межах певної територіальної громади, безпосередньо впливає не лише на темпи економічного розвитку цих громад, але й на рівень їхньої фінансової забезпеченості та спроможності щодо фінансування

локальних і регіональних інвестиційних проєктів, реалізації програм розвитку. В додатку Додатку 3.1, вказано кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, можна зробити висновок, що Житомирська область має 597 наукових працівників, з яких 85,4% є дослідниками – це один із найвищих показників, найбільше науковців у Київській області (1219 осіб), однак менша – 63,5% , це можна свідчити про велику кількість допоміжного персоналу, у Волинській області найменше наукових працівників (99 осіб), хоча частка дослідників досить висока (78,8%), Чернігівська область має низький показник дослідників серед наукових кадрів (46,1 %), що може показати на проблеми з кадровим складом або високий рівень адміністративного персоналу, Тернопільська область має найбільшу кількість дослідників (86,8%), що свідчить про високу концентрацію наукової діяльності серед працівників.

Інноваційна діяльність промислових підприємств відіграє ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності економіки регіонів та країни в цілому. Впровадження нових технологій, виробничих процесів та інноваційних продуктів сприяє підвищенню ефективності виробництва, покращенню якості товарів і послуг, розширенню ринків збуту та зміцненню позицій українських компаній на світовому ринку. Аналіз рівня інноваційної активності підприємств у розрізі регіонів дозволяє оцінити динаміку розвитку високотехнологічних галузей та виявити чинники, що впливають на процес впровадження інновацій. Зокрема, на інноваційну активність можуть впливати рівень інвестицій у науково-дослідну діяльність, доступність державної підтримки, співпраця з науковими установами, а також загальна економічна ситуація в регіоні. У табл. 2.8 наведено дані щодо кількості промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (товари, послуги) у 2020 р. за регіонами України. Інформація дає змогу порівняти рівень інноваційної активності в різних областях, визначити території з найвищими та найнижчими показниками та оцінити ефективність регіональної політики стимулювання інноваційного розвитку.

Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (товари, послуги), за регіонами, 2020 р.

Показник Адміністративна область	Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (товари, послуги)		У т.ч.	
	усього	% до загальної кількості промислових підприємств	нову для ринку	нову лише для підприємства
Україна	573	11,9	145	502
Вінницька	25	15,1	6	21
Волинська	9	7,8	1	8
Дніпропетровська	52	10,5	18	41
Донецька	16	8,2	3	15
Житомирська	13	7,5	2	13
Закарпатська	7	6,3	1	7
Запорізька	33	13,9	5	32
Івано-Франківська	20	16,0	3	20
Київська	43	12,7	10	36
Кіровоградська	16	17,0	3	14
Луганська	9	13,6	4	6
Львівська	41	11,8	13	37
Миколаївська	9	9,7	–	9
Одеська	21	11,2	4	17
Полтавська	19	10,2	5	17
Рівненська	10	7,6	–	10
Сумська	17	15,7	4	16
Тернопільська	18	19,8	6	14
Харківська	66	15,6	15	61
Херсонська	11	13,3	4	9
Хмельницька	10	6,9	3	8
Черкаська	25	16,2	5	24
Чернівецька	9	13,6	2	8
Чернігівська	16	13,2	6	14
м.Київ	58	10,4	22	45

Джерело: узагальнено за [98].

Загалом, у 2020 р. 573 підприємства (11,9%) від загальної кількості промислових підприємств реалізували інноваційну продукцію. Дані свідчать про значну диференціацію між регіонами за рівнем впровадження інновацій у промисловості. Найбільший внесок у реалізацію інноваційної продукції зробили

промислові підприємства великих економічних центрів – Харкова, Києва, Дніпра та Львова. Однак висока частка інноваційних підприємств у менших регіонах, таких як Тернопільська чи Кіровоградська область, свідчить про потенціал розвитку промисловості навіть у менш розвинених регіонах. Для підвищення загального рівня інноваційної активності в країні необхідно стимулювати інвестиції у нові технології, сприяти цифровій трансформації виробничих процесів та забезпечувати державну підтримку підприємств, особливо в регіонах із низьким рівнем інноваційної діяльності.

В Додатку 3.2 вказана порівняльна характеристика витрат на наукові дослідження Житомирської області, заведені дані звідчать про що, загальні витрати на науку в Житомирській області зменшилися у 2019–2020 рр. , однак у 2021–2022 рр. зросли, що працюють про поступове відновлення фінансування, витрати на прикладні дослідження мали значні коливання: у 2020 р. вони втратили до 4,7 млн грн (мінімальне значення) , а на 2022 р. зросли до 14,6 млн грн (максимальне значення), частка прикладних досліджень зменшилася з 2018 до 2020 р. (з 35,3% до 18,0%), але потім значно зросла до 47,9% у 2022 р. В Додатку 3.3. вказана порівняльна характеристика витрат на наукові дослідження і розробки за видами робіт із суміжними регіонами, Житомирська область займає середню позицію за витратами на науку (30,5 млн грн), найбільше фінансування має Київська область (285 млн грн), що на 9 разів більше, ніж у Житомирській області, Тернопільська область має найбільший відсоток прикладних досліджень (79,7%) , що пропонує про спрямованість на практичні розробки, Чернігівська область також має високий рівень прикладних досліджень (62,4%), що вказує на підтримку інновацій, у Волинській та Рівненській прикладні дослідження не фінансуються окремо, що може показати на слабкий розвиток цієї сфери.

Інноваційна діяльність є ключовим фактором конкурентоспроможності промислових підприємств. Запровадження нових технологій та удосконалення

виробничих процесів дозволяють підвищити продуктивність, знизити витрати та адаптуватися до змін у глобальному ринку.

У табл.2.9 представлено дані щодо кількості промислових підприємств, які впроваджували інновації (продукцію або технологічні процеси) у 2020 р. за видами економічної діяльності:

Таблиця 2.9

**Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації
(продукцію та/або технологічні процеси), за видами економічної
діяльності промисловості, 2020 р.**

Галузь промисловості	Усього підприємств	Впроваджували інновації (продукцію або процеси)	З них нову для ринку
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	17	12	3
Добування кам'яного та бурого вугілля	1	–	–
Переробна промисловість	668	566	146
Виробництво харчових продуктів	152	121	26
Виробництво напоїв	23	21	4
виробництво тютюнових виробів	1	1	-
Текстильне виробництво	9	9	2
Виробництво одягу	5	3	-
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	9	9	2
оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка, крім меблів; виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетіння	17	14	1
Виробництво паперу та паперових виробів	10	9	3
Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	3	2	-
Нафтоперероблення	2	2	-
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	48	40	8
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	33	31	7
Виробництво гумових і пластмасових виробів	32	26	9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	15	6	-

Джерело: узагальнено за [98].

Найвищий рівень інноваційної активності спостерігається у переробній промисловості, де з 668 підприємств 566 впроваджували інновації, а 146 розробили продукцію, нову для ринку. Особливо активними у цьому секторі є підприємства харчової промисловості (121 підприємство з інноваціями) та хімічної галузі (40 підприємств).

Податкові надходження до місцевих бюджетів у період 2019–2022 рр. у середньому на 27% формувалися за рахунок місцевих податків та зборів, які повністю надходять до бюджетів місцевих громад – сіл, селищ, міст, територіальних громад, міст обласного значення, де знаходяться зареєстровані суб'єкти господарювання. У контексті рівнів бюджетів, тенденція до ролі майнових податків та єдиного податку є однаковою (рис. 2.12). У 2021 р. доходи від єдиного податку до місцевих бюджетів України склали 35,2 млрд грн, що на 19,3% перевищує аналогічний показник за 2020 р. [99].

Отже, значна концентрація податкових надходжень у шести областях та столиці України (у сукупності понад 55 % податкових надходжень місцевих бюджетів) свідчить про суттєві диспропорції у розподілі фінансових ресурсів та рівні соціально - економічного розвитку регіонів. Фінансова спроможність місцевих бюджетів значною мірою залежить від рівня податкових надходжень, які забезпечують можливість фінансування соціально-економічного розвитку регіонів. Ефективна система розподілу податкових надходжень між різними рівнями бюджетів є важливою передумовою забезпечення бюджетної децентралізації, зміцнення фінансової незалежності територіальних громад та підвищення якості публічних послуг. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів у розрізі рівнів бюджетів є індикатором фінансової самостійності регіонів та ефективності податкової політики. Найбільші обсяги податкових надходжень зосереджені в бюджетах міст обласного значення та обласних бюджетах, що підтверджує значну концентрацію фінансових ресурсів і економічної активності у великих містах та обласних центрах (табл. 2.10), що

поглиблює диспропорції та розриви між рівнями розвитку великих і малих міст та селищ.

Таблиця 2.10

Структура податкових надходжень місцевих бюджетів у розрізі рівнів бюджетів, %

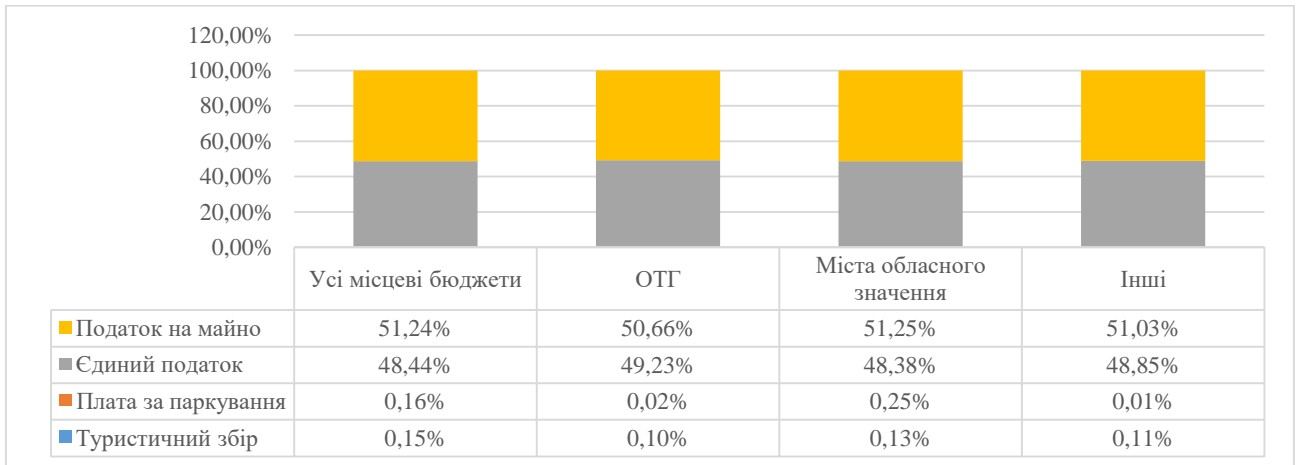
Показники	Податкові надходження, млрд грн				Структура, %			
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Разом податкові надходження, у т. ч.	141,26	185,72	227,1	268,3	100	100	100	100
Обласні бюджети, бюджети м. Києва та Севастополя	42,68	53,5	67,95	80,11	30,2	28,8	29,9	29,9
Бюджети міст обласного значення	58,93	78,16	92,95	111,05	41,7	42,1	40,9	41,4
Районні бюджети	18,03	23,92	25,13	27,01	12,8	12,9	11,1	10,1
Бюджети міст районного значення	2,9	3,3	3,06	3,56	2,1	1,8	1,3	1,3
Бюджети селищ	3,05	3,44	3,1	3,29	2,2	1,9	1,4	1,3
Бюджети сіл	12,48	14,32	14,44	15,19	8,8	7,7	6,4	5,7
Бюджети ТГ	3,19	9,07	20,49	28,09	2,3	4,9	9,0	10,5

Джерело: узагальнено за [99].

Податкові надходження до місцевих бюджетів у період 2019–2022 рр. в середньому на 57% залежали від податку на доходи фізичних осіб, де основними платниками податку до місцевих бюджетів є суб'єкти малого підприємництва з найманими працівниками та бюджетні установи. Необхідно зазначити, що темпи зростання податку на доходи фізичних осіб підприємців, в 8 регіонах спостерігався приріст, який перевищував середній показник по Україні [103]. Найнижчі темпи приросту податку на доходи фізичних осіб підприємців у Закарпатській та Кіровоградській областях [99].

Структура надходжень місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів у 2022 році відображає основні джерела доходів територіальних громад, районів та областей. Вона демонструє, які податки та збори формують фінансову базу місцевого самоврядування, зокрема податок на нерухоме майно, єдиний податок, туристичний збір та інші надходження. З огляду на тенденцію до стабілізації

зростання загальної кількості платників єдиного податку за даними Державної податкової служби України в 2019–2022 рр., визначено, що невикористано потенціал для зміцнення діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Рис. 2.15. Структура надходжень місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів різних рівнів, 2022р.

Джерело: узагальнено за [98].

Найбільші суми надходжень від єдиного податку зараховуються до доходної частини бюджетів в м. Києва (6,9 млрд грн у 2022 р.) та областях: Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Львівська, Одеська та Харківська [102]. У бюджетах міст обласного значення загалом сконцентровано 64% надходжень даного податку, у місцевих бюджетах територіальних громад – 12%, а в інших базового рівня – лише 24%. Господарська діяльність підприємств малого та середнього бізнесу забезпечує економічне зростання областей України, наповнення місцевих бюджетів податками, що сприяє підвищенню фінансово-економічного потенціалу територій. Основні чинники територіальних диспропорцій які впливають на фінансову спроможність об'єднаних територіальних громад, включають нерівномірне розміщення економічно активних підприємств, різницю в податковій базі між регіонами; історичний та культурний розвиток; природні та кліматичні умови; наявність транспортних

маршрутів; чисельність та вікова структура населення; соціальна та побутова інфраструктура та її стан, яка була сформована протягом минулих років.

З метою підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів важливим є розширення бізнес-інфраструктури на рівні кожної територіальної громади та впровадження ефективних програм розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, які спрямовані на поліпшення підприємницького клімату в регіоні та створення сприятливих умов для функціонування та активізації бізнесу, враховуючи особливості його організації та стратегічні пріоритети соціально - економічного розвитку.

2.3. Синергетична модель діагностики розвитку підприємництва

Сучасний економічний простір, у якому функціонують організації, установи та суб'єкти підприємництва, є динамічною системою, що швидко змінюється, безпекове існування у якій може бути забезпечене лише за умови дотримання низки факторів. Одним із таких факторів є ефективний менеджмент, який надає можливість суб'єктам підприємництва не тільки планувати свої дії в перспективі, а й оперативно реагувати на будь-які зміни соціально-економічного і екологічного середовища, які можуть забезпечити йому додаткові резерви [100, с.48].

Найпоширенішими у світі основними підходами до управління є такі: процесний, системний, ситуаційний, холістичний, синергетичний [38, с. 132].

1. Процесний підхід – це підхід до управління, у якому діяльність суб'єктів підприємництва сприймається як сукупність процесів, які протікають задля досягнення раніше поставлених організаційних цілей. Даний підхід є підґрунтям для інших моделей управління. Трагування організації як сукупності бізнес-процесів дозволяє зосередити увагу на кінцевій продукції та споживачах, що сприяє підтримці конкурентоспроможності.

2. Системний підхід. Цей підхід розглядає суб'єкт підприємництва як систему взаємозалежних елементів, ефективне управління якими полягає у врахуванні кожного елемента при розробці стратегії. Системний підхід в управлінні базується на загальній теорії систем, згідно з якою дослідження окремих частин цілого не дозволяє сформувати повне уявлення, втрата функціональності будь-якої частини може призвести до нівелювання працездатності всієї системи [101, с. 70].

Основною сутністю системного підходу є формулювання цілей та встановлення чіткої ієрархії їх виконання, кількісної оцінки цілей та засобів їх досягнення. Таким чином, системний підхід дозволяє досліджувати функціонування, розвиток, структуру об'єкта, визначити властивості його елементів, простежити взаємодії та взаємозв'язки між ними. Системний підхід полегшує детальне вивчення проблеми в кожній підсистемі, і в цілому загальносистемні рішення можуть розроблені та реалізовані ефективніше.

3. Ситуаційний підхід. Заснований на ствердженні, що немає єдиного ідеального вирішення управлінської проблеми. Відповідно, будь-який вибір методу рішення має залежати від тієї чи іншої ситуації, що склалася у конкретний проміжок часу. Ситуаційний підхід орієнтує менеджерів на використання можливостей безпосереднього застосування науки до конкретних ситуацій і умов розвитку. Ключовим аспектом ситуаційного підходу конкретний набір обставин, які опосередковано впливають на суб'єкти підприємництва у певний період часу [102, с. 95].

Відмінністю ситуаційного підходу від інших можна вважати те, що він передбачає як визначення чинників, які сприяли виникненню певної ситуації, так і встановлення їх пріоритетності, сили впливу, дослідження можливих наслідків і загроз. При цьому підході менеджер зобов'язаний оперативно аналізувати ситуацію і, виходячи з отриманих результатів, приймати рішення [103, с. 58].

Даний метод дозволяє побудувати збалансовану систему при ефективному своєчасному управлінні.

4. Холістичний підхід. Цей підхід передбачає, що сума окремих частин цілого завжди більша за ціле. Холістичний підхід нагадує системний, але має низку відмінностей, а саме: холістичне управління спрямоване на залучення до прийняття рішень усіх учасників процесу, у той час коли традиційне управління характеризується більш детальною ієрархією та підпорядкуванням. Також холістичне управління є більш прогресивною формою менеджменту, оскільки зобов'язує вивчити цілісний простір організації [104, с.101].

5. Синергетичний підхід. Включає матрицю бачення складних об'єктів, і розглядає механізми, закономірності процесів та їх еволюцію. У вузькому розумінні синергетичний менеджмент розглядає умови та фактори позитивної синергетичної взаємодії окремих елементів та підсистем із виникненням синергетичних ефектів на різних рівнях та у різних сферах діяльності підприємств з метою прискореного зростання [105, с. 88]. Синергетичний підхід доцільно розглядати як планомірний розвиток системного підходу в контексті складних систем управління. На переконання низки дослідників, врахування синергетичних закономірностей дозволяє змінити традиційні ставлення до управління, за якими ефект від управлінського впливу лінійно залежить від величини докладених зусиль [106, с. 82].

Усі розглянуті підходи до управління, вважаємо, є сукупністю розвитку теорії та практики управління та менеджменту, а також відображають зміну наукових поглядів та підходів до вивчення проблем управління. Однак у сучасних умовах суб'єктам підприємництва доводиться функціонувати в умовах безперервних змін та зростаючої взаємозалежності, необхідно своєчасно змінюватися, шукати шляхи стимулювання співробітників до прояву ініціативи та творчості, намагатися враховувати інтереси стейкхолдерів. Принципи стандартизації, спеціалізації, ієрархії, контролю та першорядної ваги інтересів

власників організації, очевидно, є недостатніми для вирішення зазначених проблем. У зв'язку з цим виникає необхідність зміни основних парадигм і підходів до управління. Швидкість технологічних та продуктових інновацій, динамічність розвитку довкілля, у якій функціонують сучасні підприємства, вимагають гнучкості в розробці стратегій розвитку.

Використання принципів синергетичного підходу до дослідження господарської діяльності суб'єктів підприємництва сприяє підвищенню ефективності. Головна відмінність синергетичного підходу, який динамічно розвивається в останнє десятиліття, від аналізу і синтезу, полягає не тільки в тлумаченні системи в цілому, але і у використанні взаємодій підсистем з різними середовищами [107, с. 60]. Сама динаміка характеризується стохастичними нелінійними диференціальними рівняннями, які сприяють самостійним еволюційним якісним перетворенням системи.

Визначення поняття «синергетика» та її методичні основи були розроблені Г. Хакеном, професором Штутгартського інституту теоретичної фізики та синергетики [108]. Важливо відзначити, що саме на основі синергетичного аналізу було проаналізовано низку аспектів саморозвитку економічних систем. Основні положення синергетики використовуються для аналізу та синтезу керованої економічної системи, що саморозвивається. Використання міждисциплінарного потенціалу синергетики для дослідження соціально-економічних систем дає можливість їх цілісного опису, отримання сумарної інтерпретації результатів, виявлення нового контенту вивчення економічних процесів та явищ [109, с. 80]. Синергетична теорія управління ввела понятійний та математичний апарат для введення додаткових зв'язків у природньо існуючу систему, який дозволяє забезпечувати зміну характеристик системи відповідно до мети її функціонування та проєктувати асимптотично стійку траєкторію розвитку системи шляхом зміни її характеристик. Слід зауважити, що розглядається саме траєкторія еволюції, а не точка рівноваги у просторі станів

економічної системи. При цьому додаткові зв'язки, що вводяться, повинні обов'язково формувати градієнти за напрямками зміни характеристик системи відповідно до спроектованої траєкторії [110, с. 580].

На відміну від існуючої в управлінні економічними системами традиційної парадигми, заснованої на принципі підпорядкування, синергетична теорія управління базується на принцип узгодження [111, с. 43]. Саме узгодження взаємодій окремих підсистем, за одночасного формування градієнтів за спроектованим напрямом розвитку, принципово відрізняє синергетичний підхід від традиційного. У цьому полягає когерентність (узгодженість) дії всіх зв'язків, що вводяться або природно існують. Якщо Г. Хакен назвав синергетику наукою про взаємодію, то синергетична теорія управління вирішує завдання взаємосприяння задля досягнення єдиної мети. Взаємосприяння являє собою взаємну дію, певні взаємовідносини компонентів системи, коли їх функціональні можливості спрямовані в конкретну «точку» до певного кінцевого результату [112, с. 210]. Пошук шляхів найефективнішого використання наявних ресурсів, особливо у період економічної кризи та воєнного стану, вимагає дослідження системної взаємодії усіх ресурсів економіки, яка може не лише сприяти, а й гальмувати її розвиток. Поряд із ресурсами у розвитку економіки на засадах сталості беруть участь також сили взаємодії між ними [113, с. 74].

Не врахування принципів системної взаємодії у практиці управління підприємствами є однією з основних причин, що гальмують соціально-економічний розвиток суб'єктів підприємництва. Характерні для більшості сучасних виробничих підприємств різноспрямовані інтереси та незбалансовані права та обов'язки його учасників (власників, менеджерів, фахівців, працівників) не сприяють підвищенню ефективності виробництва. Саме тому необхідна радикальна трансформація системи управління суб'єктів підприємництва. Отже, лише системна взаємодія може забезпечити послідовний розвиток підприємства, враховуючи збереження навколишнього середовища.

Разом з ендогенним підходом, що ґрунтується на дослідженні впливу внутрішніх факторів на процес управління підприємством, принципи системного аналізу вимагають і екзогенного підходу, в основі якого лежить вивчення впливу зовнішнього середовища [102, с. 96.]. Таким чином, суб'єкт підприємництва необхідно розглядати як підсистему всередині більш об'ємної системи, наприклад, ринкової. У межах системної парадигми трактування сукупності економічних систем доповнюється їх просторово-часовими характеристиками. Розвиток та активне застосування системної парадигми в теорії менеджменту дозволить сформувати концептуальну базу для інтеграції окремих наукових напрямів та розширити можливості застосування їх на практиці.

Синергетичний підхід до вивчення економічних систем – це один із напрямів розвитку системного підходу, який розширює можливості управлінської діяльності. В основі синергетики лежить системний аналіз складних відкритих нелінійних систем, для яких характерні нерівноважність, незворотність, біфуркація, самоорганізація та еволюція. Методологічний інструментарій синергетики дозволяє охарактеризувати суб'єкт підприємництва, не тільки як самостійний об'єкт, але як і процес взаємодії із середовищем (ринком), [118, с. 43]. При цьому з ринком взаємодіють також інші підприємства, і саме ці взаємодії щодо самостійних підсистем суб'єктів підприємництва об'єднують їх в єдину систему. Властивості цієї нової підсистеми принципово відрізняються від властивостей кожного підприємства. В результаті діяльності даного підприємства, а також інших підприємств, які взаємодіють всередині сегмента ринку, що змінюється, змінюються обов'язково властивості цього ринку.

Синергетичний підхід дозволяє аналізувати особливості функціонування з погляду взаємодії із середовищем. Через таку взаємодію трансформується потік енергії, з допомогою перетворення якого формуються процеси нелінійної самоорганізації. Синергетичний підхід дозволяє сформувати градієнти руху у

напрямку проєктованої траєкторії розвитку системи [114]. Проте реалізація цього підходу доцільна лише тоді, якщо розглядати підприємство з погляду його діяльності, яка спрямована на реалізацію проєкту. В основі опису процесу функціонування суб'єкта підприємництва з погляду синергетики лежить дослідження його динаміки координат стану як системи. Під координатами стану системи мають визначати характеристики її стану, зміна яких є ознакою наявності певної взаємодії. Як приклад формування системи можуть виступати обсяг витрачених ресурсів обсяг виробленого продукту та реалізація його на ринку, прибуток та його розподіл. Загалом систему необхідно представити шляхом математичного моделювання взаємодії між координатами її стану [115]. Синергетична теорія управління базується на принципі розширення–стиснення простору станів системи. Головне значення в системі взаємодія підприємства з ринком, що надає можливість суб'єктам підприємництва отримувати максимальний прибуток та впливає на показники його ефективності.

Принцип стиснення, який, як відомо, завжди реалізований у дисипативних системах, полягає в тяжінні всіх координат стану до деякої притягуючої множини – атрактору. Синергетичний синтез у цьому разі полягає у формуванні бажаного досяжного атрактора з урахуванням запровадження додаткових зв'язків між ними і вибору параметрів перетворюючої системи, наприклад, організаційної та матеріальної структури суб'єктів підприємництва. Вимірювання власне синергетичного ефекту в деяких випадках неможливо, оскільки має переважно якісний характер. Кількісно визначити синергетичний ефект розраховано лише у окремих випадках.

Один із поширених у будь-якій економічній системі синергетичних ефектів – стійкість тренду економічного розвитку (у синергетиці – тяжіння атракторів). Для будь-якої економічної системи можна виділити стадії розвитку, що змінюються, і менш тривалі перехідні періоди між ними. Стійкі етапи економічного розвитку характеризуються динамікою таких ключових показників

економічної системи: темпи зростання валового внутрішнього продукту, продуктивності праці, індексу конкурентоспроможності та ін. Економічна система зберігає прагнення циклічної траєкторії, автоматично повертаючись на неї, незважаючи на зміни, що виникають через зовнішні впливи. Стійкий та циклічний рух був би фактично неможливим за відсутності у фазовому просторі економічної системи атрактора руху; за таких умов економічна система виявляла б стохастичну поведінку [119, с.79].

Для економічної системи існують два способи зміни вектора розвитку:

1) шляхом зміни атрактора у межах існуючого фазового портрета (типи можливих рухів системи);

2) шляхом переходу до атрактора у рамках нового фазового портрета, утвореного в результаті біфуркації [120, с.48].

Перший метод це еволюційний стрибок, коли фазовий портрет економічної системи залишається постійним; другий спосіб – революційний стрибок та зміна фазового портрета. Економічне зростання та економічний розвиток взаємно зумовлюють один одного: економічне зростання в еволюційний період може бути флуктуючою силою, що приводить господарюючий суб'єкт до порога самоорганізації – точки біфуркації, за якою слідує революційне якісне перетворення структури, стрибок у розвитку. Останній, нівелюючи деякі обмеження, посилює темпи економічного зростання та науково-технічного прогресу.

Загальновідомими є глобальні проблеми зміни клімату, виснаження ресурсів, експоненційне зростання народонаселення, деградація сільськогосподарських земель, дефіцит прісної води – їх наслідки вже виявилися або виявляться протягом кількох найближчих десятиліть [121, с. 69]. Згідно з концепцією сталого розвитку, основне завдання полягає в тому, щоб забезпечити сталість глобальної системи з імперативом уникнути катастрофи та орієнтувати

людство на самопідтримку, що потребує зовсім інших моделей та підходів до менеджменту та маркетингу підприємства.

Формування стратегії сталого розвитку передбачає поступове поєднання в єдину систему економічної, екологічної та соціальної сфер діяльності, що самоорганізується, і передбачає як мінімум економічну ефективність, біосферосумісність і соціальну справедливість за загального зниження антропогенного тиску на біосферу [122, с.85]. Суб'єкт підприємництва змушений відповідати двом основним напрямкам становлення майбутнього сталого розвитку: з одного боку, організація його діяльності має бути інноваційною, спрямованою на прискорене освоєння нового технологічного укладу, з іншого – екологічно допустимою, що не виходить за межі ємності екосистем. Вирішення такої еколого-економічної суперечності передбачає у створенні нової моделі господарювання – стійкої економіки (інноваційність, ресурсоенергоефективність та екологічність), що базується на засадах синергетичного менеджменту.

Менеджер, який здійснює синергетичне управління, не може точно знати, яким стане суб'єкт підприємництва у майбутньому, але конкретно може забезпечити умови для ефективного напрямку розвитку. Створення відповідної атмосфери, застосування теорії економічної синергетики та інструментів маркетингу в управлінні дозволять повноцінно реалізувати наявний потенціал суб'єктів підприємництва та очікувати на позитивний синергетичний ефект [123, с. 82]. Потенціал теорії самоорганізації є досить значним, проте скористатися ним непросто. І це питання вибору, яке вимагає серйозного світоглядного осмислення [124, с. 75].

Проведене дослідження дозволяє уточнити зміст досліджень синергетичного менеджменту суб'єкта підприємництва. Отже, це дії системи управління, націлені на досягнення синергетичного ефекту розвитку організації як складної соціально-економічної системи, що використовують її властивості:

самоорганізації, фрактальності, емерджентності, контрінтуїтивності та засновані на принципах нелінійності, нестійкості та незворотності розвитку [125, с.46].

Основна проблема полягає в принципі, як керувати «не керуючи», як мінімальним резонансним впливом змусити систему до одного із сприятливих для неї шляхів розвитку, як забезпечити самопідтримуваний розвиток. Досягнення синергетичного ефекту в економічній системі можливо за допомогою різних методів, один з яких – формування комплексної моделі розвитку. Варто зазначити, що синергетичний підхід в управлінні підприємством заснований на трьох основних процесах: адекватному плануванні, ефективному обміні знаннями та оперативною інформацією, а також координації роботи [126, с. 563]. Тому подібні моделі мають враховувати всю багатовимірність функціонування сучасного суб'єкта підприємництва в умовах мінливого як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Синергетичний підхід за поєднання з елементами системного підходу до управління підприємством, дозволяє побудувати ефективну систему управління суб'єктів підприємництва та розкриває теоретико-методологічний базис забезпечення сталих взаємозв'язків між елементами суб'єктів підприємництва. Використання системно-синергетичного підходу дозволяє виробити нові підходи та методи формування системи ефективного функціонування суб'єктів підприємництва. Розглядаємо підприємство з позиції, що це відкрита, динамічна та складна система, яка має бути стійкою, інакше буде поглинутою іншими системами. Для підтримки стійкості потрібні когнітивність та спрямована мінливість, а складність є найважливішою умовою для процесів незворотності, які, у свою чергу, зумовлюють випадковість і нелінійність [127, с. 784]. Передбачити результат змін складної системи з великою кількістю елементів, пов'язаних неоднозначними відносинами, досить мало ймовірно чи навіть неможливо. Саме з метою визначення найбільш точного серед можливих результатів розвитку економічної системи і використовується різні методи

моделювання. Одним із шляхів вирішення проблеми створення моделей економічного розвитку інноваційного підприємництва є розробка синергетичної моделі економічної системи.

Застосування методів синергетики при побудові математичних моделей різних економічних систем у сучасній економічній науці стає дедалі вагомим. При цьому основна увага зосереджена на вивченні особливостей нестійкої поведінки таких систем, завдяки явищу біфуркації у системи виникає вибір із кількох стійких станів [128, с.54]. Як відомо, явище біфуркації відповідає нелінійній поведінці системи, оскільки з математичного погляду поява вибору з кількох станів означає, що рівняння, що описує еволюцію системи, має кілька стаціонарних рішень, тобто є нелінійним. Зміна параметрів позначається, насамперед, зміною напрямів розвитку системи до того чи іншого стійкого стану – атрактору (ділянці фазового простору, оточеного областю тяжіння, потрапивши у яку, система надалі розвивається лише у напрямі цього атрактора) [129, с. 158]. Оскільки не всі постійні параметри системи є керуючими, пошук останніх та визначення інтервалів їх значень стає дуже важливим завданням. В економіці синергетичні аспекти найдокладніше розглянуті в моделях економічного зростання великих регіонів [130, с. 165]. При цьому як змінні величини, як правило, обирається національний дохід, капітал, середній рівень зарплати, ціни тощо. Моделі таких систем характеризують результати узгодженої поведінки певної кількості суб'єктів підприємництва, що входять до регіону. Такими елементами є процеси еволюції, самоорганізації, динамічного хаосу у фізичних, біологічних, соціальних та інших системах [131, с.119]. Будь-які об'єкти навколишнього середовища є системами, тобто сукупністю складових їх елементів і зв'язків між ними. Елементи будь-якої системи мають переважно самостійність поведінки. Виходячи з даного тлумачення, моделі синергетики або синергетичні моделі – це моделі нелінійних, нерівноважних систем, що піддаються дії флуктуації.

Розрізняють такі нелінійні економічні моделі:

- 1) модель інноваційного процесу;
- 2) модель економіки перехідного періоду;
- 3) модель розвитку малого інноваційного підприємства [137, с. 7].

В контексті дослідження найбільш важливим є концептуальний аналіз основних тенденцій та закономірностей розвитку малих підприємств. Слід відзначити, що дослідження проблем розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, значно ускладнюється і теоретико-методичними постулатами. Оскільки аналіз і розв'язання певних завдань малого бізнесу має проводитися спільно, як якісними методами аналізу, так і кількісними методами економіко-математичного моделювання. Проте, вважаємо, необхідний економіко-математичний синергетичний інструментарій наразі перебуває у процесі розробок. «Інновація – це удосконалення діяльності суб'єкта підприємництва, що приносить позитивний економічний, соціальний або екологічний результат. Інновація є використанням наукових досягнень у комерційних цілях» [132, с. 268]. Життєвий цикл інновації є сукупністю взаємозалежних процесів і стадій створення нововведення, визначається як проміжок часу від зародження ідеї до зняття з виробництва реалізованого на її основі інноваційного продукту.

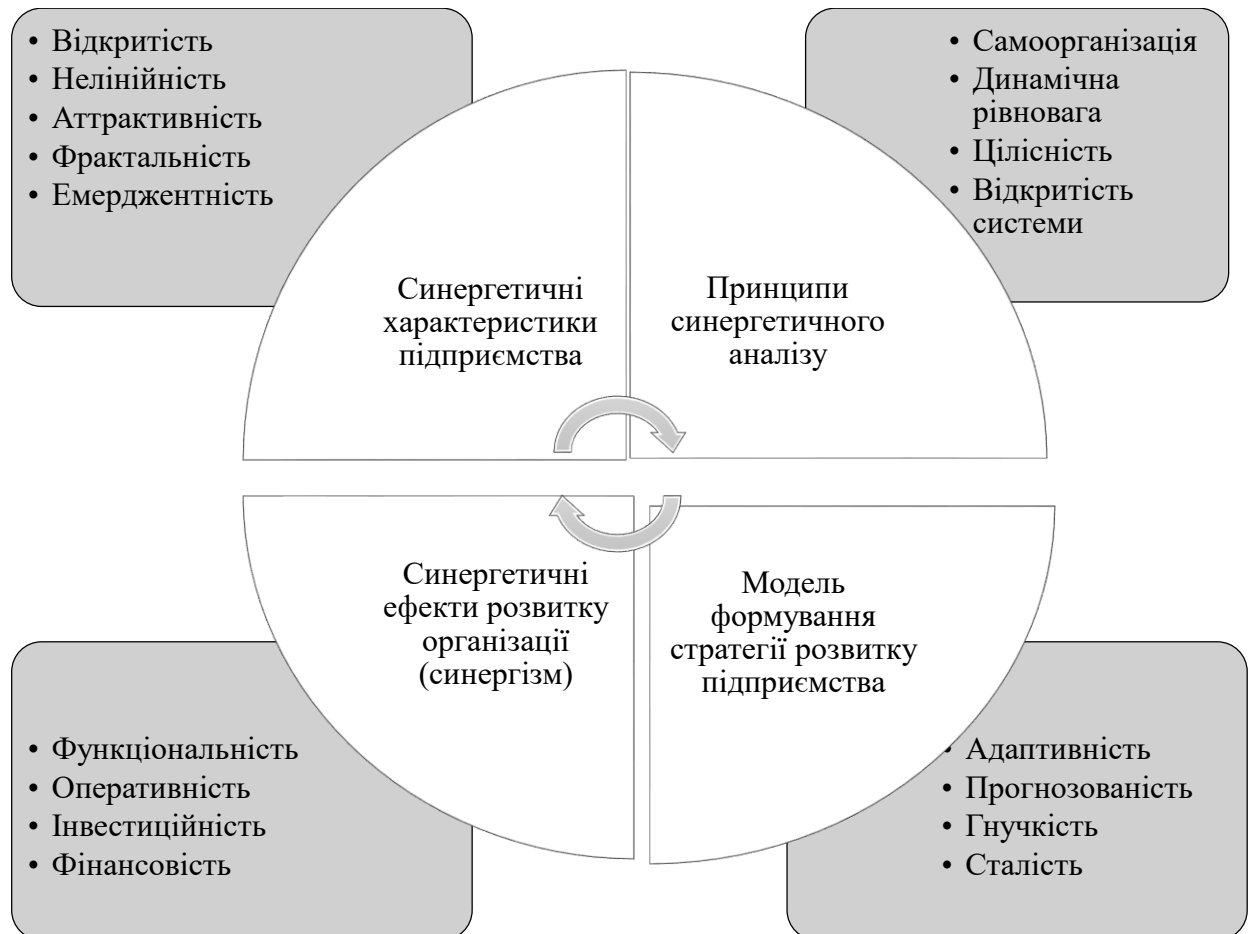
Функціонування та безпосередньо, основна робота суб'єктів підприємництва, спрямована на використання результатів наукових досліджень для розширення та оновлення номенклатури, поліпшення якості продукції що випускається, вдосконалення техніки, технології та організації, теж відноситься до інноваційної діяльності. У наукомістких, прогресивних галузях технологічні «зрушення та прориви» й впровадження нових технологій різко підвищують конкурентоспроможність підприємства та сприяють максимізації прибутку в довгостроковий перспективі [133, с. 132]. Отже, при впровадженні принципово нових технологічних рішень є ризик виникнення збитковості виробничої діяльності, що може відбуватися внаслідок кількох причин:

- використання нової технології розпочато передчасно, перш ніж витрати приведені у відповідність до реального рівня цін;
- суб'єкти підприємництва не мають достатнього досвіду у впровадженні та експлуатації нової технології;
- науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, які лежать в основі розробки нової технології, неконкурентоспроможні;
- не проведено реального аналізу економічної кон'юнктури, фірмової структури та сегментації ринку;
- відсутній потенційний попит;
- не враховано поведінку потенційних конкурентів [134, 576].

Часта зміна техніки та технології переважно створює нестабільність виробництва. У період переходу на освоєння нових технологічних процесів знижуються показники ефективності всіх підрозділів суб'єктів малого підприємництва. Тому, важливе місце в моделі, що розробляється, надають критерію, який узагальнює в собі фактори, що зумовлюють збитковість і швидкість знецінення знань, технологій. Передбачається, що суб'єкт малого підприємництва поряд з поточною технічною діяльністю одночасно здійснює розробку, реалізацію та впровадження інноваційних проєктів. Інноваційна діяльність суб'єктів підприємництва пов'язана з якісним удосконаленням капіталу, що кардинально змінює показники його ефективності [135, с. 325]. Завдання пошуку стратегії ефективного функціонування структури полягає у ретельному визначенні умов, що пов'язують динаміку поточного функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва з рівноважною траєкторією інноваційної діяльності.

У роботі пропонується модель розвитку малого інноваційного суб'єкта підприємництва, що базується на моделі економічного зростання, запропонованої В.-Б. Зангом [136, с. 106]. Модель забезпечує комплексний підхід до стратегічного управління, який на основі аналізу економічних тенденцій,

механізмів підтримки підприємництва та ефективного використання ресурсів. Запропонована модель акцентує увагу на важливості гнучкості стратегій підприємств в умовах нестабільності ринків та економічних криз. Вона забезпечує системний підхід до розвитку, враховуючи як макроекономічні впливи, так і специфіку галузей, що дозволяє суб'єктам підприємництва ефективно реагувати на виклики та використовувати нові можливості. Вона спрямована на створення стійких конкурентних переваг через синергію інновацій, цифровізації та партнерських зв'язків між бізнесом, наукою та державою. Запропонована синергетична модель розвитку суб'єктів підприємництва представлена на рис. 2.16.

Рис. 2.16. Концептуальна синергетична модель формування стратегії розвитку суб'єктів підприємництва

Джерело: побудовано автором.

Дана модель, яка представлена на схемі, містить наступні основні елементи: синергетичні характеристики підприємства; принципи синергетичного аналізу; модель формування стратегії розвитку підприємства; синергічні ефекти розвитку, форми прояву синергії розвитку. Сутність даної концептуальної синергетичної моделі полягає в тому, що синергія, яка виникає у процесі формування та реалізації стратегії розвитку, може створювати низку переваг (синергічних ефектів). Синергічний ефект передбачає як кількісні так і якісні зміни у діяльності суб'єктів підприємництва в результаті реалізації функцій кооперації, координації, злиття окремих елементів у єдину систему з допомогою системного ефекту (властивості емерджентності) [137, с.8].

Виявлено, що в даній моделі існують наступні форми прояву синергії розвитку суб'єктів підприємництва:

- синергізм «масштабу», заснований на злитті суб'єктів підприємництва;
- синергізм продажів, заснований на об'єднанні та використанні продавцями для реалізації різних товарів та послуг одні й ті самі канали розподілу, персонал та логістику;
- оперативний синергізм, який дозволяє більш ефективно використовувати основні засоби та персонал, розподіл накладних витрат тощо;
- інвестиційний синергізм, може виявлятися при спільному використанні короткострокових та довгострокових кредитів, виробничих площ, НДР, загальної технологічної бази;
- функціональна синергія, що передбачає використання конкурентних переваг у певній сфері ринку внаслідок зростання чи розвитку [138, с.31].

Дана синергія виявляється у специфічних формах, головними серед яких є наступні: зростання прибутку, що може бути досягнуте, наприклад, за допомогою розширення номенклатури товарів та послуг, розширення ринку збуту; зниження витрат, що виникає внаслідок досягнення фінансової економії або операційної

економії, ліквідації дублюючих функцій управління: збільшення прибутку. Отже, зроблено висновок, що у створенні і виборі стратегії розвитку суб'єктів підприємництва значний вплив мають різноманітні чинники.

Сутність синергії полягає у тому, що підсумкові результати функціонування системи не дорівнюють сумі результатів особистої роботи окремих структурних елементів. Якщо елементи процесу реалізації стратегії розвитку не відповідають один одному, то з'являється негативний ефект, якщо вони є адекватними один одному – то з'являється позитивний ефект. Синергія розвитку має різноманітні форми прояву та методи економічної оцінки. Таким чином, основними перевагами практичного використання концептуальних аспектів, вважаємо системність, гнучкість, варіативність, а також можливість врахування не лише економічні, а й соціальні та комбіновані форми прояву синергії розвитку, які не завжди можуть бути виміряні з економічними показниками. В результаті проведеного аналізу, цільові ефекти синергетичного підходу до управління та розвитку суб'єктів підприємництва доцільно охарактеризувати трьома змінними – зростання прибутку, зменшення поточних витрат та збільшення потреби в інвестиціях.

Синергетичний підхід до управління необхідний як окремих суб'єктів підприємництва, так і інтегрованих структурах у багатьох галузях економіки. Саме необхідність підвищення ефективності функціонування підприємництва в умовах ускладнення економічних відносин та процесів організації виробництва окреслила потребу у формуванні моделі управління суб'єктом на основі системно-синергетичного підходу. Запроваджена модель управління суб'єктами підприємництва може бути вдосконалена і адаптована до конкретних умов функціонування будь-якої структури.

Висновки до Розділу 2

1. Суб'єкти малого та середнього бізнесу здійснюють ключову роль у стимулюванні та підтримці економічного розвитку громад і областей України. Вітчизняний сектор малого та середнього підприємництва суттєво поступається за економічним впливом аналогічним секторам у європейських країнах. Частка підприємництва у ВВП України складає лише близько 21 %, тоді як у ЄС вона досягає 50–60 %. Виокремлено чинники територіальних відмінностей у розвитку та фінансовій ефективності, такі як: нерівномірний розподіл економічно активних підприємств; їх політико-географічне положення, історичні та культурні особливості розвитку; природно-кліматичні умови та екологічний стан; доступність транспортної інфраструктури; чисельність і демографічний склад населення; а також сформована мережа соціальної та побутової інфраструктури.

2. Для посилення ролі малого та середнього бізнесу в економічному розвитку регіонів України та підвищення фінансової стабільності місцевих бюджетів необхідно активно розбудовувати бізнес-інфраструктуру територіальних громад. В країні спостерігається суттєве скорочення кількості інноваційно активних підприємств: за період 2016–2020 рр. їх кількість зменшилася з 8173 до 2283. Фінансування інновацій здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств (85–97 % усіх витрат на НДР), що свідчить про недостатню підтримку з боку держави та обмежені можливості залучення кредитів і грантових програм. Регіональний розподіл інноваційної активності показує, що найбільше інноваційно активних підприємств у м. Київ, Харківській, Львівській та Дніпропетровській областях, тоді як у західних і південних регіонах цей показник значно нижчий. Важливо реалізовувати програми розвитку бізнесу, спрямовані на покращення підприємницького клімату в регіонах, також

створення сприятливих умов для функціонування бізнесу та стимулювання підприємницької активності.

3. У сучасних умовах нестабільної економіки, підприємства потребують ефективних інструментів для оцінки своїх перспектив та розробки стратегій розвитку. Концентрація бізнесу спостерігається у великих містах та центральних областях: м. Київ (344 підприємства на 10 тис. осіб), Київська (119), Одеська (109) та Миколаївська (109) області. Водночас у сільських регіонах цей показник значно нижчий – від 45 до 66 підприємств на 10 тис. осіб. Встановлено, що діагностика перспектив розвитку підприємництва за допомогою синергетичної моделі є одним із таких інструментів, що дозволяє інтегрувати різні аспекти діяльності підприємства та їх взаємодію для досягнення стійкого зростання. Синергетична модель передбачає врахування множинних факторів, які взаємодіють між собою та створюють додаткову цінність через ефект синергії, що дозволяє ідентифікувати підприємство як єдину систему, де кожен елемент впливає на інші і, в результаті, на загальну ефективність. Такий підхід допомагає не лише оптимізувати діяльність та підвищити прибутковість, але й забезпечує стійкий розвиток підприємництва на засадах сталості в умовах динамічного ринкового середовища. Вітчизняне підприємництво стикається з численними викликами, проте залишається важливим чинником економічного розвитку. Підтримка малого бізнесу, розвиток інновацій та усунення адміністративних бар'єрів є ключовими завданнями для державної політики у сфері підприємництва. З урахуванням сучасних реалій необхідні структурні зміни для підвищення конкурентоспроможності національного бізнес-середовища.

Результати досліджень, викладені у даному розділі, опубліковано у працях автора [90, 92, 137].

В Розділі 2 використано матеріали з відповідним посиланням на такі наукові праці зі списку використаних джерел: [79–138].

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності

Концепція сталого розвитку є важливою умовою для зростання інноваційного підприємництва в Україні, оскільки досвід провідних країн світу обґрунтував необхідність вирішення актуальних питань гармонізації відносин між суспільством, підприємствами та навколишнім середовищем.

Використання існуючих інституцій для управління розвитком у глобальному середовищі і вирішення глобальних проблем неможливе. Це свідчить про протиріччя між демократичною процедурою, яка має перевагу консенсусу, і має недолік швидкості, особливо в міжнародних переговорах. Не тільки складно приймати рішення в таких ситуаціях, але й його виконувати. Враховуючи ці обставини, необхідно створювати ефективну систему управління, здатну вирішити нагальні проблеми розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості.

На основі резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 р. № 70/1 проголошені глобальні цілі сталого розвитку до 2030 р. та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, що викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», було видано указ Президента України щодо забезпечення дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [42].

Для суб'єктів інноваційного підприємництва концепція сталого розвитку повинна будуватися на таких принципах:

- збалансованості інноваційної діяльності (гарантії пропорційного розвитку

в економічній, соціальній та екологічній сферах); цілеспрямованості (надання системі імпульсів до саморозвитку завдяки наявності розвинутих потенціалів інновацій і виробництва, які забезпечують гармонізацію з оточуючим середовищем і припускають екологічну спрямованість соціально-економічного розвитку);

– забезпечення сталості (гармонізація природної, виробничої та соціально-економічної сфер);

– адаптивності (бажання та спроможність пристосовуватися до змін, які відбуваються в зовнішньому середовищі та впливають на подальший розвиток інноваційної діяльності в довгостроковій перспективі);

– динамічності (зміни в будь-якому параметрі інноваційної діяльності впливають на інші параметри, які відображаються в системі показників, що дозволяє швидко оцінити стан системи);

– цілісності (забезпечення пропорційності та збалансованості всіх сфер інноваційної діяльності: фінансової, управлінської, кадрової, інформаційної тощо);

– еколого-економічної мотивації (концентрує інструменти мотивації для досягнення цілей екологізації економіки).

Триєдина концепція сталого розвитку є прогресивною, оскільки в ній тою чи іншою мірою систематизовані підходи, які описують різні аспекти людської діяльності та відображають єдиний процес створення цінностей.

Національні стратегії сталого розвитку або переходу до нього розробляються на основі тріади економічних, соціальних та екологічних компонентів. Залежно від того, на що повинен бути спрямований сталий розвиток, у різних трактовках зазвичай наголошується акцент на одному з трьох елементів. З однієї точки зору, підкреслюється сталість економічної користі від використання природних благ. Інший погляд вказує на важливість збереження фізичних властивостей навколишнього природного середовища й підкреслює

абсолютну цінність збереження екологічних функцій навколишнього середовища, а ступінь збереження виражається в термінах наукових знань про екологічні властивості природних цінностей [139, с. 130].

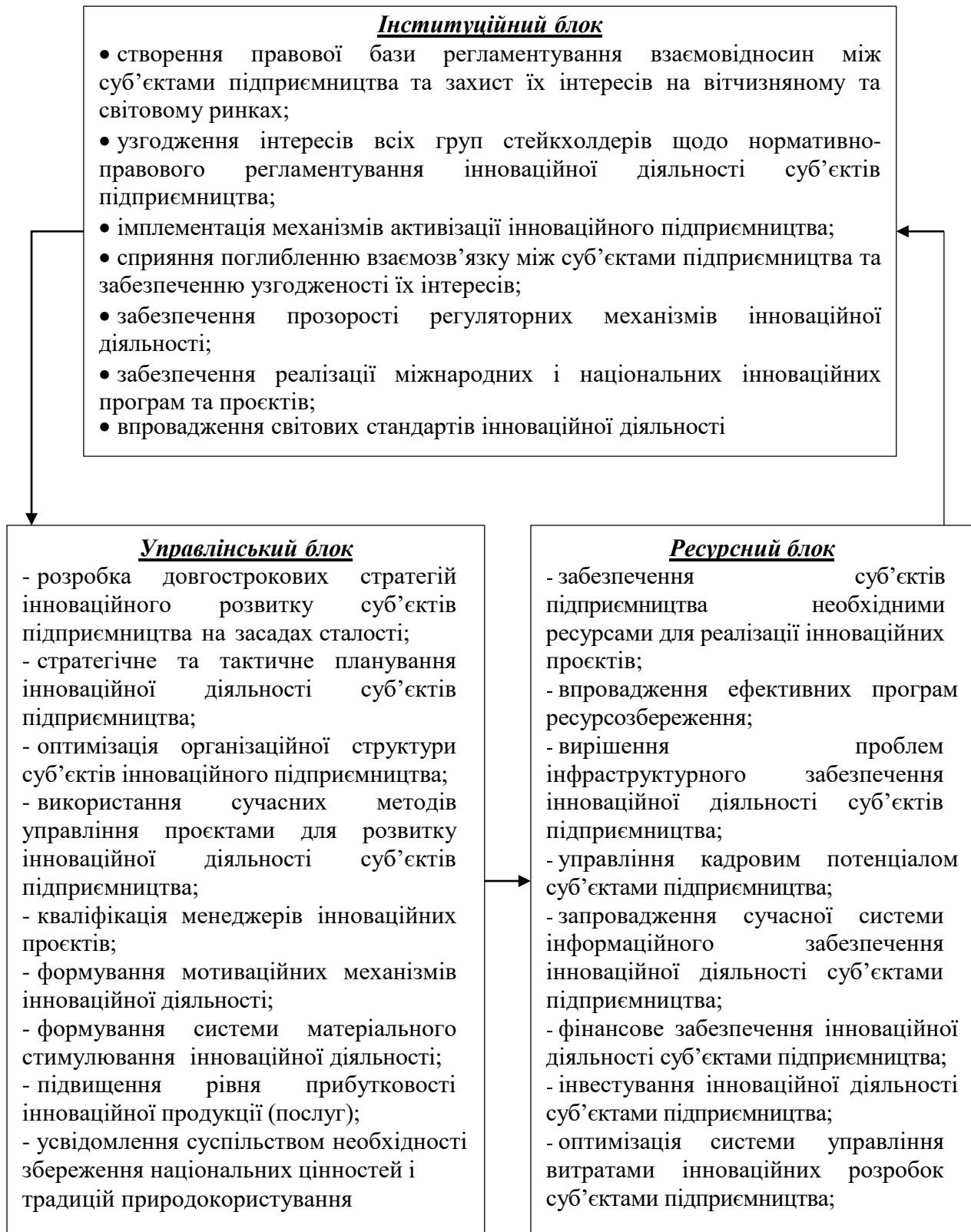
Організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості має величезний вплив на макроекономічне зростання країни та поширює можливості суб'єктів підприємництва у таких напрямках:

- перспективи імплементації вітчизняного законодавства у сфері інноваційної діяльності до стандартів США та ЄС;
- формування ефективної системи управління;
- формування ефективної системи інформаційно-аналітичного супроводу інноваційної діяльності;
- ефективне використання кадрового потенціалу суб'єктів підприємництва;
- розширення джерел фінансування в інновації.

Організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості складається з трьох складових (блоків): інституційного, управлінського та ресурсного. Вважаємо, що такий розподіл є доречним відповідно до концепції сталого розвитку, яка включає економічні, соціальні та екологічні аспекти (рис. 3.1).

Ресурсна складова організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості, у свою чергу, включає наступні види ресурсів: матеріально-технічні, інформаційні, кадрові та фінансові.

Інституційна складова організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості є одним із основних детермінуючих елементів створення сучасної моделі соціально- економічного розвитку, яка може вирішити проблеми, пов'язані з поточним станом суб'єктів підприємництва.

Рис. 3.1. Складові організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості

Джерело: розроблено автором

Інституційне забезпечення – це динамічний процес створення інституцій (правил, встановлених формальними та неформальними структурами суспільно-економічних формацій, що впливають на поведінку учасників ринку) та інститутів (організаційно оформлених систем правил і норм) [140, с.161]. Інституційне забезпечення будь-якої діяльності включає різноманітні державні і недержавні інституції та інститути, які створюють правові та організаційно-економічні умови для реалізації та розвитку відповідних видів діяльності (Додаток Б).

Інституційний блок включає механізми, нормативно-правову базу та інституції, які створюють умови для розвитку інноваційної діяльності. Складові цього блоку:

1. Нормативно-правова база. Включає закони та підзаконні акти, що регулюють підприємницьку діяльність, інновації та сталий розвиток. Це можуть бути закони про інноваційну діяльність, екологічне законодавство, податкові пільги для інноваційних підприємств тощо.

2. Інноваційні інститути. Це можуть бути різні організації та установи, що підтримують інновації, такі як технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій та дослідницькі інститути.

3. Фінансові інституції. Банки, венчурні фонди, грантові програми, які надають фінансову підтримку для реалізації інноваційних проєктів.

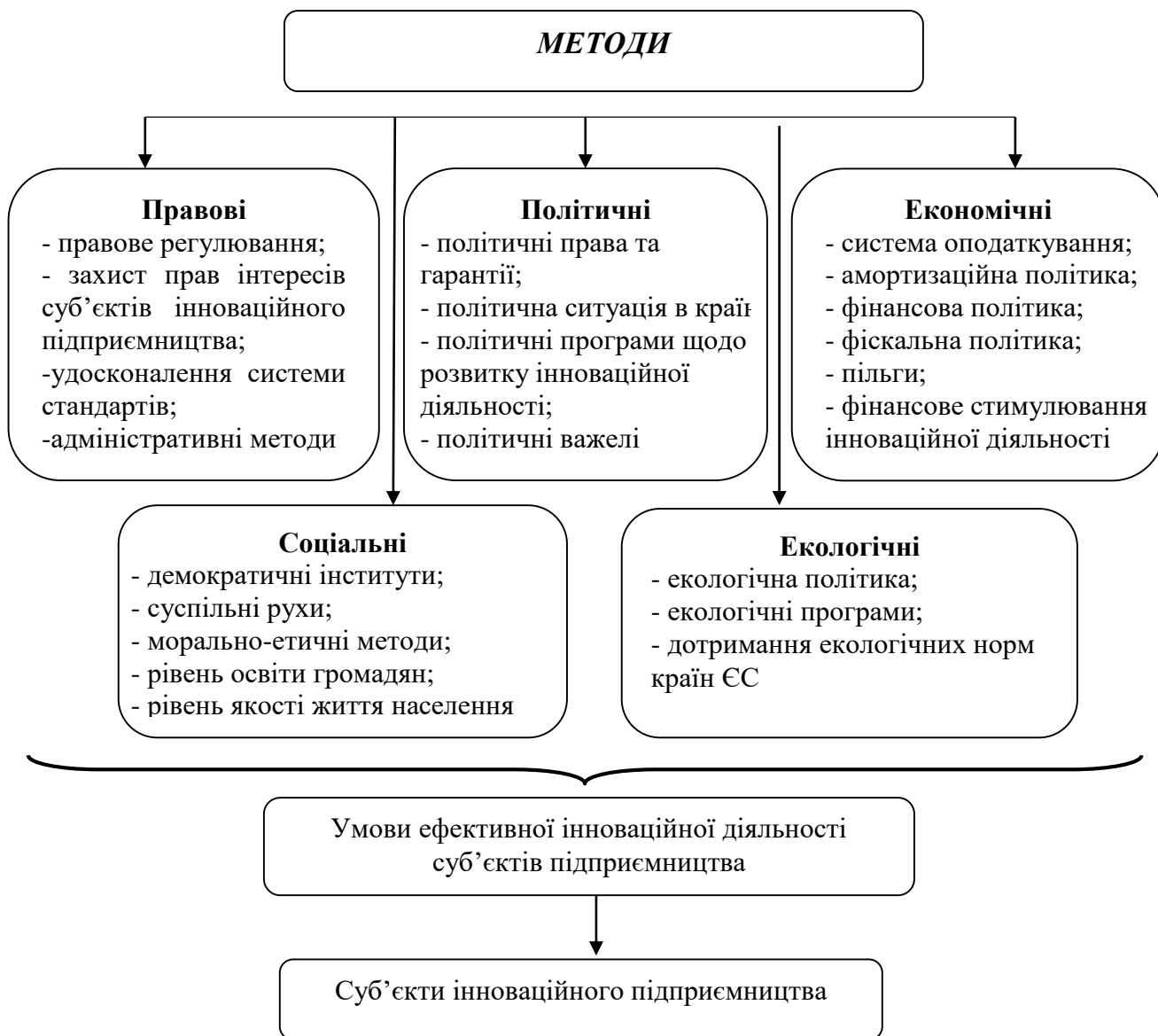
4. Освітні інституції. Університети, коледжі та інші навчальні заклади, що забезпечують підготовку кадрів для інноваційного підприємництва та ведуть наукові дослідження.

Забезпечити сталий розвиток неможливо без розвитку економічних, соціальних і екологічних сфер, а також без розвитку інноваційної діяльності та врахування потреб суспільства у майбутньому.

Такий метод розуміння сталого розвитку вимагає ефективної державної політики та інституційного менеджменту, який підтримує інноваційне підприємництво.

Через процеси управління, регулювання та забезпечення науково-технічного прогресу держава має брати на себе відповідальність за підвищення науково-технічного та інноваційного рівнів економіки. У період становлення ринкових відносин економічні стимули повинні бути пріоритетними для впровадження інноваційних моделей розвитку, які не ускладнюють, а лише полегшують діяльність підприємців. У міру розвитку ринкових відносин адміністративні функції мають скорочуватися та замінюватися ринковими регуляторами, які спрямовані на задоволення інтересів всіх груп стейкхолдерів. Систему методів державного регулювання інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва України можна згрупувати за такими пріоритетними напрямками (рис. 3.2).

Незважаючи на численність методів державного регулювання інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, обмеженість засобів державної та регіональної підтримки суб'єктів підприємництва підвищує роль таких альтернативних інструментів, як банківське кредитування інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, лізинг, факторинг, франчайзинг та венчурне фінансування тощо. Інституційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості дозволить суб'єктам підприємництва створювати та розвивати високотехнологічні конкурентоспроможні виробництва (від фундаментальної науки до виробництва й обслуговування). В соціальному аспекті інституційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості дає можливість суспільству отримати гарантії реалізації прав на працю та соціальних виплат, які забезпечують гідний рівень життя.

Рис. 3.2. Методи державного регулювання інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва

Джерело: розроблено автором.

В екологічному аспекті інституційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості дозволяє запроваджувати програми екологічної безпеки для реалізації прав людини мати безпечне довкілля та здорове й продуктивне життя в гармонії з природою. Управлінська складова організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості визначається як комплекс інструментів для

формування, прийняття та реалізації відповідних управлінських рішень щодо виконання поставлених завдань суб'єктів підприємництва.

Управлінський блок охоплює процеси управління, планування, організації та контролю інноваційної діяльності у підприємствах. Складові цього блоку:

1. Стратегічне планування. Розробка довгострокових стратегій розвитку суб'єктів підприємництва з урахуванням сталості та інновацій.

2. Організаційна структура. Створення ефективної організаційної структури, яка сприятиме реалізації інноваційних проєктів яке може включати створення спеціальних підрозділів або команд з інноваційного розвитку.

3. Процеси управління проєктами. Використання сучасних методів управління проєктами, Agile, Scrum, Lean, для ефективної реалізації інноваційних проєктів.

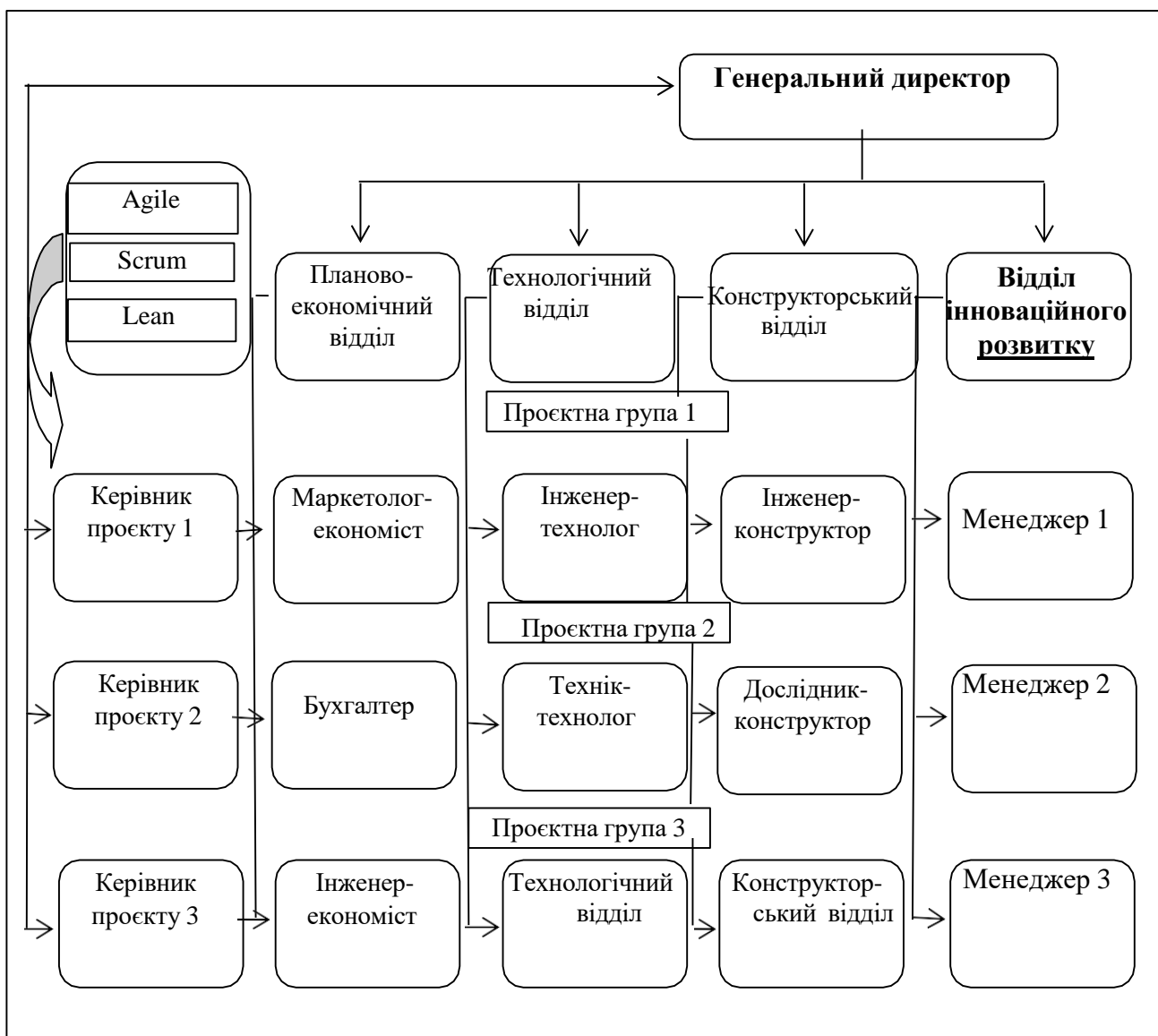
4. Система мотивації та стимулювання. Впровадження механізмів мотивації для працівників, що сприяють інноваціям, таких як бонуси, премії, участь у прибутку.

Стратегічне планування має найважливіше значення для управлінської складової організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності, оскільки його мета полягає в тому, щоб визначити та досягти перспективні цілі, такі як отримання більшої частки ринку, забезпечення високих темпів економічного розвитку в умовах конкурентного середовища.

Організаційна структура суб'єкта підприємництва має бути оптимізовано відповідно до умов господарської діяльності, що буде сприяти розробці та реалізації інноваційних проєктів. Організаційна структура суб'єкта інноваційного підприємництва має певні особливості, що пов'язано із створенням нових технологій та продуктів, що потребує організації певного відділу, який займається інноваційними розробками та перспективами їх виходу на ринок. Така структура управління повинна містити у собі елементи горизонтальної та вертикальної структур управління, що дає можливість

створювати додаткові відділи (наприклад, інноваційного розвитку), і в той же час, здійснювати керівництво проєктами та програмами (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Організаційна структура управління суб'єкта інноваційного підприємництва

Джерело: розроблено автором.

Запропонована організаційна структура управління суб'єкта інноваційного підприємництва є достатньо ефективною для впровадження складних технологічних нововведень, наукомісткого виробництва та інших функцій. Цей

тип управління забезпечує високу гнучкість, адаптивність і ефективне використання ресурсів і кадрів. Процеси управління проектами базуються на використанні сучасних методів, які дають можливість ефективної реалізації інноваційних проектів суб'єктів підприємництва. Ініціація, планування, виконання, моніторинг і управління та завершення є частиною класифікації процесів управління проектами. Всі ці п'ять груп необхідні для будь-якого проекту, оскільки вони мають чіткі внутрішні зв'язки та повинні виконуватися в одній і тій же послідовності незалежно від галузі застосування або терміну дії проекту.

У зв'язку з різноманітністю методів управління інноваційними проектами важко вибрати найкращий підхід, оскільки існує багато гнучких інноваційних підходів, які можуть бути застосовані у багатьох сферах і вимагають формування команд, які працюють добре разом. Очевидно, що універсальної методології на практиці не існує. Однак менеджер може вибрати найкращу для конкретного проекту. Менеджери інноваційних проектів повинні враховувати складність проекту, наявні ресурси, обмеження проекту (включаючи зміни та ризики), терміни, інструменти та кадровий потенціал. Система мотивації персоналу у складі управлінського блоку організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості має на меті впровадження мотиваційних механізмів для працівників, зайнятих у сфері інноваційних розробок [167–168]. Мотиваційний механізм інноваційної діяльності – це система зворотнього зв'язку, яка включає різноманітні стимули, які мотивують співробітників до використання інновацій як основного методу отримання переваги над конкурентами [169].

Agile – це підхід, який забезпечує розподіл проекту на менші складові частини (міні-проекти), які згодом об'єднуються в готовий продукт. На початку кінця загальне планування всього проекту, а наступні етапи, такі як розробка, тестування та інші, готові окремо для кожного міні-проекту. Цей підхід

забезпечує швидку передачу результатів кожного міні-проекту (інкременту) і дозволяє вносити зміни під час початку нового підпроекту (ітерації) без значних фінансових витрат чи впливу на інші частини проекту [168].

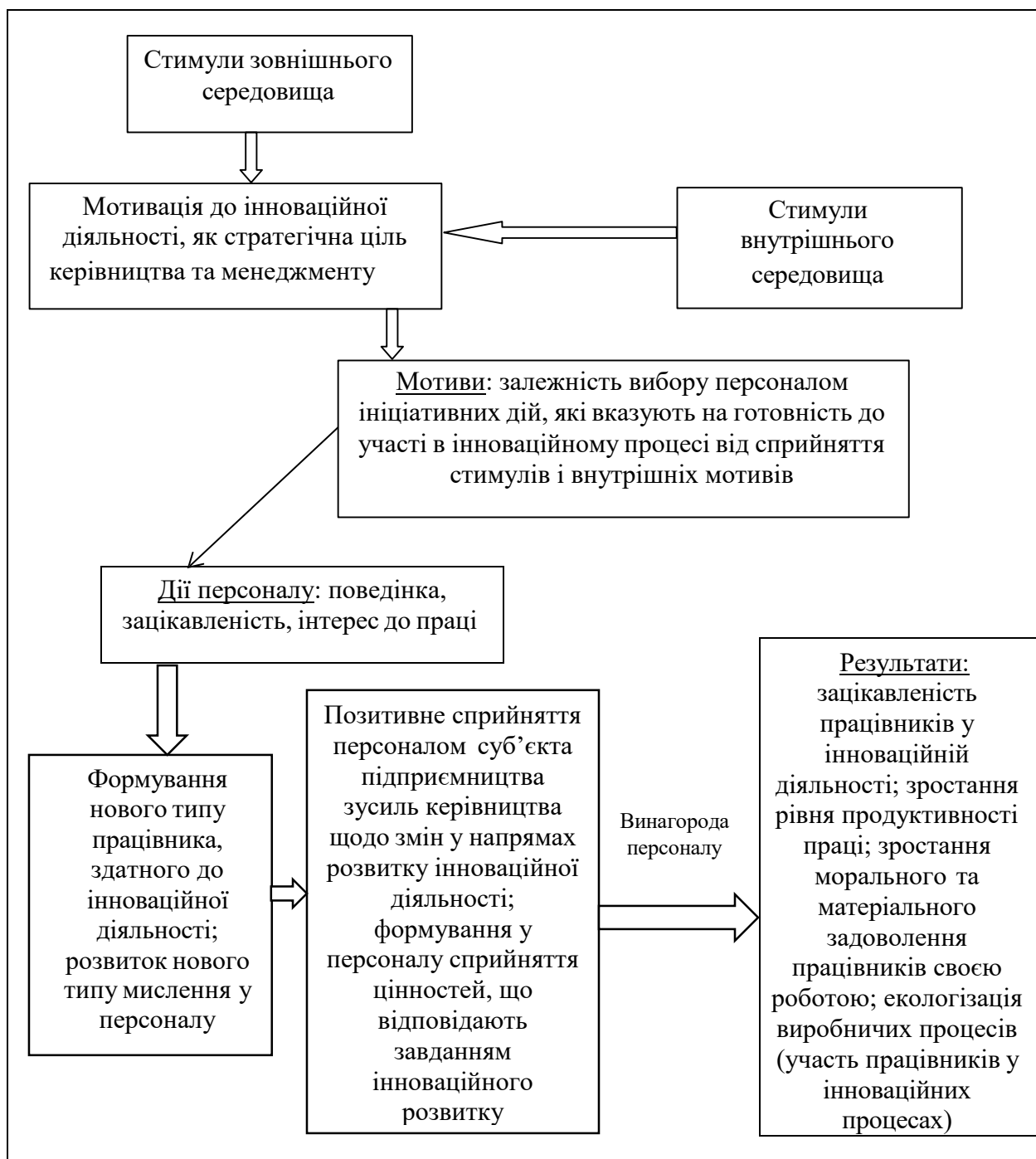
Scrum базується на принципах, які акцентують увагу на важливості людського фактору та взаємодії. Основні засади включають: перевагу людей і команди над суворими процесами; надання більшого значення робочим продуктам, ніжньому формальному документуванню цілей; вибір співпраці з клієнтами замість тривалих переговорів; а також гнучкість і адаптацію до зміни замість жорсткого до утримання плану. Завдяки використанню Scrum досягається суттєве підвищення продуктивності роботи команди.

Lean – це систематичний підхід до пошуку та усунення втрат за допомогою безперервного вдосконалення. Згідно з концепцією Lean, увагу слід приділяти лише тим процесам, які приносять користь і цінність клієнтам; все інше є втратою, а методи, спрямовані на зменшення дій, які не приносять цінності, повинні бути усунені [168]. Lean також ділить завдання на менші частини, які виконуються окремо та незалежно, як і Scrum. Але в Lean існує потік операцій для розробки кожного завдання, який складається з етапів, таких як планування, розробка, виробництво, тестування, поставки та інші елементи, необхідні для якісної реалізації проекту. Використання сучасних методів управління проектами, таких як Agile, Scrum, Lean, для ефективної реалізації інноваційних проектів повинно обиратися на основі їх здатності надавати суб'єктам підприємництва найбільшу користь.

Менеджери інноваційних проектів повинні враховувати складність проекту, наявні ресурси, обмеження проекту (включаючи зміни та ризики), терміни, інструменти та кадровий потенціал. Система мотивації персоналу у складі управлінського блоку організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості має на меті впровадження мотиваційних механізмів для працівників, зайнятих у сфері

інноваційних розробок [167–168]. Мотиваційний механізм інноваційної діяльності – це система зворотнього зв'язку, яка включає різноманітні стимули, які мотивують співробітників до використання інновацій як основного методу отримання переваги над конкурентами [169]. Очікувана винагорода, яка є стимулом і має певну цінність для виконавця, є рушійною силою мотиваційного механізму. Таким чином формується інноваційно активна поведінка працівників організації, яка означає, що вони свідомо беруть участь у вирішенні проблем, які виникають у процесі інноваційної діяльності, що сприяє до розробці та впровадженню нових ідей для досягнення цілей організації.

Складові мотиваційного механізму інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва представлено на рис. 3.4. До позитивних наслідків впровадження дійового мотиваційного механізму для працівників суб'єктів підприємництва, зайнятих у сфері інноваційних розробок, належать наступні: зростання прибутку; зростання рівня конкурентоспроможності продукції та послуг; ефективне використання всіх видів ресурсів; зростання продуктивності праці; зниження витрат; зростання соціальної задоволеності персоналу [173, с. 14]. Персонал, який працює над розробкою та впровадженням технологічних чи продуктових інновацій, має високий рівень освіти та інтелектуального розвитку, виявляє почуття власної гідності, є самостійним та незалежним у своїх поглядах, демонструє високу працездатність і має творче натхнення. Вагомим мотивом для персоналу є досягнення поставленої мети [169–170]. Впровадження системи матеріального стимулювання ініціативи персоналу суб'єктів підприємництва вимагає впровадження системи економічного обґрунтування матеріальних виплат. Одним із широко використовуваних критеріїв оцінки ефективності використання системи матеріального стимулювання є оцінка співвідношення отриманих ефектів від використання цієї системи та витрат, пов'язаних із її впровадженням.

Рис. 3.4. Складові мотиваційного механізму інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва

Джерело: розроблено автором.

Система матеріального стимулювання визнається ефективною, якщо досягається більший дохід, ніж виплата стимулюючого характеру. Правильний

вибір економічно обґрунтованих критеріїв оцінювання, а також стандартів і умов преміювання сприяють ефективному функціонуванню системи матеріального стимулювання [171, с. 142].

В економічному плані управлінське забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості дозволить суб'єктам підприємництва досягти значних конкурентних переваг, підвищити рівень прибутковості інноваційної продукції (послуг) та вирішити питання екологізації виробництва. В соціальному плані управлінське забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості вирішить питання подолання бідності у певних верств населення, підвищення рівня суспільної свідомості, світогляду населення України щодо змін у зовнішньому середовищі [172, с. 132]. В екологічному плані управлінське забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості дозволить усвідомити необхідність збереженні національних цінностей і традицій природокористування та припинення деградації довкілля й перехід до збалансованого природокористування. Ресурсна складова організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності повинна вирішити питання ефективного використання всіх видів ресурсів: визначення потреби в них, раціонального розподілу факторів виробництва та зниження їх витрат за умови збереження відповідного рівня інноваційності вироблених продуктів та послуг [174, с. 580].

Ресурсний блок включає забезпечення суб'єктів підприємництва необхідними ресурсами для реалізації інноваційних проєктів в умовах нестабільного макроекономічного середовища для соціальної відповідальності, економного використання ресурсів, дбайливого ставлення до ресурсів і їх збереження, турботливого ставлення до навколишнього середовища, в якому воно функціонує, і підвищення рівня екологічної безпеки [175]. Матеріально-технічні ресурси – основні та оборотні засоби, які використовуються у

виробничому процесі та є виробничою базою суб'єктів підприємництва.

Коефіцієнт придатності основних засобів відображається темпом оновлення основних засобів; частка активної частини основних засобів показує, яку частину основних засобів складають активи, які безпосередньо беруть участь у виробничо-технологічному процесі; фондорентабельність показує частку прибутку, отриманого промисловими підприємствами на одну гривню вкладених основних засобів і загальний показник ефективності використання основних засобів [175]. Для визначення ефективності використання оборотних активів підприємств використовується низка показників, включаючи матеріаловіддачу, яка показує, скільки продукції виробляється з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, палива та енергії серед інших); динаміку частки матеріальних витрат у собівартості продукції, яка показує зміну матеріаломісткості продукції; коефіцієнт співвідношення темпів росту обсягу виробництва і матеріальних витрат, що показує динаміку матеріаловіддачі у відносному вираженні та визначає фактори зростання.

Для розробки та впровадження інновацій важливу роль відіграють ресурси інфраструктури, які є сукупністю певних форм, методів, процесів і комунікацій, а також різноманітних будівель і систем, які забезпечують загальні умови та нормальне функціонування суб'єктів підприємництва. Основними проблемами інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва є недосконалість нормативно-правової бази інноваційної діяльності; відсутність визначення джерел фінансування інфраструктурного забезпечення; відсутність сучасної системи податкових пільг для суб'єктів підприємництва у сфері розробки та впровадження інноваційної продукції (послуг); відсутність якісного інформаційного забезпечення.

Одним із найважливіших інструментів управління інноваціями є такі: інформаційна складова ресурсного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності. Він визначає рівень інформаційної потужності

суб'єктів підприємництва. Інформаційні ресурси – це «інформація (відомості, знання, методика), що призначена для автоматичної обробки та надання користувачам на комерційній або некомерційній основі» [185]. Інформаційні ресурси є найважливішою складовою інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. Ефективна інноваційна діяльність суб'єктів підприємництва в Україні неможлива без адекватного сучасним вимогам інформаційного забезпечення [176, с. 210].

Рівень використання інформаційної складової ресурсного забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва характеризують наступні показники:

- коефіцієнт оновлюваності інформаційного, програмного, технічного забезпечення;
- питома вага персоналу, які пройшли професійне навчання та рівень відповідності кваліфікації персоналу підприємств посадам, що обіймаються;
- питома вага надходження кількості прав власності на патенти, торгові марки, промислові зразки, ноу-хау, товарні знаки тощо;
- імідж суб'єктів підприємництва у споживачів і ділових партнерів, їх ділова репутація.

Таким чином, інформаційний ресурс є набором організаційно-технічних і інформаційних можливостей, які допомагають підготувати та приймати рішення в управлінні, а також впливають на характер діяльності шляхом збору, зберігання (накопичення), обробки та розповсюдження інформації.

Кадрові ресурси у складі ресурсного забезпечення інноваційної підприємницької діяльності є вагомою складовою потенційних можливостей суб'єктів підприємництва. Тому пропонуємо розглянути роль кадрового потенціалу у розвитку інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва [177].

Фінансові ресурси суб'єкта підприємницької діяльності безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів. Суб'єкти підприємництва можуть швидко

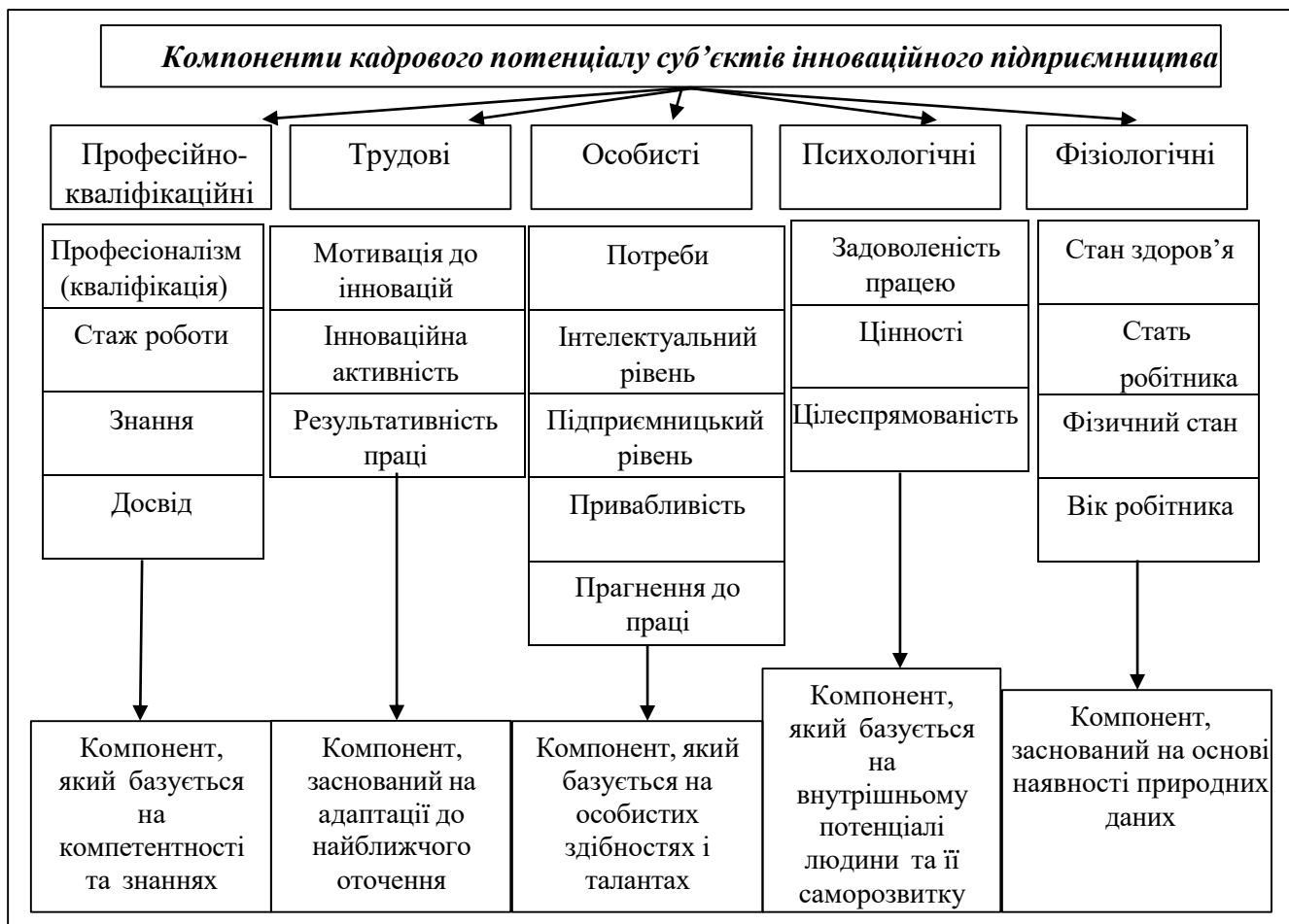

інвестувати в нове виробництво, фінансувати розширення та технічне переозброєння діючих основних засобів, фінансувати наукові дослідження, інноваційні розробки та їх впровадження тощо, якщо вони отримують доступ до різноманітних джерел фінансування.

При формуванні фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва потрібно враховувати велику кількість внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на його функціонування. Інноваційна діяльність суб'єктів підприємництва взагалі залежать від багатьох незалежних факторів, включаючи взаємовідносини зі своїми партнерами, попит на продукцію, тенденції розвитку галузі, економіку країни та інші фактори. Крім того, внутрішні фактори, такі як стан основних засобів суб'єктів підприємництва та ступінь їх механізації, обмеженість виробничих потужностей, рівень кваліфікації працівників та інші, враховують специфічні аспекти формування та структури фінансових ресурсів.

Кадровий потенціал – ресурси суб'єкта підприємництва включають трудові можливості суб'єктів підприємництва, здатність персоналу до генерації ідей, створення інноваційної продукції, освіти, кваліфікацію, психофізіологічні характеристики та мотивацію. Кадровий потенціал суб'єктів підприємництва складається з висококваліфікованих професіоналів. З іншого боку, віддача потенціалу персоналу в цілому низька. Це пов'язано з тим, що на підприємствах часто не організовано взаємодію між працівниками як основну частину потенціалу кадрів. Тобто рівень використання кадрової складової ресурсного забезпечення інноваційної підприємницької діяльності характеризують наступні показники: зарплатовіддача, що характеризує економічну ефективність використання грошових коштів, спрямованих на оплату праці найманих працівників, тобто здатність фонду заробітної плати приносити дохід, дозволяє виявити міру раціональності у витрачання фізичних осіб підприємців, дати оцінку її стимулюючої ролі [178]; продуктивність праці, яка характеризує ступінь ефективності процесу праці, вимірюючи обсяг продукції, виробленої за

одиницю часу, або економію робочого часу, витраченого на одиницю продукції тощо. Для ефекту взаємодії або синергії ефективність використання сукупного кадрового потенціалу повинна перевищувати ефективність професійно-особистісного потенціалу кожного працівника (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Структура основних компонентів кадрового потенціалу суб'єктів інноваційного підприємництва

Джерело: розроблено автором.

Фінансова складова ресурсного забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва має оцінюватися з різних точок зору для різних груп осіб, причетних до суб'єкта підприємництва, залежно від їхніх інтересів. Так, для інвесторів важливі показники прибутку, ліквідності, стабільності та акціонерного капіталу; для кредиторів важливі показники ліквідності, зобов'язань по кредитах, прибутковості та покриття; для фінансових менеджерів

важливі показники ліквідності, зобов'язань по кредитах, прибутковості та ринкової вартості акцій [179].

Зроблено висновок, що більша частка приватного капіталу в загальному обсязі інвестицій в інноваційні процеси суб'єктів підприємництва означає більшу якість інвестиційного забезпечення цих процесів. Для оцінки якості інвестиційного забезпечення інноваційних процесів суб'єктів підприємництва удосконалено методику визначення інтегрального рангу якості інвестиційного забезпечення за рахунок приватних інвестицій:

$$P_{\text{іяк}} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m (K_{\text{якіді}} \times P_{\text{пкі}}) \times (P_{\text{якізпкj}} \times Ч_{\text{ідj}}) \quad (3.1)$$

$P_{\text{іяк}}$ – інтегральний ранг якості інвестиційного забезпечення інноваційних процесів суб'єктів підприємництва приватним капіталом, од.;

$K_{\text{якіді}}$ – коефіцієнт якості виду інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, од.;

$P_{\text{пкі}}$ – питома вага приватного капіталу у фінансуванні певного виду інноваційної діяльності, од.;

$P_{\text{якізпкj}}$ – ранг якості виду інвестиційного забезпечення інноваційних процесів приватним капіталом, од.;

$Ч_{\text{ідj}}$ – частка виду інноваційної діяльності у сукупній інвестиційного забезпечення інноваційних процесів суб'єктів підприємництва, од.;

i – кількість виділених видів інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, од.;

j – кількість виділених видів інвестиційного забезпечення інноваційних процесів суб'єктів підприємництва приватним капіталом.

Залучені та використані інвестиційні ресурси під час інноваційної діяльності можуть забезпечити досягнення ефекту, який ми розуміємо як результат конкретних дій.

Ще одним дуже важливим питанням у фінансуванні інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва є оптимізація витрат у інноваційні розробки як з боку держави, так і з боку приватних інвесторів. Інновації в основному фінансуються власними коштами, але потрібно оптимізувати їх і залучати більше бюджетних коштів, іноземних інвесторів та інших джерел.

В економічному плані ресурсне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості дозволить суб'єктам підприємництва реалізовувати ефективні програми енерго- та ресурсозбереження, які сприятимуть зниженню витрат виробництва та зростанню частки наукових розробок для створення і реалізації наукомісткої конкурентоспроможної продукції. В соціальному плані ресурсне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості вирішить питання кадрового зростання працівників, зростання професійно-особистісного потенціалу людини та її саморозвитку. В екологічному плані ресурсне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості вирішить питання підвищення інноваційної активності суб'єктів підприємництва у напрямі ефективного використання природних ресурсів та екологізації виробничих процесів.

Організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості є підґрунтям для формування організаційного механізму забезпечення розвитку інноваційного підприємництва, який складається з низки послідовних процедур, які контролюють кожну частину управління, що бере участь у господарській діяльності суб'єктів підприємництва, і гарантують оптимізацію та ефективне використання ресурсів.

Слід звернути увагу на те, щоб забезпечити рівновагу всіх учасників інноваційного процесу, включаючи економічні та юридичні права, залучення до державних замовлень, фінансового та інфраструктурного забезпечення тощо. Розвиток інноваційного підприємництва залежить від концепції сталого

розвитку [170, с.21]. Зазначимо, що тенденції останніх років показують, що в Україні є багато проблем і недостатньо інноваційної активності суб'єктів підприємницької діяльності. Базові положення та передумови формування організаційного механізму забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості наведено на рис. 3.6.

Рис. 3.6. Базові положення та передумови формування організаційного механізму забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості

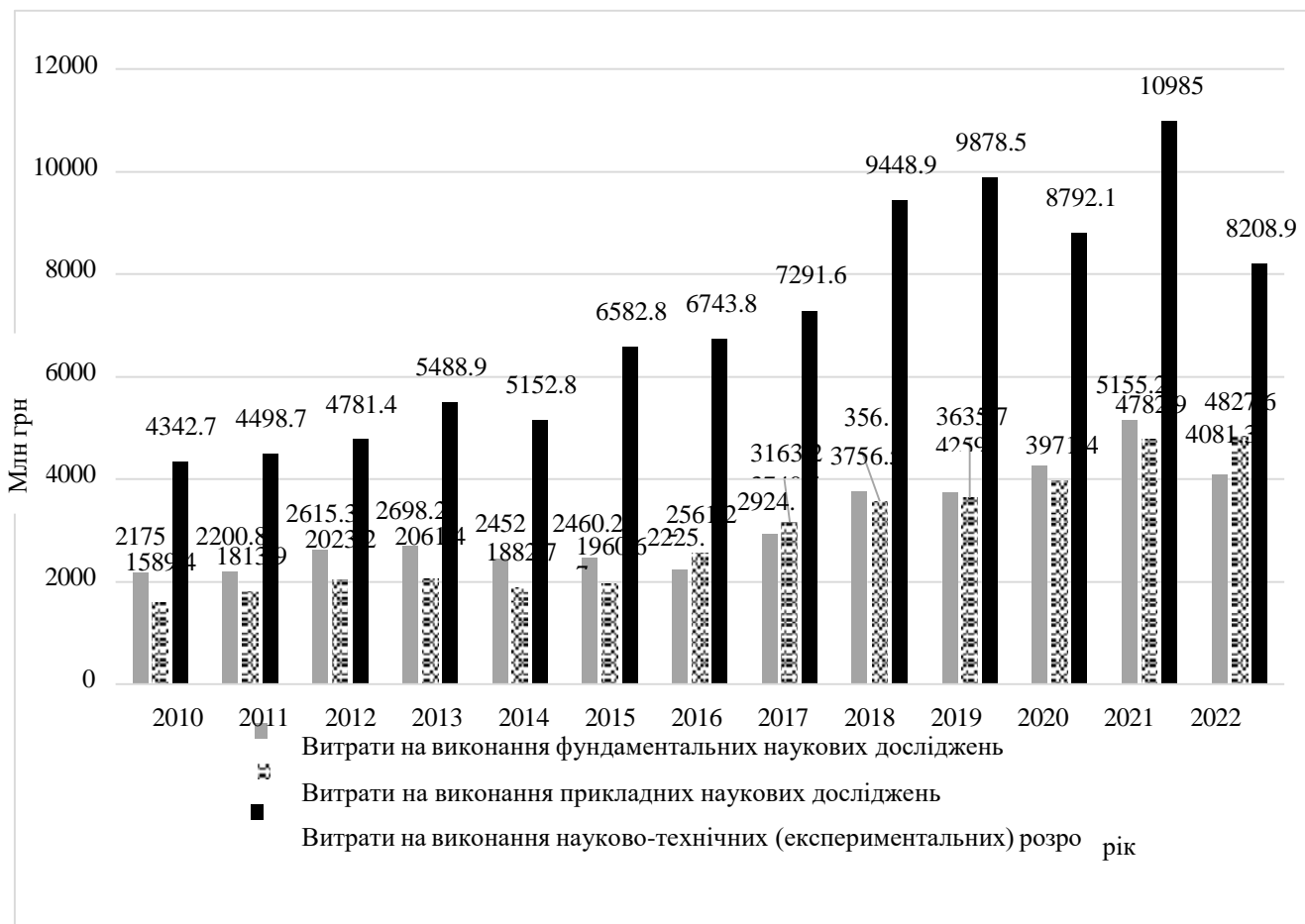
Джерело: розроблено автором.

Запровадження ефективних заходів, спрямованих на розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості, є необхідним для переходу національної економіки на більш інноваційну модель розвитку. Це передбачає розробку та застосування механізмів економічного зростання, які базуються на стимулюванні інноваційних зусиль суб'єктів підприємництва.

3.2. Концептуальний підхід до моделювання впливу витрат інноваційної діяльності на макроекономічні показники

В сучасних умовах функціонування глобальної економіки інноваційна діяльність є одним із ключових чинників, що досягає конкурентоспроможності національної економіки. Ефективне управління витратами на інновації здійснює важливу роль у формуванні стійкого економічного зростання та підвищенні продуктивності на макрорівні. Визначення напрямів підвищення ефективності інноваційного підприємництва є критично важливим у контексті трансформаційних процесів, що відбуваються в сучасному бізнес-середовищі. В умовах стрімкої технологічної та соціальної еволюції суб'єктам підприємництва необхідно постійно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, щоб залишатися конкурентоспроможними. Визначення оптимальних стратегій та методів дозволяє суб'єктам підприємництва ефективно використовувати наявні ресурси, максимізувати результативність і забезпечити їх сталий розвиток в умовах посиленої конкуренції. Тому першочерговим завдання залишається визначення обсягу витрат на виконання інноваційної діяльності, а саме на наукові дослідження та розробки.

Також варто зазначити, що витрати на дослідження та розробки є ключовим чинником сталого розвитку. Так, на рис. 3.7 у вартісних одиницях (млн грн) наведено обсяги витрат в Україні за 2010–2022 рр.

Рис. 3.7. Обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт, млн грн

Джерело: побудовано автором за [98].

Протягом аналізованого періоду (2010–2022 рр.) витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок щорічно зростали. Однак можна помітити зміни в тенденціях витрат на дослідження:

- витрати на фундаментальні дослідження зростали з 2010 по 2021 рр., досягнувши найбільшого показника у 2021 р. (5 155,2 млн грн), але в 2022 р. на тлі воєнних дій в Україні відбулося стрімке їх падіння;

- витрати на прикладні наукові дослідження є найменшими, проте, вони також щороку зростають. Максимальний їх рівень фінансування яких був у 2022 р. – 4827,6 млн грн;

- найбільший обсяг витрат займають саме витрати на науково-технічні (експериментальні) розробки. Аналіз досліджень показав стабільне зростання цього виду витрат протягом 2010–2021 рр., однак у 2022 р. спостерігається їх суттєве падіння на 2 776,1 млн грн, у порівнянні з довоєнним 2021 р.

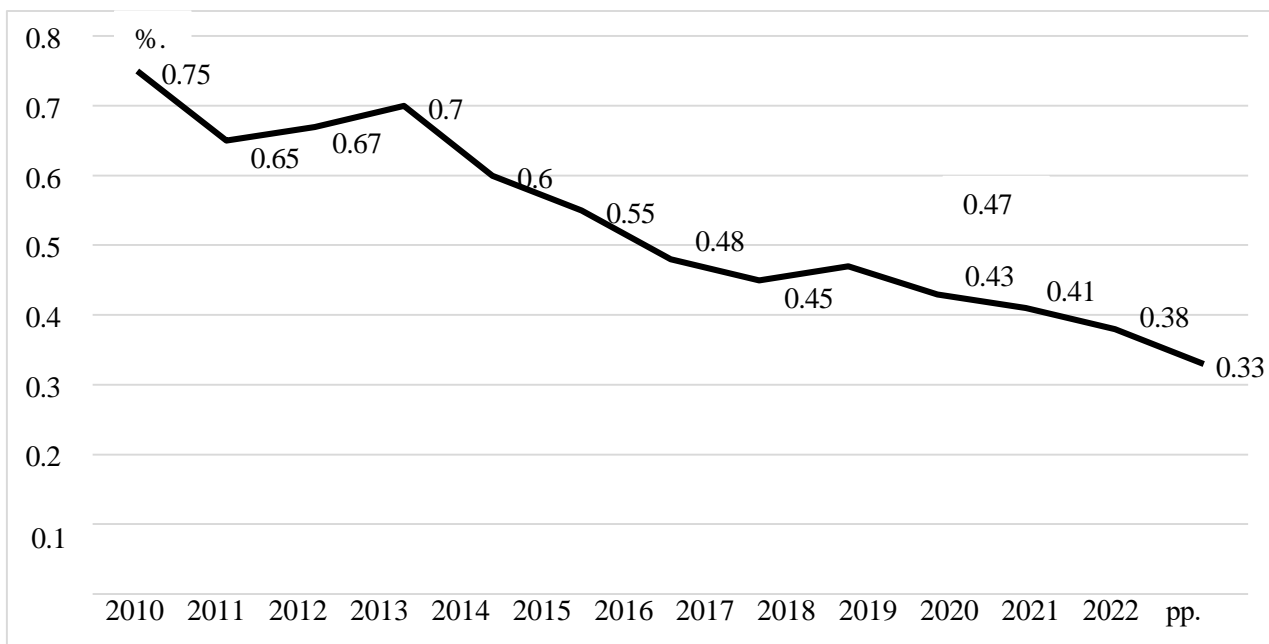
В цілому, відмітимо, що витрати на науково-дослідну роботу зростали протягом аналізованих років, проте змінилися пропорції витрат між різними видами досліджень. Прикладні наукові дослідження та науково-технічні розробки мали отримувати найбільшу зацікавленість з боку уряду та фінансування порівняно з фундаментальними науковими дослідженнями, що свідчить про стратегічний фокус на розробці і впровадженні конкретних технологій та продуктів. Зростаючі витрати на науково-дослідну роботу вимагають систематичного моніторингу та оцінки їх ефективності, що допоможе забезпечити оптимальне використання ресурсів, стимулювати інноваційну діяльність та підвищити конкурентоспроможність науково-технологічного сектору.

У сучасних умовах інноваційна діяльність виконує роль у забезпеченні сталого економічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. Одним із ключових аспектів дослідження є визначення взаємозв'язку між витратами на інновації та їх впливом на макроекономічні показники, такі як валовий внутрішній продукт, рівень зайнятості, продуктивність праці та експортний потенціал. Пропонований концептуальний підхід базується на моделюванні економічних процесів, що враховують як прямі, так і непрямі ефекти інноваційної активності.

Аналіз руху обсягів витрат на проведення науково-дослідних робіт в Україні показує загальну тенденцію до їх збільшення в грошовому вираженні, однак, ці дані не враховують темпи інфляції, яка щорічно зростає. Для більш точного аналізу ефективності інноваційних процесів було б корисніше

використовувати показник відносної ваги обсягу проведених науково-дослідних робіт у валовому внутрішньому продукті, який значно зменшується (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок з 2010-2022р., %

Джерело: побудовано автором за [98].

Аналізуючи дані щодо частки витрат на виконання наукових досліджень і розробок у відсотках від валового внутрішнього продукту в Україні з 2010 по 2022 рр., можна зробити наступні висновки про стрімке падіння частки витрат на науково-дослідні роботи, що свідчить про те, що інвестиції в науково-технічний розвиток не відповідають загальному зростанню економіки.

Особливо помітним є зменшення витрат на науково-дослідні роботи з 2015 по 2022 рр., що може бути зумовлено різними факторами, такими як воєнні дії на території України, економічна нестабільність, недостатнє державне фінансування, втрата інтересу до наукових досліджень та ін. Так, у 2010 р. частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП складала 0,75 %, в 2013 р. – 0,75 %, а вже в 2022 р. лише 0,33 %. Отже, зменшення частки витрат на НДР у ВВП відображає необхідність покращення фінансування та стимулювання науково-технічної сфери в країні.

В табл. 3.1 наведена питома вага витрат на проведення науково-дослідних робіт за різними видами робіт. Найбільший відсоток від загальних обсягів витрат на виконання наукових досліджень і розробок складають витрати на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок – 53,6 % в 2010 р., в той час коли витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень склали 26,8 %, а витрати на виконання прикладних наукових досліджень лише 19,8 %. Аналогічна ситуація відбувається до 2021 р. Однак вже в 2022 р. відсоток витрат на виконання прикладних наукових досліджень склав 28,2 %, в той час, коли відсоток витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень впав до 23,8 % з 24,6 % в 2021 р.

Таблиця 3.1

**Обсяг витрат на здійснення наукових досліджень
і розробок за видами робіт**

Роки	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок – усього, млн грн	Витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень		Витрати на виконання прикладних наукових досліджень		Витрати на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок	
		млн грн	у % до загального обсягу витрат на НДР	млн грн	у % до загального обсягу витрат на НДР	млн грн	у % до загального обсягу витрат на НДР
2010	8107,1	2175,0	26,8	1589,4	19,6	4342,7	53,6
2011	8513,4	2200,8	25,9	1813,9	21,3	4498,7	52,8
2012	9419,9	2615,3	27,8	2023,2	21,5	4781,4	50,7
2013	10248,5	2698,2	26,3	2061,4	20,1	5488,9	53,6
2014	9487,5	2452,0	25,9	1882,7	19,8	5152,8	54,3
2015	11003,6	2460,2	22,4	1960,6	17,8	6582,8	59,8
2016	11530,7	2225,7	19,3	2561,2	22,2	6743,8	58,5
2017	13379,3	2924,5	21,9	3163,2	23,6	7291,6	54,5
2018	16773,7	3756,5	22,4	3568,3	21,3	9448,9	56,3
2019	17254,6	3740,4	21,7	3635,7	21,1	9878,5	57,2
2020	17022,4	4259,0	25,0	3971,4	23,3	8792,1	51,7
2021	20923,1	5155,2	24,6	4782,9	22,9	10985,0	52,5
2022	17117,8	4081,3	23,8	4827,6	28,2	8208,9	48,0

Джерело: сформовано автором за [98].

Рис. 3.9 доводить, що науково-технічні розробки відіграють провідну роль у загальних витратах на науково-дослідні роботи протягом всього аналізованого періоду (2010–2022 рр.), однак, відсоток витрат на цей вид досліджень зменшувався протягом останніх років. Фундаментальні наукові дослідження та прикладні наукові дослідження також займали важливе місце і зберігали свою релятивну стабільність у межах 20 %.

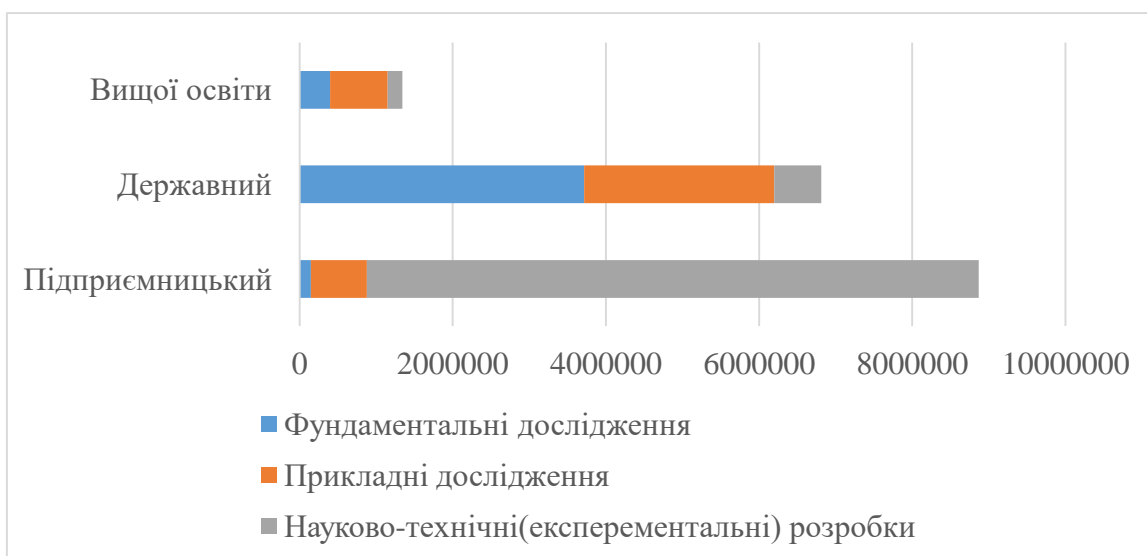
Рис. 3.9. Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, %

Джерело: побудовано автором за [98].

Отримані результати аналізу витрат на виконання наукових досліджень і розробок лягли в основу побудови економіко-математичної моделі (регресійно-кореляційної), яка дає можливість визначити вплив витрат на рівень макроекономічних показників країни у вигляді ВВП, що є важливим при формуванні пріоритетних напрямів підвищення ефективності інноваційного підприємництва.

Науково-дослідна діяльність охоплює різні сектори економіки, кожен із яких відіграє важливу роль у розвитку наукового потенціалу країни.

Фінансування залежить від сектора, в якому проводяться дослідження, а також від їхньої спрямованості (фундаментальні, прикладні дослідження або науково-технічні розробки). У 2020 р. відбулося перерозподілення ресурсів між секторами, що свідчить про зміну пріоритетів державного та приватного фінансування науки. Аналіз витрат на науково-дослідну роботу у 2020 р. (рис.3.10.) за цими секторами дозволяє оцінити ефективність розподілу ресурсів та визначити, які напрями науки отримали найбільшу підтримку.

Рис. 3.10. Витрати на НДР за видами робіт за секторами діяльності у 2020 році

Джерело: побудовано автором за [98].

Графік демонструє розподіл витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи між основними секторами діяльності. Найбільша частка витрат припадає на науково-технічні (експериментальні) розробки, це свідчить про те, що приватні компанії активно інвестують у розробку нових технологій, інновацій та впровадження їх у виробництво. Державний сектор має збалансоване фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, що є характерним для державних наукових установ. Основна частка витрат сектору вищої освіти припадає на фундаментальні дослідження, що відповідає профілю

університетів і академічних інституцій, які займаються теоретичними науковими дослідженнями.

Науково-дослідні роботи (НДР) є основою для розвитку інноваційної діяльності, технологічного прогресу та підвищення конкурентоспроможності економіки. Фінансування науки включає витрати на фундаментальні дослідження, прикладні дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки. Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДР) є основою науково-технічного прогресу та ключовим фактором розвитку інноваційної економіки. Обсяг фінансування НДР відображає рівень наукової активності в країні, а також визначає можливості для впровадження новітніх технологій, розробки інноваційних продуктів і підвищення конкурентоспроможності економіки. Витрати на НДР можуть суттєво відрізнятися залежно від галузі науки, що зумовлено рівнем комерціалізації досліджень, потребами економіки та державними пріоритетами у фінансуванні. Наприклад, традиційно високі витрати спостерігаються у галузях, пов'язаних із технічними науками, інформаційними технологіями, медициною та біотехнологіями, тоді як фінансування соціальних і гуманітарних наук часто залишається на нижчому рівні. Аналіз структури витрат на НДР у розрізі галузей наук дає змогу оцінити динаміку розвитку наукової сфери, виявити пріоритетні напрями фінансування та визначити можливі проблеми у розподілі ресурсів. У таблиці 3.2 наведено дані про витрати на науково-дослідні роботи за видами робіт та галузями наук, що дозволяє проаналізувати загальні тенденції та зробити висновки щодо ефективності фінансування наукової діяльності в Україні. У табл. 3.2 представлено загальний обсяг фінансування НДР у 2018–2020 рр., а також розподіл витрат за основними галузями науки.

Таблиця 3.2

Витрати на НДР за видами робіт за галузями наук

Показник	Усього	У тому числі		
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	науково-технічні (експериментальні) розробки
Усього				
2018	16773724,5	3756539,0	3568336,4	9448849,1
2019	17254629,7	3740428,0	3635718,0	9878483,7
2020	17022419,3	4258983,5	3971377,9	8792057,9
природничі науки				
2018	3456954,0	1818273,4	828163,7	810516,9
2019	3755886,6	1950790,7	856853,2	948242,7
2020	3944834,0	2086429,1	953971,0	904433,9
технічні науки				
2018	10678573,7	932841,6	1348893,7	8396838,4
2019	10925956,7	898500,8	1374657,9	8652798,0
2020	9824839,5	1077275,1	1181278,2	7566286,2
медичні науки				
2018	616103,8	121776,9	460874,4	33452,5
2019	546599,8	94386,6	425500,6	26712,6
2020	745442,9	109875,7	599206,7	36360,5
сільськогосподарські науки				
2018	975952,0	327045,9	460565,0	188341,1
2019	963268,2	262636,0	489089,6	211542,6
2020	1217369,6	365714,2	590455,8	261199,6
суспільні науки				
2018	687913,7	264693,3	407319,2	15901,2
2019	742422,4	286623,8	421186,2	34612,4
2020	845790,9	289509,6	538835,3	17446,0
гуманітарні науки				
2018	358227,3	291907,9	62520,4	3799,0
2019	320496,0	247490,1	68430,5	4575,4
2020	444142,4	330179,8	107630,9	6331,7

Джерело: побудовано автором за [98].

У 2018–2020 рр. витрати на наукові дослідження залишалися відносно стабільними, коливаючись у межах 16,7–17,2 млрд грн. Найбільше коштів спрямовується на науково-технічні розробки, однак у 2020 р. цей показник

зменшився на 1,08 млрд грн порівняно з 2019 р.. Фундаментальні дослідження отримали найбільше фінансування у 2020 р. (4,25 млрд грн), що на 13,9% більше, ніж у 2019 р.. Технічні науки традиційно мають найбільше фінансування, однак у 2020 р. їхнє фінансування зменшилося до 9,82 млрд грн (проти 10,9 млрд грн у 2019 р.). Природничі науки показали стабільне зростання витрат, у 2020 р. фінансування збільшилося до 3,94 млрд грн. Медичні науки отримали 745 млн грн у 2020 р., що є найвищим показником за три роки. Це може бути пов'язано з пандемією COVID-19.

Фінансування науково-дослідних робіт (НДР) є ключовим чинником розвитку інноваційної діяльності та економічного зростання. У структурі фінансування виділяються такі основні джерела: підприємницький сектор, державний сектор, сектор вищої освіти, приватний неприбутковий сектор та закордонне фінансування.

Рівень фінансування науково-дослідних робіт (НДР) є одним із ключових показників розвитку наукової сфери країни та її інноваційного потенціалу. Достатній обсяг інвестицій у наукові дослідження сприяє створенню нових технологій, розвитку високотехнологічних галузей промисловості та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Водночас, недостатнє фінансування може призвести до відтоку наукових кадрів, уповільнення технологічного прогресу та зниження рівня наукових досліджень.

Джерела фінансування НДР можуть бути різними: державний бюджет, приватні інвестиції, міжнародні гранти, фінансування з боку бізнесу та університетських структур. Співвідношення цих джерел дозволяє оцінити рівень підтримки науки з боку держави та ступінь зацікавленості приватного сектора у впровадженні інновацій.

У табл.3.3 наведено дані щодо фінансування науково-дослідних робіт у 2020 році. Представлена інформація дозволяє проаналізувати основні джерела

фінансування НДР, оцінити їхній внесок у розвиток науки та визначити основні тенденції у сфері фінансування наукових досліджень в Україні.

Таблиця 3.3

Фінансування НДР у 2020 р.

Фінансування робіт за секторами	Виконання робіт за секторами				
	підприємницький	державний	вищої освіти	приватний неприбутковий	усього
підприємницький	3820610,7	265858,3	153410,5	-	4239879,5
державний	1408621,5	6168283,2	1049968,9	-	8626873,6
вищої освіти	12932,6	1972,0	47051,0	-	61955,6
приватний				-	
неприбутковий	2514,0	5318,3	2619,8	-	10452,1
Усього по країні	5244678,8	6441431,8	1253050,2	-	12939160,8
закордонний	3622658,6	371520,7	89079,2	-	4083258,5
Усього	8867337,4	6812952,5	1342129,4	-	17022419,3

Джерело: побудовано автором за [98].

Основна частка фінансування припадає на підприємницький сектор (8,86 млрд грн), за ним слідує державний сектор (6,81 млрд грн) та сектор вищої освіти (1,34 млрд грн). Незначний внесок надходить від приватного неприбуткового сектору (10,45 млн грн). Найбільші витрати на НДР спостерігаються у підприємницькому секторі (понад 4,23 млрд грн), потім у державному секторі (понад 8,62 млрд грн). Найбільший вклад у фінансування НДР надходить з підприємницького сектору, що свідчить про високий рівень комерційної зацікавленості у дослідженнях. Державний сектор також залишається основним виконавцем НДР, що вказує на важливість підтримки досліджень на державному рівні. Сектор вищої освіти залишається менш фінансованим у порівнянні з підприємницьким і державним секторами, що може свідчити про недостатню інтеграцію наукових досліджень у вищій освіті. Іноземне фінансування становить меншу частку, проте є важливим джерелом для розвитку НДР.

На рисунку 3.11 подано концептуальний підхід до моделювання впливу витрат, пов'язаних із виконанням інноваційної діяльності на макроекономічні показники України у вигляді валового внутрішнього продукту.

Рис. 3.11. Концептуальний підхід до моделювання впливу витрат на виконання інноваційної діяльності (НДР) на макроекономічні показники України у вигляді ВВП

Джерело: розроблено автором.

Такий підхід, сформований на основі регресійно-кореляційного аналізу, включає в себе дев'ять взаємопов'язаних етапів. На першому етапі відбувається збирання статистичних даних, пов'язаних із витратами на виконання НДР та інших інноваційних заходів. Дані мають охоплювати різні аспекти інноваційної діяльності, такі як державне фінансування, інвестиції підприємств, закордонні вкладення та їхній вплив на ВВП. Зібрані дані групуються за ключовими характеристиками: джерела фінансування; типи витрат (фундаментальні, прикладні дослідження та експериментальні розробки); галузі економіки та

сектори діяльності. Цей підхід дозволяє системно дослідити зв'язок між витратами на інновації (НДР) і макроекономічними показниками, що сприяє ефективному управлінню інноваційною діяльністю в Україні. Варто зазначити, що кореляційно-регресійний аналіз дає змогу визначити рівняння регресії аналітичної форми зв'язку між результативними і факторними показниками, а також встановити рівень тісноти, який має певний числовий вираз.

Запропонована модель дозволяє не лише оцінити наявний рівень фінансування інновацій, але й розмістити оптимальні стратегії для підвищення їх впливу на макроекономічну стабільність і динаміку. Отримані результати можуть бути використані для розробки державної політики, спрямованої на підтримку інноваційного розвитку. Для кращого усвідомлення впливу обраних показників на ВВП країни було розроблено багатовимірне рівняння, яке подано за формулою (3.2):

$$y = f(\beta, x) + \varepsilon, (3.2)$$

$x = x(x_1, x_2, \dots, x_i)$ – вектор незалежних змінних;

β – вектор параметрів, які підпадають під визначення;

ε – випадкова помилка;

y – залежна змінна.

Отже, підставляючи дані у формулу 3.1, отримуємо рівняння множинної регресії, де:

y – валовий внутрішній продукт, млн грн;

x_i , – обсяги видів витрат на виконання наукових досліджень і розробок, млн грн.

Аналіз структури витрат на наукові дослідження та розробки за видами робіт дозволяє оцінити розподіл фінансових ресурсів між різними напрямками наукової діяльності, визначити пріоритети фінансування та виявити можливі диспропорції. У таблиці 3.4 представлено обсяг витрат на здійснення наукових досліджень і розробок у розрізі основних видів робіт, що дає змогу простежити тенденції у фінансуванні наукової сфери та зробити висновки щодо ефективності розподілу коштів.

Таблиця 3.4

**Обсяг витрат на здійснення наукових досліджень
і розробок за видами робіт**

Роки	Витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень, млн грн (x_1)	Витрати на виконання прикладних наукових досліджень, млн грн (x_2)	Витрати на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок, млн грн (x_3)	ВВП, млн грн (y)
2010	2175,0	1589,4	4342,7	1082569
2011	2200,8	1813,9	4498,7	1316600
2012	2615,3	2023,2	4781,4	1408889
2013	2698,2	2061,4	5488,9	1454931
2014	2452,0	1882,7	5152,8	1566728
2015	2460,2	1960,6	6582,8	1979458
2016	2225,7	2561,2	6743,8	2383182
2017	2924,5	3163,2	7291,6	2982920
2018	3756,5	3568,3	9448,9	3558706
2019	3740,4	3635,7	9878,5	3974564
2020	4259,0	3971,4	8792,1	4194102
2021	5155,2	4782,9	10985,0	5459574
2022	4081,3	4827,6	8208,9	5191028

Джерело: сформовано автором за [110].

Отже, застосування пакету прикладних програмних засобів, зокрема, Пакетного розширення «Аналіз даних – Microsoft Excel», дозволило сформувати моделі, що відображають залежність валового внутрішнього продукту (y) та окремо обсягів різних видів витрат (x_1 , x_2 , x_3) на науково-дослідні роботи.

Впродовж аналізованого періоду (2010–2022 рр.) спостерігається стійке зростання витрат на всі три категорії: фундаментальні дослідження (x_1), прикладні дослідження (x_2) і науково-технічні розробки (x_3). Найбільший приріст витрат відбувся у сфері науково-технічних розробок, які у 2021 році досягли найвищого рівня - 10 985,0 млн грн. Загальні витрати на наукові дослідження та розробки корелюють із зростанням ВВП. За період з 2010 по 2021 р. ВВП зріс майже у 5 разів (з 1 082 569 млн грн у 2010 р. до 5 459 574 млн грн у 2021 р.). Це свідчить про значний вплив інвестицій у наукові дослідження на економічний розвиток. У 2022 р. спостерігається зниження витрат на всі види

досліджень, що може бути пов'язано з війною та економічними викликами. Витрати на прикладні наукові дослідження (x_2) мають найвищий коефіцієнт кореляції з ВВП України (y) - 0,992, що свідчить про найсильніший позитивний зв'язок. Витрати на фундаментальні дослідження (x_1) також мають високий рівень кореляції з ВВП - 0,937, що вказує на їхній вагомий, але дещо менший вплив порівняно з прикладними дослідженнями. Зокрема, витрати на науково-технічні розробки (x_3) зменшилися до 8208,9 млн грн, а ВВП знизився порівняно з попереднім роком. Кореляційний аналіз наведено в табл. 3.5, який дасть змогу зробити висновок про силу взаємозв'язку між парами даних x і y .

Таблиця 3.5

Кореляційний аналіз впливу витрат НДР на ВВП України

Показники за 2010–2022 рр.	ВВП України, млн грн (y)	Витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень, млн грн (x_1)	Витрати на виконання прикладних наукових досліджень, млн грн (x_2)	Витрати на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок, млн грн (x_3)
ВВП України, млн грн (y)	1			
Витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень, млн грн (x_1)				
Витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень, млн грн (x_1)	0,93681753	1		
Витрати на виконання прикладних наукових досліджень, млн грн (x_2)	0,99209586	0,93455414	1	
Витрати на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок, млн грн (x_3)	0,92019862	0,89694264	0,89374208	1

Джерело: розроблено автором.

Найвищий коефіцієнт кореляції між витратами на прикладні дослідження (x_2) і ВВП підкреслює, що розвиток прикладної науки є ключовим фактором економічного зростання. Це пов'язано з тим, що прикладні дослідження швидше

трансформуються у практичні рішення, технології та продукти, що стимулюють економічну діяльність. Результати кореляції показали, що всі види витрат мають значний вплив на валовий внутрішній продукт України, однак, найбільший вплив мають саме витрати на виконання прикладних наукових досліджень, що підтверджується відповідним коефіцієнтом кореляції, який склав 0,99209586.

Нижче наведено регресійний аналіз, який показує, що сила зв'язку між обраними показниками висока. Слід зазначити, що дані, сформовані побудованою моделлю, відповідають дійсності варіації вихідної змінної та визначаються впливом вхідних змінних, а саме сумарним впливом на вихідну змінну.

Рівняння залежності ВВП від витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень (x_1) має вигляд (формула 3.3):

$$y = -186255,2 + 1491,417 * x_1 \quad (3.3)$$

Отже, якщо при одиничних умовах незалежна змінна x_1 (витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень) підвищується (знижується) на 1, то залежна змінна y (ВВП) також підвищується (знижується) на 1 491,417 млн грн. Від'ємне значення свідчить про те, що у разі недостатніх обсягів фінансування на науково-дослідні роботи будемо мати негативний вплив на формування валового регіонального продукту країни загалом (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Результати обробки даних

Регресійна статистика	
Множинний R	0,936818
R ²	0,877627
Нормований R ₂	0,866502
Стандартна похибка	557949,5
Спостереження	13

Джерело: розроблено автором.

Регресійний аналіз, що представлений в табл. 3.5, показав сильний зв'язок між x_1 та результуючим значенням – y , про що свідчать високі значення коефіцієнта кореляції ($R = 0,936818$) і коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,877627$).

Отже, критерієм вибору виду функції, тобто форми залежності, слугує значення коефіцієнта детермінації (R^2), де чим ближче значення цього показника до 1, тим краще задана функція описує статистичні дані.

У табл. 3.7 наведено дисперсійний аналіз, який допоміг визначити вплив витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень на ВВП.

Таблиця 3.7

Дисперсійний аналіз впливу витрат виконання фундаментальних наукових досліджень на ВВП України

Дисперсійний аналіз	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	2,46E+13	2,46E+13	78,88918	2,38E-06
Залишок	11	3,42E+12	3,11E+11		
Разом	12	2,8E+13			

Джерело: розроблено автором.

Значення F-критерію 78,88918 значно перевищує критичне значення, а значимість F (2,38E-06) набагато менша за стандартний рівень значимості 0,05. Це означає, що модель є статистично значимою, і витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень мають суттєвий вплив на ВВП України. Значення 2,46E+13 (або 24,6 трлн грн) вказує на те, що основна частина варіації у ВВП пояснюється витратами на фундаментальні наукові дослідження. Дисперсійний аналіз підтверджує, що витрати на фундаментальні наукові дослідження мають значний вплив на ВВП України. Модель демонструє високу статистичну значимість, що свідчить про її надійність. Однак наявність залишкової дисперсії (хоч і незначної) вказує на можливість включення до моделі інших факторів, що також впливають на ВВП. В табл. 3.8 наведено регресійний аналіз впливу витрат виконання фундаментальних наукових досліджень на ВВП України.

Таблиця 3.8

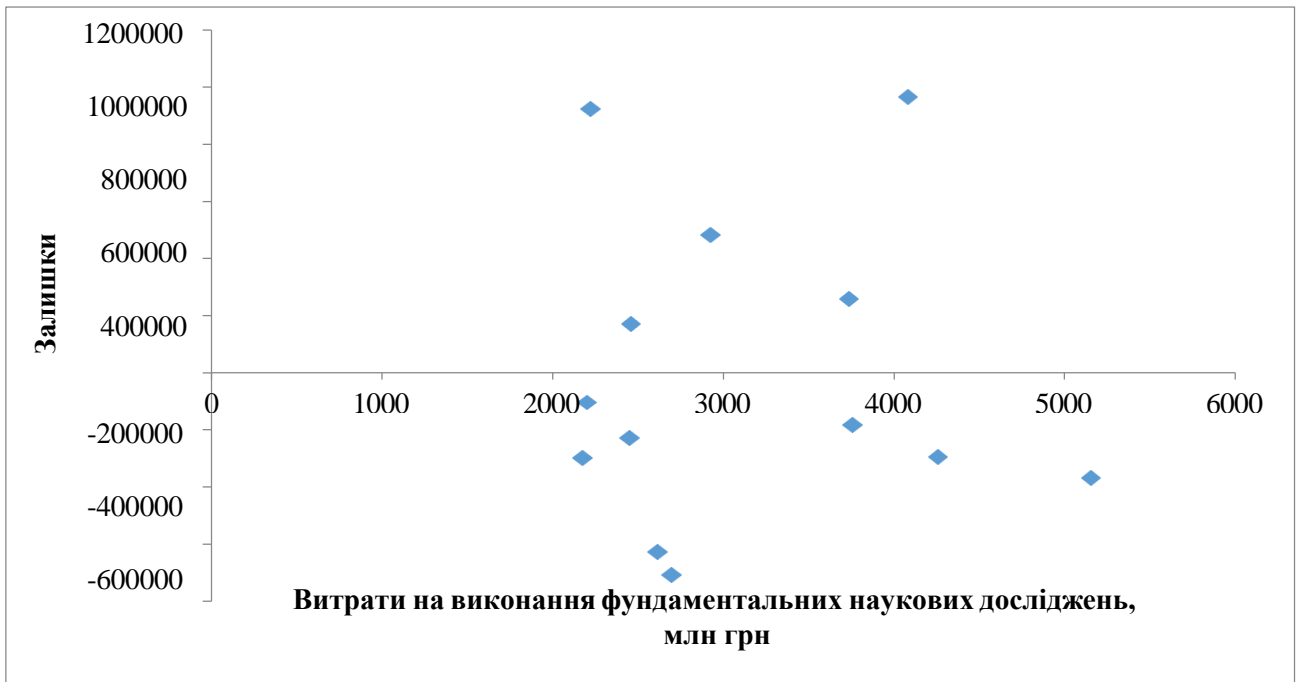
Регресійний аналіз впливу витрат виконання фундаментальних наукових досліджень на ВВП України

Показник	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення
Y-перетин	-1862552	548553,3	-3,39539	0,005978
Витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень, млн грн	1491,417	167,9153	8,881958	2,38E-06

Джерело: розроблено автором.

Коефіцієнт регресії (1491,417) показує, що збільшення витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень на 1 млн грн асоціюється з приростом ВВП на 1491,42 млн грн, за інших рівних умов. Це свідчить про значний позитивний вплив цих витрат на економічний розвиток. Y-перетин (-1862552) значення константи моделі є негативним (-1862552 млн грн). Це означає, що при нульових витратах на фундаментальні дослідження ВВП матиме умовно негативне значення, що в реальності є інтерпретаційно недоцільним. Витрати на виконання фундаментальних наукових досліджень мають суттєвий позитивний вплив на ВВП України. Регресійний аналіз підтверджує статистичну значимість цього впливу. Високий коефіцієнт регресії свідчить про важливість фінансування фундаментальних досліджень для стимулювання економічного зростання.

На рис. 3.12 наведено графік залишків витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень. Графік ілюструє динаміку розподілу залишкових коштів за певний період, що дає змогу оцінити ефективність використання фінансових ресурсів у цій сфері. Аналіз залишків дозволяє виявити можливі резерви або недоліки в управлінні фінансуванням фундаментальних досліджень.

Рис. 3.12. Графік залишків витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень, млн грн

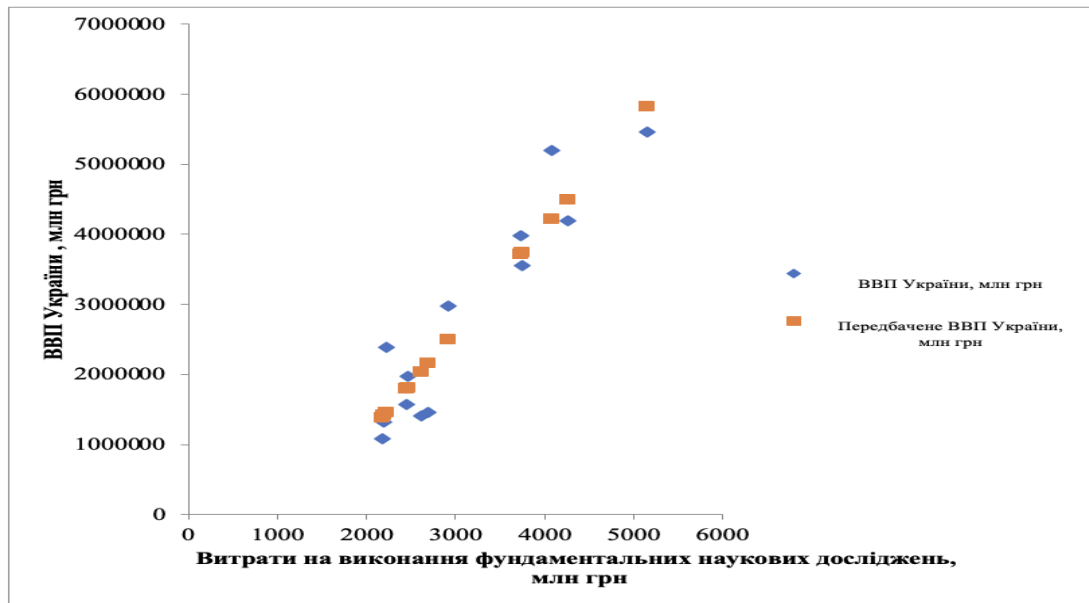
Джерело: розроблено автором.

На рис. 3.12 наведено графік підбору витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень.

З урахуванням вищевикладеного, кореляція між обсягом витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень і ВВП характеризується високим коефіцієнтом кореляції ($R = 0,93$) і надійністю (надійність перевіряється за критерієм Фішера, яка представлена в таблиці 3.6 (критерій Фішера: $F = 78,88918$ з рівнем значущості F менше $2,38E-06$)). Таким чином, була отримана досить надійна регресія, про що свідчить t -статистика з табл. 3.9.

Нижче наведено розрахунки регресійно-кореляційного впливу обсягів витрат на виконання прикладних наукових досліджень на ВВП. Отримані результати свідчать про наявність статистично значущого зв'язку між витратами на прикладні дослідження та динамікою ВВП. Аналіз дає змогу визначити силу та характер залежності між цими показниками, що є основою для оцінки ефективності інвестицій у прикладні дослідження з точки зору їхнього внеску в економічний розвиток.

Рис. 3.13. Графік підбору витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень, млн грн

Джерело: розроблено автором.

Рівняння залежності ВВП від витрат на виконання прикладних наукових досліджень має вигляд (формула 3.4):

$$y = -1023468 + 1317,557 * x_2 \quad (3.4)$$

Якщо за одиничних умов незалежна змінна x_2 (витрати на виконання прикладних наукових досліджень) підвищується (знижується) на 1, то залежна змінна y (ВВП) також підвищується (знижується) на 1317,557 млн грн. Аналіз регресійно-кореляційного впливу показав, що зростання обсягів витрат на прикладні дослідження позитивно корелює зі збільшенням ВВП. Це підкреслює важливість інвестування в прикладні наукові дослідження для забезпечення сталого економічного розвитку країни. Знову ж таки, від'ємне значення свідчить про те, що у разі недостатніх обсягів фінансування на НДР або взагалі з їх відсутністю будемо мати негативний вплив на формування валового регіонального продукту. В табл. 3.9 наведені результати обробки даних.

Таблиця 3.9

Результати обробки даних

Регресійна статистика	
Множинний R	0,992096
R ²	0,984254
Нормований R ₂	0,982823
Стандартна похибка	200140,4
Спостереження	13

Джерело: розроблено автором.

Регресійний аналіз, що представлений в таблиці 3.8, показав сильний зв'язок між x_2 та результуючим значенням y , про що свідчать високі значення коефіцієнта кореляції ($R = 0,992096$) і коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,984254$). Отже, критерієм вибору виду функції, тобто форми залежності, слугує значення коефіцієнта детермінації (R^2), де чим ближче значення цього показника до 1, тим краще задана функція описує статистичні дані.

У табл. 3.10 наведено дисперсійний аналіз, який допоміг визначити вплив витрат на виконання прикладних наукових досліджень на ВВП.

Таблиця 3.10

Дисперсійний аналіз впливу витрат виконання прикладних наукових досліджень на ВВП України

Дисперсійний аналіз	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	2,75E+13	2,75E+13	687,5985	2,88E-11
Залишок	11	4,41E+11	4,01E+10		
Разом	12	2,8E+13			

Джерело: розроблено автором.

Витрати на виконання прикладних наукових досліджень суттєво впливають на ВВП України, що підтверджується високою F-статистикою та низьким значенням значимості F. Більшість змін ВВП пояснюється саме цими витратами, що підкреслює важливість фінансування прикладних досліджень для економічного зростання.

В табл. 3.11 наведено регресійний аналіз впливу витрат виконання прикладних наукових досліджень на ВВП України.

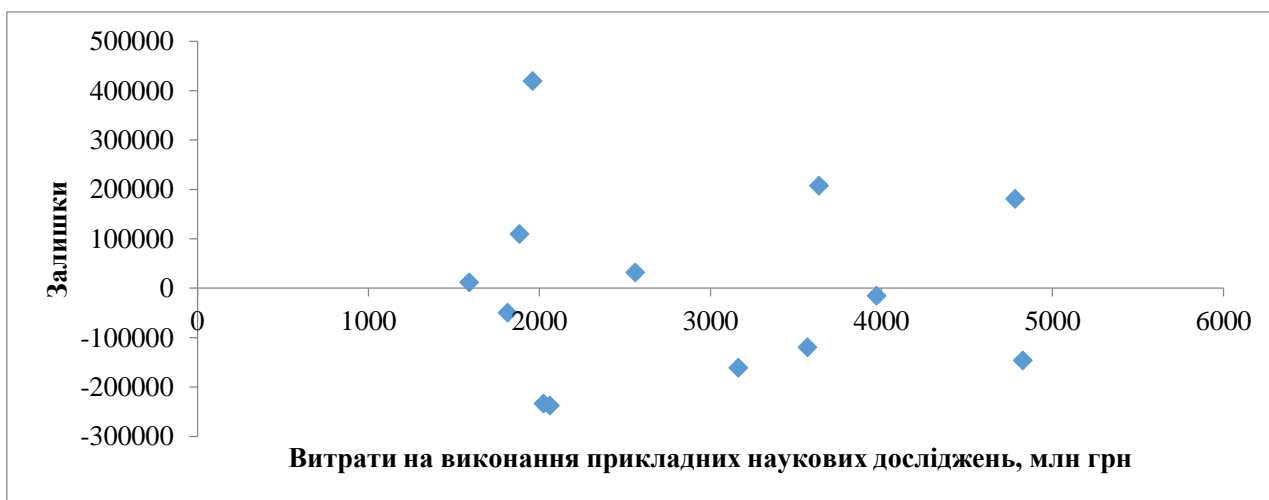
Таблиця 3.11

**Регресійний аналіз впливу витрат виконання
прикладних наукових досліджень на ВВП України**

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення
Y-перетин	-1023468	156439,7	-6,54225	4,18E-05
Витрати на виконання прикладних наукових досліджень, млн грн	1317,557	50,24605	26,2221	2,88E-11

Джерело: розроблено автором.

Витрати на виконання прикладних наукових досліджень мають сильний та статистично значущий вплив на формування ВВП України. Збільшення фінансування цих витрат може стати потужним інструментом для стимулювання економічного зростання країни. Модель є високоякісною, що підтверджується значеннями t-статистики та низьким рівнем похибки. На рис. 3.14 наведено графік залишків витрат на виконання прикладних наукових досліджень.

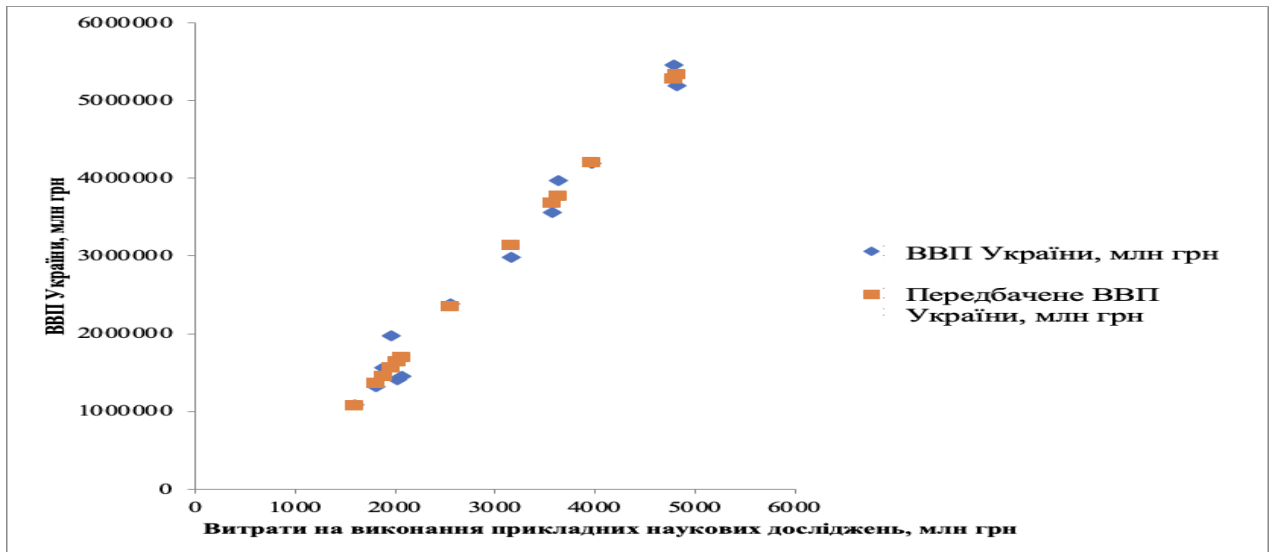

**Рис. 3.14. Графік залишків витрат на виконання
прикладних наукових досліджень, млн грн**

Джерело: розроблено автором.

Відсутність чіткої систематичної структури в розподілі залишків свідчить про те, що модель добре враховує залежність між витратами на прикладні дослідження та ВВП. Точки, розташовані як вище, так і нижче осі симетричні, що підтверджує, що модель не має суттєвого зсуву в одну сторону.

На рис. 3.15 наведено графік підбору витрат на виконання прикладних наукових досліджень.

Рис. 3.15. Графік підбору витрат на виконання прикладних наукових досліджень, млн грн

Джерело: розроблено автором.

Отже, з урахуванням вищевикладеного, кореляція між обсягом витрат на виконання прикладних наукових досліджень і ВВП характеризується високим коефіцієнтом кореляції ($R = 0,992096$) і надійністю (надійність перевіряється за критерієм Фішера, яка представлена в таблиці 3.9 (критерій Фішера: $F = 687,5985$ з рівнем значущості F менше $2,88E-11$)). Таким чином, була отримана досить надійна регресія, про що свідчить t -статистика з табл. 3.10.

Аналогічне моделювання було й проведено для визначення впливу витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок на ВВП.

Рівняння залежності ВВП від витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок має вигляд (форм. 3.6):

$$y = -1683149 + 633 * x_3 \quad (3.6)$$

Таким чином, враховуючи формулу 3.4, якщо за одиничних умов незалежна змінна x_3 (витрати на виконання науково-технічних

(експериментальних) розробок підвищується (знижується) на 1, то залежна змінна y (ВВП) також підвищується (знижується) на 633 млн грн. В табл. 3.12 наведені результати обробки даних.

Таблиця 3.12

Результати обробки даних

Регресійна статистика	
Множинний R	0,920199
R ²	0,846766
Нормований R ₂	0,832835
Стандартна похибка	624353,5
Спостереження	13

Джерело: розроблено автором.

Регресійний аналіз, що представлений в табл. 3.14, показав сильний зв'язок між x_3 та результуючим значенням y , про що свідчать високі значення коефіцієнта кореляції ($R = 0,920199$) і коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,846766$). Отже, критерієм вибору виду функції, тобто форми залежності, слугує значення коефіцієнта детермінації (R^2), де чим ближче значення цього показника до 1, тим краще задана функція описує статистичні дані. У табл. 3.13 наведено дисперсійний аналіз, який допоміг визначити вплив витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок на ВВП. Таблиця представляє результати регресійного аналізу, які можуть оцінити якість побудованої моделі та її здатність пояснювати залежність між змінами: значення 0,920199 показує про сильний позитивний зв'язок між залежною змінною (ВВП) та незалежною змінною (витрати на прикладні наукові дослідження).

Таблиця 3.13

Дисперсійний аналіз впливу витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок на ВВП України

Дисперсійний аналіз	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	2,37E+13	2,37E+13	60,7854	8,34E-06
Залишок	11	4,29E+12	3,9E+11		
Разом	12	2,8E+13			

Джерело: розроблено автором.

Результати дисперсійного аналізу демонструють, що витрати на науково-технічні (експериментальні) розробки мають суттєвий вплив на ВВП України. Високе значення F-критерію та низька значущість F підтверджують адекватність моделі та значущість включеного чинника. Модель пояснює більшу частину варіативності ВВП, але залишається невелика частка впливу інших, неврахованих факторів.

В табл. 3.14 наведено регресійний аналіз впливу витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок на ВВП України.

Таблиця 3.14

Регресійний аналіз впливу витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок на ВВП України

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення
Y-перетин	-1683149	601976,8	-2,79604	0,017398
Витрати на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок, млн грн	633,8033	81,29331	7,796499	8,34E-06

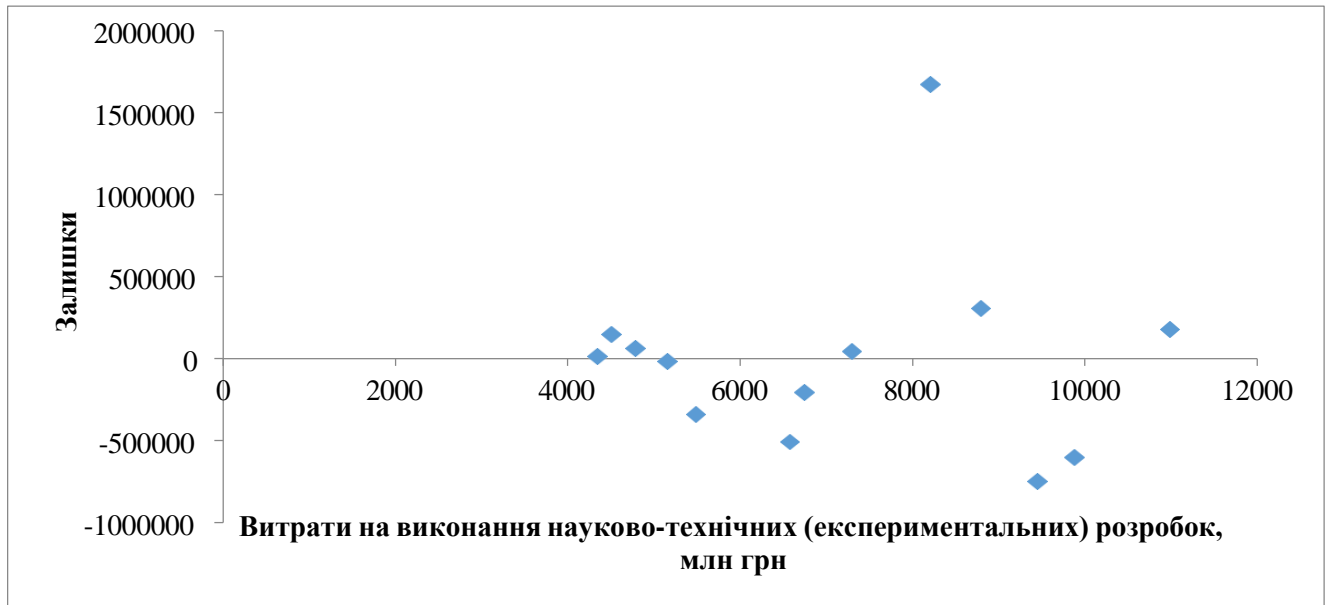
Джерело: розроблено автором.

Постійна (Y-перетин) – 1 683 149–, вказує, що при нульових витратах на НДДКР прогнозується негативне значення ВВП. Це значення не має прямої економічної інтерпретації, але свідчить про важливість витрат на НДДКР для економіки. Коефіцієнт при X – 633,8033, – означає, що зі збільшенням витрат на НДДКР на 1 млн грн ВВП зростає в середньому на 633,8 млн грн. Це свідчить про високий вплив інвестицій у науково-технічні розробки на економічне зростання.

Витрати на науково-технічні (експериментальні) розробки мають суттєвий і статистично значущий вплив на ВВП України. Коефіцієнт регресії свідчить про прямий позитивний зв'язок: збільшення витрат на розробки стимулює зростання

ВВП. Високий рівень значущості Р-значень підтверджує достовірність моделі та її придатність для економічного аналізу.

На рис. 3.16 наведено графік залишків витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок.

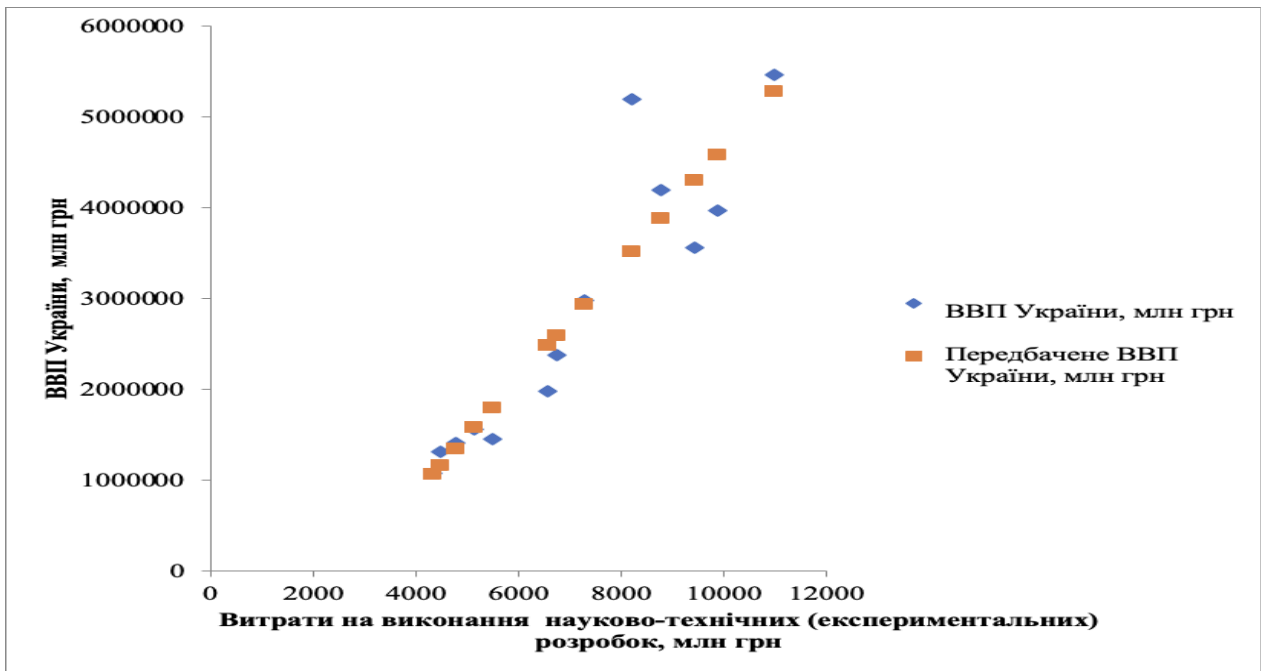
Рис. 3.16. Графік залишків витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок, млн грн

Джерело: розроблено автором.

На графіку представлені залишки регресійної моделі витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок, що є різницею між фактичними та прогнозованими значеннями.

Графік залишків (рис. 3.15) є важливим інструментом діагностики регресійної моделі. Він дозволяє оцінити, наскільки добре модель пояснює залежність між витратами на НДДКР і ВВП України, а також виявити можливі проблеми з моделлю.

На рис. 3.17 наведено графік підбору витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок.

Рис. 3.17. Графік підбору витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок, млн грн

Джерело: розроблено автором.

Кореляція між обсягом витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок і ВВП характеризується високим коефіцієнтом кореляції ($R = 0,920199$) і надійністю (надійність перевіряється за критерієм Фішера, яка представлена в табл. 3.12 (критерій Фішера: $F = 60,7854$ з рівнем значущості F менше $8,34E-06$)). Таким чином, була отримана досить надійна регресія, про що свідчить t -статистика з табл. 3.13.

Отже, аналіз обсягів витрат на інноваційну діяльність, а саме на виконання наукових досліджень і розробок за різними категоріями (фундаментальні, прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки) до загального обсягу витрат на виконання науково-дослідні роботи (див. табл. 3.2, рис. 3.7) показав, що найменша частка витрат припадає саме на витрати на виконання прикладних наукових досліджень. Така ситуація була з 2010 до 2021 рр. Варто зазначити, що вже в перший рік повномасштабного вторгнення росії на територію незалежної України ситуація докорінно змінилася

– загальна сума витрат в 2022 р., у порівнянні з 2021 р. зменшилася на 3805,3 млн грн, проте, витрати на виконання прикладних наукових досліджень зросли на 44,7 млн грн та посіли друге місце в загальній частці витрат на виконання НДР після витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок.

Результати економіко-математичного моделювання показали, що найбільший вплив на макроекономічні показники країни, у вигляді ВВП, мають саме витрати на виконання прикладних наукових досліджень. Це свідчить про значущий внесок інноваційних технологій та розробок у структурні зміни економіки, підвищення продуктивності праці, стимулювання підприємництва та конкурентоспроможності національних суб'єктів підприємництва. Використання результатів прикладних наукових досліджень може сприяти підвищенню ефективності виробництва, розширенню ринків збуту та забезпеченню стійкого економічного зростання країни загалом.

3.3. Напрями підвищення ефективності інноваційного підприємництва

Сучасний розвиток економіки вимагає від підприємців не лише впровадження новітніх технологій, а й створення системних підходів до оптимізації процесів інноваційної діяльності. Підвищення ефективності інноваційного підприємництва є важливим інструментом для забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку бізнесу. У цьому контексті актуальним стає визначення ключових напрямів, які здатні покращити результати інноваційної діяльності, мінімізуючи ризики та підвищуючи адаптивність підприємств до змінного середовища.

Отримані результати економіко-математичного моделювання, що представлені у підрозділі 3.2, показали, що найважливіший вплив на валовий

внутрішній продукт України мають витрати на здійснення прикладних досліджень та розробок. Прикладні дослідження є важливими у різних галузях, оскільки вони надають практичні рішення реальних проблем та сприяють розвитку технологій, охорони здоров'я, оборонної діяльності, бізнесу, освіти, сільського господарства та ін. Ці дослідження допомагають зменшити розрив між теорією та практикою, перетворюючи наукові знання на конкретні результати, які позитивно впливають на населення, підприємства, організації, установи, регіони, громади та країну, загалом. Прикладні дослідження дають змогу розробляти інноваційні рішення, удосконалювати існуючі практики і приймати обґрунтовані рішення на основі фактичних даних. Зосередженість на практичному застосуванні дозволяє прикладним дослідженням сприяти прогресу у різних сферах, що в результаті сприяє соціальному та економічному прогресу і покращенню якості життя населення. Прикладні дослідження також є потужним каталізатором для інновацій, економічного зростання і загального поліпшення життя людей та країни.

Кожна країна у світі встановлює свою державну політику стосовно інноваційної діяльності через законодавчі акти, що визначають пріоритетні напрями наукової діяльності. В Україні такими нормативно-правовими актами виступають наступні Закони України: «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [180] та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [181].

У зв'язку з воєнним станом та необхідністю забезпечення першочергових потреб держави, ці переліки доповнені напрямом, спрямованим на задоволення потреб у сферах національної безпеки та оборони [182]. Також встановлено, що ці напрями залишаються актуальними до припинення або скасування воєнного стану в Україні та до 31 грудня наступного року після його припинення або скасування. Відповідно до цього рішення, уряд та міністерства мають на меті у наступні пів року привести відповідні акти у відповідність із цим законом,

розробити законопроекти щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності, спрямованих на повоєнну відбудову України, а також впровадити відповідні механізми для їхньої реалізації. Це рішення передбачає фінансування прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, спрямованих на підсилення сфери національної безпеки та оборони, а також відновлення держави.

Пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності охоплюють наукові, економічні та соціальні аспекти науково-технічного прогресу, які отримують довгострокову державну підтримку (понад 10 років). Їх основною метою є створення ефективного сектора наукових досліджень і науково-технічних розробок, спрямованого на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості, забезпечення сталого розвитку, зміцнення національної безпеки України та покращення якості життя населення. Пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень включають як фундаментальні, так і прикладні дослідження, які отримують підтримку на середньостроковий період (до 5 років). Це здійснюється в межах визначених напрямів розвитку науки і техніки з метою забезпечення їх ефективної реалізації.

Варто зазначити, що основними стимулами для впровадження інновацій у діяльності суб'єктів підприємництва є прагнення до підвищення конкурентоспроможності продукції (послуг), збільшення прибутку, розширення частки ринку та зменшення витрат виробництва. Саме тому виробники товарів і послуг знаходяться в центрі інноваційних процесів. Рушійною силою, що впливає на рівень інноваційності економіки, є здатність суб'єктів підприємництва розробляти, сприймати та впроваджувати інновації в свою діяльність.

Наразі інноваційні підприємства мають низькі показники щодо активності у сфері наукових розробок. Розглянувши типовий інноваційний процес, визначено певну кількість проблем, основна з яких – недостатне

фінансування, що детально описано у попередніх розділах дослідження. Відсутність належного фінансування призводить до збільшення часу реалізації конкурентоздатних проєктів і зниження якості інновацій. Рішення цієї проблеми для державних підприємств залежить від розподілу бюджету України, а для приватних, у більшості випадків, від доступності кредитних коштів, що ускладнюється в умовах кризи та особливостей вітчизняного ринку банків та суб'єктів підприємництва, які надають кредити. Це змушує підприємців звертатися до іноземних кредиторів. Світовий досвід показує, що інноваційний процес та внутрішнє виробництво інноваційних технологій є більш ефективними за максимального залучення бізнесу. Суб'єктам підприємництва надаються кредити, а не просто бюджетні кошти. Навіть для діючого суб'єкта підприємництва банківські кредити можуть бути недосяжними через високі відсоткові ставки, що призводить до складнощів у відшкодуванні зобов'язань. Тому проблема високих кредитних ставок нині є актуальною.

Спостерігається низька активність інноваційного підприємництва, яка пояснюється декількома факторами. По-перше, підприємці уникають інноваційної діяльності через високий ризик інвестування та невизначеність терміну окупності. Вони не бажають працювати в умовах високого ступеня ризику, особливо коли не мають гарантії швидкого повернення інвестицій. По-друге, низька активність пояснюється відсутністю попиту на інновації в ринкових умовах, що може здатися неперспективним для бізнесу. Також важливою причиною є недостатня фінансова підтримка інноваційної діяльності з боку держави, яка у більш розвинених країнах частіше виявляється. Отже, розробка напрямів підвищення ефективності інноваційного підприємництва є важливою.

При формуванні нових напрямів інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва варто також враховувати аспекти сталого розвитку країни та благополуччя населення, що передбачені Цілями сталого розвитку ООН [184].

Так, у відповідності до наказу Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 «Про цілі сталого розвитку України до 2030 року», були визначені Цілі сталого розвитку, які слугують орієнтиром для розробки прогнозних та програмних документів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку країни [43], детальний опис цілей наведено в розділі 1. Загалом в 2023 році Україна посіла 38 місце серед 166 країн світу в загальному рейтингу Сталого розвитку [185].

У контексті Наказу Президента України [51] профільна Ціль сталого розвитку в Україні визнана 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура». Індекс Цілі сталого розвитку 9, представлений Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку в 2022 році, є важливим інструментом для оцінки прогресу країн на шляху до сталого розвитку. Цей індекс відіграє ключову роль у виявленні проблемних зон та можливостей для покращення політики у цій сфері. Так, результати України щодо Цілей сталого розвитку, що зазначені в 9 індексі у 2022 році підкреслювали складне становище української промисловості та інноваційної діяльності, однак вже в 2023 році Україна досягла значного покращення [185, с.39].

Таким чином, у дослідженні запропоновано методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності в Україні (див. рис. 3.10), який має ключове значення для сталого розвитку країни та досягнення їх цілей у різних сферах. Застосування комплексного підходу до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності дозволить зробити об'єктивні висновки щодо поточного стану та визначити напрями подальшого розвитку інноваційного сектору в Україні. Такий підхід дає можливість визначити необхідну фінансову підтримку для розвитку інноваційного підприємництва зі сторони державної та регіональної влади, а також органів місцевого самоврядування. До джерел фінансування варто віднести грантові проєкти та

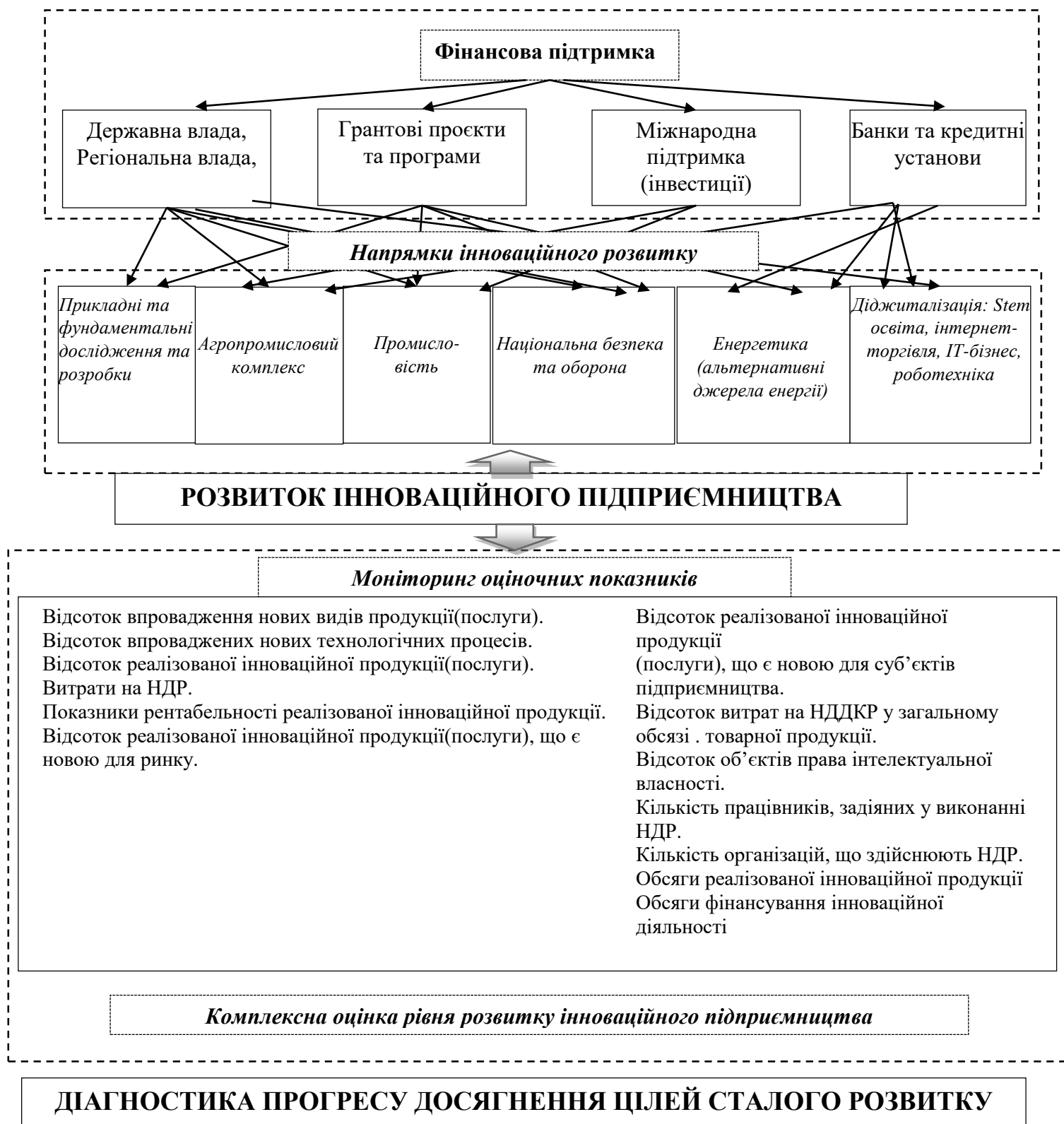
програми, міжнародну підтримку (інвестиції), банки та кредитні установи, які можуть займати вирішальну роль.

Прикладні та фундаментальні дослідження та розробки є ключовими напрямками інноваційного підприємництва, оскільки вони сприяють створенню нових продуктів, технологій та послуг, які відповідають потребам ринку та вирішують актуальні проблеми суспільства.

1. Прикладні дослідження та розробки включають: дослідження спрямовані на створення конкретних продуктів, які можуть бути впроваджені на ринок, а саме: нові медичні пристрої, програмне забезпечення, електроніка та ін.; дослідження, які здійснюються для покращення ефективності та якості виробничих процесів, зменшення витрат та підвищення продуктивності.

2. Фундаментальні дослідження та розробки включають: дослідження, які спрямовані на розуміння основних принципів та закономірностей у певних галузях знань, що може відкривати нові перспективи для інновацій; дослідження, що допомагають ідентифікувати та розуміти ключові проблеми.

Також в рамках запропонованого методичного підходу сформовано орієнтовні пріоритетні напрями розвитку інноваційного підприємництва, фінансування яких може бути передбачено з різних джерел (рис. 3.18) [186]. До них віднесено: діджиталізацію; прикладні та фундаментальні дослідження та розробки; промисловість; охорона здоров'я; національна безпека та оборона; енергетика (альтернативні джерела енергії). Запропоновані напрями є основою сприятливої екосистеми для інноваційного підприємництва, що забезпечить підвищення розвитку інноваційного підприємства, його конкурентоспроможності та досягнення цілей сталого розвитку країни.

Рис. 3.18. Методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності в Україні

Джерело: розроблено автором.

Отже, прикладні дослідження дозволяють створювати конкретні продукти та рішення для ринку, а фундаментальні дослідження створюють базу знань та інсайтів, які можуть стимулювати подальший технологічний прогрес та розвиток нових ідей. Наступним важливим стратегічним напрямом для розвитку інноваційного підприємництва, особливо в контексті сучасної цифрової економіки, є діджиталізація. Цей процес включає в себе впровадження цифрових технологій та інформаційних систем для оптимізації бізнес-процесів, STEM-освіту, інтернет-торгівлю, впровадження робототехніки та автоматизації процесів, необхідних для підвищення ефективності виробництва, покращення якості продукції та послуг, а також забезпечення конкурентоспроможності на ринку. На рис.3.19 наведено основні аспекти діджиталізації, які роблять її пріоритетним напрямом для інноваційного підприємництва.

Усі ці фактори роблять діджиталізацію також одним з ключових напрямів розвитку інноваційного підприємництва, допомагаючи суб'єктам підприємництва швидко адаптуватися до умов ринку та забезпечувати стабільний розвиток у цифрову епоху. Агропромисловий комплекс є також важливим пріоритетним напрямом для розвитку інноваційного підприємництва, особливо в контексті сучасних викликів, пов'язаних із забезпеченням продовольчої безпеки, збереженням ресурсів та підвищенням продуктивності сільськогосподарського сектору. Такий напрям може передбачати таке:

- використання інноваційних технологій в агропромисловому секторі, таких як сільськогосподарська робототехніка, дрони, сучасні методи обробки землі та механізації процесів вирощування, що дозволяє суб'єктам підприємництва підвищувати ефективність виробництва та знижувати витрати;
- інноваційні підходи до сільськогосподарського виробництва, впровадження нових методів вирощування сільськогосподарських культур, розвиток сортів рослин з підвищеною стійкістю до шкідників і хвороб, сприяння підвищенню продуктивності та зниженню впливу на навколишнє середовище;

– урядова підтримка та стимулювання інноваційних ідей у сільському господарстві, такі як гранти для досліджень та розвитку, податкові пільги для суб'єктів інноваційного підприємництва та спрощена процедура отримання дозволів на впровадження нових технологій, сприяють створенню стимулів для розвитку інновацій у галузі;

– розширення спектру послуг у сільських територіях, таких як агротуризм, рекреаційні заходи та обслуговування, створюють додаткові можливості для інноваційного підприємництва та залучення інвестицій у регіони.

Ефективність та оптимізація процесів	<ul style="list-style-type: none"> • Цифрові технології дозволяють автоматизувати рутинні завдання, вдосконалювати ланцюжки постачання, управляти запасами та зменшувати витрати на виробництво
Інноваційність продуктів та послуг	<ul style="list-style-type: none"> • Завдяки діджиталізації суб'єкти підприємництва можуть швидше реагувати на зміни в ринкових умовах та вимоги споживачів, швидше впроваджувати нові ідеї та розробляти інноваційні продукти та послуги
Аналітика та прийняття рішень на основі даних	<ul style="list-style-type: none"> • Використання аналітичних інструментів та штучного інтелекту дозволяє суб'єктам підприємництва збирати, аналізувати та використовувати дані для прийняття обґрунтованих рішень, що сприяє зростанню ефективності та конкурентоспроможності
Гнучкість та мобільність	<ul style="list-style-type: none"> • Цифрові технології дозволяють суб'єктам підприємництва працювати з будь-якої точки світу, сприяючи розвитку розподіленої роботи та забезпечуючи доступ до ресурсів незалежно від місця знаходження
Взаємодія з клієнтами	<ul style="list-style-type: none"> • Цифрові канали комунікації дозволяють суб'єктам підприємництва підтримувати активний зв'язок зі своїми клієнтами, забезпечуючи персоналізований підхід та вдосконалені послуги

Рис. 3.19. Основні складові напрямку «Діджиталізація»

Джерело: розроблено автором.

З огляду на постійне зростання потреб у вдосконаленні медичних послуг, покращенні якості діагностики та лікування, а також забезпеченні доступу до ефективних медичних рішень для всіх верств населення наступним пріоритетним

напрямом є «Охорона здоров'я», яка може включати:

– розробку нових медичних технологій та пристроїв: суб'єкти підприємництва активно працюють над створенням нових медичних пристроїв, діагностичних засобів та технологій, що дозволяють покращити діагностику, лікування та догляд за пацієнтами;

– розвиток цифрової медицини: використання цифрових технологій, таких як мобільні додатки для моніторингу здоров'я та електронні медичні записи, що дозволяє покращити доступність медичних послуг та забезпечити індивідуалізований підхід до кожного пацієнта;

– розвиток біотехнологій та геноміки: суб'єкти підприємництва займаються дослідженням та розробкою нових біотехнологій, що дозволяють виробляти нові ліки, вакцини та терапевтичні методи на основі знань про геном людини;

– створення засобів для попередження та контролю за захворюваннями: суб'єкти підприємництва розробляють нові методи та засоби для попередження захворювань, а також системи моніторингу та контролю за епідеміями та пандеміями;

– здоровий спосіб життя та превентивна медицина: суб'єкти підприємництва активно працюють над розробкою та просуванням засобів та послуг, що сприяють здоровому способу життя, включаючи фітнес-технології, дієтологічні додатки та інші превентивні заходи.

Усі ці інновації сприяють покращенню доступності, якості та ефективності медичних послуг, забезпечують індивідуалізований підхід до лікування та догляду за пацієнтами та сприяють загальному здоров'ю та благополуччю суспільства. Таким чином, охорона здоров'я виступає як важливий пріоритетний напрям розвитку інноваційного підприємництва, спрямований на забезпечення здоров'я та добробуту населення.

Промисловість є також одним з ключових напрямів, оскільки промисловість є основою економіки багатьох країн та важливим джерелом виробництва нових технологій, продуктів та послуг (рис. 3.20).

Розвиток напрямку «Енергетика», зокрема, розвиток альтернативних джерел енергії, передбачає:

- розвиток відновлюваних джерел енергії: суб'єкти інноваційного підприємництва активно працюють над розвитком та вдосконаленням сонячної, вітрової, гідро-, біомасової та геотермальної енергетики, що включає в себе вдосконалення технологій виробництва, збільшення ефективності та зниження витрат на виробництво альтернативних джерел енергії;

- зберігання енергії: суб'єкти інноваційного підприємництва розробляють нові технології зберігання енергії, такі як акумулятори великої ємності, теплові сховища, системи управління енергопотоками та ін., що дозволить зберігати та використовувати енергію з відновлюваних джерел енергії в ефективний спосіб;

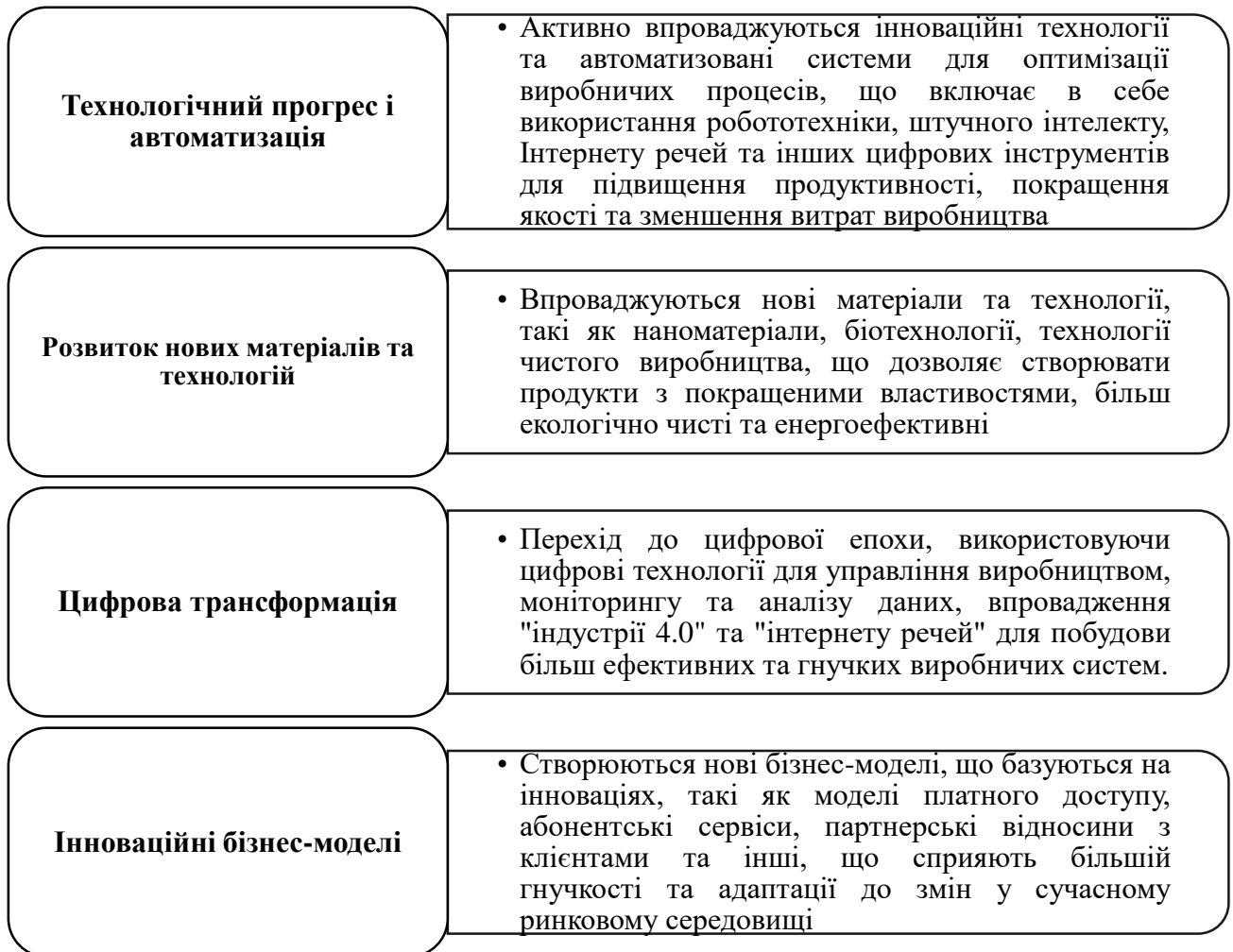
- енергоефективність: суб'єкти інноваційного підприємництва розробляють нові технології та продукти, спрямовані на підвищення енергоефективності будівель, транспортних засобів, промислових процесів та ін., що дозволяє зменшити споживання енергії та викиди в атмосферу;

- переробка твердих побутових відходів та біогаз: суб'єкти інноваційного підприємництва розробляють технології для переробки відходів у біогаз та біопаливо, що може бути використане для виробництва електроенергії та тепла;

- smart-специфіка: розробка «розумних» мереж та систем енергопостачання, що базуються на інтернеті речей та штучному інтелекті, які забезпечують ефективніше управління та розподіл енергії.

Усі ці інновації сприяють розвитку стійкої, чистої та доступної енергетики, яка є ключовою складовою для сталого розвитку суспільства та забезпечення енергетичної безпеки. Таким чином, енергетика, зосереджена на альтернативних джерелах енергії, виступає як ще один із пріоритетних напрямів розвитку

інноваційного підприємництва, спрямований на забезпечення ефективного використання ресурсів та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище.

Рисунок 3.20. Основні аспекти напрямку «Промисловість»

Джерело: розроблено автором.

Враховуючи воєнні дії, що відбуваються на території України, національна безпека та оборона залишається важливим напрямом розвитку інноваційного підприємництва, оскільки забезпечення безпеки країни вимагає постійного вдосконалення та впровадження новітніх технологій, стратегій та підходів. До цього напрямку варто віднести наступне:

– розвиток військово-промислового комплексу: суб'єкти підприємства активно співпрацюють із військовими структурами для розробки та виробництва

новітньої військової техніки, засобів зв'язку, систем безпеки та інших оборонних продуктів;

– розробка кібербезпеки та кібероборони: з урахуванням зростаючої кіберзагрози, суб'єкти інноваційного підприємництва зосереджуються на розробці технологій кіберзахисту, програмного забезпечення для виявлення та протидії кібератакам, а також систем кібероборони;

– використання штучного інтелекту та аналітики для розвідки та прогнозування: суб'єкти інноваційного підприємництва створюють системи штучного інтелекту та аналітичні інструменти для збору, обробки та аналізу великих обсягів даних для розвідки, прогнозування загроз та прийняття обґрунтованих стратегічних рішень;

– розвиток біотехнологій та захисту від біологічних загроз: суб'єкти інноваційного підприємництва працюють над розробкою нових методів діагностики та лікування захворювань, розробкою вакцин та засобів захисту;

– захист критично важливих інфраструктур та енергетичних систем: суб'єкти інноваційного підприємництва розробляють технології та системи для захисту критично важливих об'єктів, включаючи енергетичні мережі, транспортні системи та інші інфраструктурні об'єкти.

Отже, інновації в цьому напрямку сприяють покращенню обороноздатності країни, забезпечують безпеку та стійкість у вирішенні сучасних викликів безпеки і є ключовим елементом національної безпеки в сучасному світі.

Для оцінки результативності реалізації передбачається здійснення контролю та моніторингу. Отже, наступним етапом запропонованого методичного підходу є моніторинг оціночних показників, який вказує на ступінь досягнення цілей, встановлених для оцінки рівня інноваційного розвитку суб'єкта підприємництва.

Для цього цілком доцільно використовувати певні показники, які відображають особливості розвитку інноваційного підприємництва, а саме:

відсоток впроваджених нових видів продукції (послуги); відсоток впроваджених нових технологічних процесів; відсоток реалізованої інноваційної продукції (послуги); витрати на науково-дослідну роботу; витрати на інноваційну діяльність; показники рентабельності реалізованої інноваційної продукції; відсоток реалізованої інноваційної продукції (послуги), що є новою для ринку; відсоток витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у загальному обсязі товарної продукції; відсоток об'єктів права інтелектуальної власності; кількість працівників, задіяних у виконанні науково-дослідної роботи; кількість організацій, що здійснюють науково-дослідну роботу; обсяги реалізованої інноваційної продукції; обсяги фінансування інноваційної діяльності.

Вибір таких показників обумовлений наявністю достатньої статистичної інформації на відкритих офіційних джерелах для перевірки ефективності застосування розробленого методичного підходу на практиці. Таким чином, маючи загальну інформацію щодо динаміки зміни запропонованих оціночних показників, можна отримати комплексну оцінку рівня розвитку інноваційного підприємництва. Отже, оцінка інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва вимагає детального аналізу ефективності його інноваційної діяльності за допомогою чітко визначених показників. Такі показники повинні відповідати специфіці інноваційної діяльності та враховувати потреби різних зацікавлених сторін, що беруть участь у інноваційних процесах. Запропонований методичний підхід базується на вимірюванні узагальнюючих показників інноваційної активності та сприйнятливості суб'єктів підприємництва. Цей підхід може бути використаний для розробки інноваційної стратегії та програми розвитку суб'єктів підприємництва з метою обґрунтування управлінських рішень.

Заключним етапом у методичному підході (див. рис. 3.10) є діагностика прогресу цілей сталого розвитку, яка надає об'єктивні дані про стан досягнення цілей сталого розвитку, що дозволяє ідентифікувати досягнення, визначати

проблемні сфери та формувати необхідні механізми для коригування стратегій, спрямованих на стале та екологічно відповідальне зростання. Отже, в результаті досягнення сформованих напрямів підвищення ефективності інноваційного підприємництва передбачаються наступні якісні зміни:

- запровадження гнучких методів управління з використанням Agile і Lean підходів для швидшого реагування на зміни в ринку та потреби споживачів;

- інвестиції в дослідження та розробки, що дадуть можливість збільшити фінансування на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи для стимулювання інновацій та створення нових продуктів;

- співпраця з науковими установами задля розвитку партнерства між підприємствами та університетами для обміну знаннями та ресурсами;

- впровадження цифрових технологій, а саме використання Big Data, штучного інтелекту та IoT для покращення процесів виробництва та управління та ін.;

- зосередження на сталому розвитку, що дасть можливість інтегрувати екологічні практики у бізнес-моделі для зменшення впливу на навколишнє середовище;

- залучення споживачів до процесу розробки з використанням методів спільного створення (co-creation) для врахування потреб клієнтів на всіх етапах;

- створення інноваційних екосистем, що дасть можливість сформувати платформу для взаємодії стартапів, інвесторів і великих компаній, які сприяють обміну ідеями та ресурсами.

Отже, методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності в Україні є важливим і дієвим інструментом для аналізу та вдосконалення інноваційної сфери країни. Його впровадження передбачає комплексний підхід до вимірювання ефективності інноваційних процесів, враховуючи особливості інноваційної діяльності та потреби різних зацікавлених сторін. Методичний підхід не лише дає можливість оцінити стан

інноваційного розвитку, а й надає засади для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та розробки стратегій подальшого розвитку в інноваційній сфері. Впровадження запропонованих методів та підходів може сприяти зростанню конкурентоспроможності українських суб'єктів підприємництва на міжнародному ринку, зміцненню позицій країни в глобальній інноваційній арені та досягати сталого розвитку.

Висновки до Розділу 3

1. Організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості залежить від багатьох факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які істотно впливають на інноваційну активність суб'єктів підприємництва. Враховуючи умови сталого розвитку, запропоновано структурувати організаційне забезпечення інноваційної підприємницької діяльності за наступними складовими: інституційній, управлінській та ресурсній. Обґрунтовано доречність та своєчасність розробки організаційного забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості у економічному, соціальному та екологічному аспектах. Визначено проблеми системи управління витратами інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, які можна вирішити за допомогою оптимізації витрат у інноваційні розробки як з боку держави, так і з боку приватних інвесторів. Для оцінки якості інвестиційного забезпечення інноваційних процесів суб'єктів підприємництва удосконалено методика визначення інтегрального рангу якості забезпечення інвестиційними ресурсами, за умови залучення приватних інвестицій, та обґрунтовані базові положення та передумови формування організаційного механізму забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах.

Запропоноване у роботі організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості дозволить значно покращити інноваційну активність суб'єктів підприємництва для переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку та повільно реалізовувати Концепцію сталого розвитку, враховуючи існуючі макроекономічні умови в Україні.

2. Проаналізовано витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт та визначено загальну тенденцію до їх збільшення в грошовому вираженні. Проте ці дані не враховують інфляційні процеси, в країні, які щорічно зростають. Доведено, що для більш точного аналізу ефективності інноваційних процесів було б корисніше використовувати показник відносної ваги обсягу проведених наукових досліджень і розробок у ВВП, який значно зменшується.

Варто зазначити, що серед досліджених видів науково-дослідних робіт науково-технічні розробки, до повномасштабного вторгнення росії, відігравали провідну роль у загальних витратах. Однак вже на кінець 2022 р. вектор науково-дослідних робіт змінився в сторону прикладних досліджень, які посіли друге місце серед загального обсягу витрат.

Запропоновано концептуальний підхід до моделювання впливу витрат інноваційної діяльності на макроекономічні показники України, який включає в себе 9 основних етапів, що базуються на основі використання методів регресійно-кореляційного аналізу. Такий підхід дозволив виділити витрати, які мають найбільший вплив на ВВП. Доведено, що саме витрати на виконання прикладних наукових досліджень відіграють провідну роль в економіці країни. Це підкреслює важливість інноваційних технологій та розробок у структурних змінах економіки, обороноздатності країни, підвищенні продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів підприємництва. Використання результатів прикладних наукових досліджень може сприяти підвищенню ефективності виробництва, розширенню ринків збуту та забезпеченню стійкого економічного зростання країни в цілому.

3. Розроблено методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності в Україні, який виступає як важливий та ефективний інструмент, що необхідний для аналізу і вдосконалення інноваційної сфери країни. Він передбачає комплексний підхід до вимірювання ефективності інноваційних процесів, враховуючи особливості інноваційної діяльності та потреби різних зацікавлених сторін. Такий підхід дозволяє оцінити стан інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва та виступає як основа для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та розробки стратегій подальшого розвитку в інноваційній сфері. Запропонована методика може сприяти підвищенню конкурентоспроможності українських суб'єктів підприємництва на міжнародному ринку, зміцненню позицій країни на глобальній інноваційній арені та досягненню цілей сталого розвитку.

4. Визначено та обґрунтовано основні напрями розвитку інноваційного підприємництва, до яких віднесено: діджиталізацію; агропромисловий комплекс; прикладні та фундаментальні дослідження та розробки; промисловість; охорона здоров'я; національна безпека та оборона; енергетика (альтернативні джерела енергії). Доведено, що такі напрями є основою сприятливої екосистеми для розвитку суб'єктів інноваційного підприємництва, що забезпечить у подальшому їх конкурентоспроможність та досягнення цілей сталого розвитку країни.

Результати досліджень, викладені у даному розділі, опубліковано у працях автора [169-170, 172-174, 176, 186].

В Розділі 3 використано матеріали з відповідним посиланням наукові праці зі списку використаних джерел: [42, 98, 138–186].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. Результати дослідження дозволити сформулювати такі висновки:

1. Проведене дослідження генези інноваційного підприємництва обґрунтувало його роль у розвитку суспільства. Надано авторське визначення «інноваційного підприємництва, під яким слід розуміти як процес створення, розвитку та впровадження новаторських ідей, продуктів, технологій та послуг на ринок, спрямований на вирішення суспільних потреб, задоволення клієнтів, підвищення конкурентоспроможності та створення вагової економічної, екологічної та соціальної цінності.

2. Визначено критерії оцінки інноваційного підприємництва, які дозволяють не тільки визначити ступінь готовності суб'єктів підприємництва здійснювати інноваційну діяльність, а й інвестору порівнювати потенціал кількох суб'єктів підприємництва для здійснення інноваційної діяльності. Запропоновані критерії оцінки інноваційного підприємництва включають, на відміну від традиційних, критерії екологічної та соціальної ефективності, ефективності гуманізації праці, маркетингової ефективності, що дозволяє сприймати суб'єкт підприємництва як інноваційно сприйнятливий, з точки зору готовності виконувати завдання, необхідні для досягнення інноваційних цілей чи цілей розвитку підприємства.

3. Оцінка діяльності суб'єктів підприємництва за регіонами у соціальному аспекті дозволила зробити висновки щодо необхідності реалізації регіональних програм підтримки підприємництва; здійснення розбудови бізнес-інфраструктури на рівні кожної територіальної громади; впровадження ефективних програм розвитку підприємництва, спрямованих на покращення бізнес-клімату в регіонах і створення більш сприятливих умов для

підприємницької діяльності; функціонування на постійній основі навчально-тренінгових центрів для підприємців-початківців. Спрямування коштів місцевих та регіональних бюджетів на вказані заходи створять умови для розвитку конкурентних переваг територій, ефективного використання їх всіх видів ресурсів та потенційних можливостей, що в результаті активізує підприємницьку діяльність і сприятиме формуванню та реалізації стратегії сталого економічного розвитку окремої територіальної одиниці.

4. Проведена діагностика перспектив розвитку підприємництва: побудова синергетичної моделі, яка включала наступні елементи - синергетичні характеристики організації; принципи синергетичного аналізу; модель формування стратегії розвитку організації; синергічні ефекти розвитку; форми прояву синергії розвитку. Як показав проведений аналіз, цільові ефекти синергетичного підходу до управління та розвитку підприємства зазвичай можна охарактеризувати трьома змінними – збільшення прибутку, зменшення поточних витрат та зниження потреби в інвестиціях.

5. Обґрунтовано організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності на засадах сталості, яке засноване на поєднанні трьох найважливіших складових: інституційній, управлінській та ресурсній, що дозволяє значно покращити інноваційні ініціативи суб'єктів підприємництва, щоб сприяти переходу вітчизняної економіки на інноваційну модель розвитку та поступово впроваджувати Концепцію сталого розвитку, враховуючи поточні макроекономічні умови. Обґрунтовано необхідність побудови організаційного механізму забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості, який у перспективі надасть можливість суб'єктам підприємництва забезпечити рівність усіх учасників інноваційного процесу, включаючи економічні та юридичні права, залучення до державних замовлень, фінансування та інфраструктурне забезпечення тощо;

6. Запропоновано концептуальний підхід до моделювання впливу витрат інноваційної діяльності на макроекономічні показники України, який дозволив визначити витрати, що мають найбільший вплив на ВВП. Аналіз довів, що витрати на прикладні та фундаментальні наукові дослідження, а також на науково-технічні (експериментальні) дослідження та наукові дослідження загалом становлять найменшу частку загальних витрат на НДР, проте величина витрат на прикладні наукові дослідження відіграє значну роль в економіці країни. Це підкреслює, наскільки важливими є інноваційні технології та розробки для трансформації економіки, підвищення обороноздатності країни, підвищення продуктивності праці та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

7. Визначено напрями підвищення ефективності інноваційного підприємництва, які враховують Цілі сталого розвитку щодо благополуччя населення, забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку країни. Розроблений методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності передбачає комплексний підхід до оцінки ефективності інноваційних процесів, враховуючи особливості інноваційної діяльності та потреби різних зацікавлених сторін, що дозволяє оцінити стан інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва, а також є основою для прийняття та реалізації обґрунтованих управлінських рішень і стратегічних планів інноваційного розвитку підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Копелєв І. Ю., Кондратюк С. В. Специфіка понять економічна безпека підприємницької діяльності, економічна безпека підприємництва та економічна безпека підприємства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 109–118.
3. Центр розвитку інновацій. *Стан та потреби бізнесу в Україні: регіональні тенденції*. 2022. URL: <https://cid.center/state-and-needs-of-business-in-ukraine-regional-trends-summer-2022> (дата звернення: 24.06.2023)
4. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 356 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf. (дата звернення: 24.06.2023).
5. Ковальчук О. М. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 68–73.
6. Лебедев Д. І. Інноваційні стартапи як драйвер розвитку української економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 45–49.
7. Сухонос В. В. Інститут державного підприємництва в СРСР: доба формування у правовому вимірі. *Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21 квіт. 2020 р.). Суми : СумДУ, 2020. С. 147–151.
8. Петришина Н. В. Проблеми трансформації економіки України. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2014. № 24. С. 31–38.
9. Tidd J., Bessant J. *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change*. Hoboken, New Jersey, USA : Wiley, 2020. 624 p.

10. Smith Adam. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London, United Kingdom : W. Strahan and T. Cadell, 1776. 689 p.
11. Christensen C. M. The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail. Boston, USA : Harvard Business Review Press. 1997. URL: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=46> (дата звернення: 14.09.2023).
12. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. Leipzig, Germany : Duncker & Humblot, 1911. 255 p.
13. Thünen J. H. von. The Isolated State / translated by Carla M. Wartenberg. Oxford, USA : Pergamon Press. 1966. URL: [https://search.worldcat.org/title/Von-Thunen's- Isolated-State--an-english-version-of-Der-Isoliertestaat.../oclc/491490968](https://search.worldcat.org/title/Von-Thunen's-Isolated-State--an-english-version-of-Der-Isoliertestaat.../oclc/491490968). (дата звернення: 24.06.2023).
14. Knight Frank H. Risk, Uncertainty, and Profit. Boston, USA : Houghton Mifflin, 1921. 1289 p.
15. Marx Karl. Das Kapital, Kritik der politischen Oekonomie. Hamburg, Germany : Otto Meissner, 1867. 1006 p.
16. Say Jean-Baptiste. Traité d'économie politique. Paris, France : Deterville, 1803. 269 p.
17. Clark John Bates. The Distribution of Wealth: A Theory of Wages, Interest, and Profits. New York, USA : Macmillan, 1888. 756 p.
18. Drucker Peter F. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. New York, USA : Harper & Row, 1985. 476 p.
19. Hisrich Richard D. Entrepreneurship: Starting, Developing, and Managing a New Enterprise. Boston, USA : Irwin, 1985. 209 p.
20. Harrod Roy F. An Essay in Dynamic Theory. *The Economic Journal*. 1939. № 49(193). P. 14–33.
21. Von Thünen, Johann Heinrich. Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie. Hamburg, Germany : Perthes, 1826. 306 p.

22. Von Mises Ludwig. Human Action: A Treatise on Economics. New Haven, USA : Yale University Press, 1949. 786 p.
23. Васильєва Л. М. Поняття і сутність підприємництва. *Вісник Дніпропетровського держ. аграрного університету*. 2010. № 1. С. 175–178.
24. Розвиток підприємництва і кооперації: інституційний аспект : монографія / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. М. Заяць та ін.; за ред. М. Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.
25. Гусак Н. Є. Опис характеристик соціальних підприємств в Україні. *Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник* / А. А. Свинчук, А. О. Корнецький, М. А. Гончарова та ін. Київ : ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. Розділ 4. С. 60–66.
26. Саблук О. О. Сутність підприємницької діяльності. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення* : матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 5 лют. 2019 р.). Тернопіль, 2019. Вип. 35. С. 82–84.
27. Жигір'я А. А. Сутність підприємництва та чинники його економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 28–33.
28. Бедринець М. Д. Ефективність діяльності суб'єктів підприємництва в сучасних умовах господарювання. *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 183–190.
29. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2005. 263 с.
30. Drucker P. F. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. New York, USA : Harper & Row, 1985. 368 p.
31. Рибак М. О. Інноваційне підприємництво як ключова ознака сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3526>. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-59-1534. (дата звернення: 24.06.2023).

32. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Ключові проблеми та напрями розвитку підприємництва в Україні. *Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Херсон, 24–25 листоп. 2021 р.). Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2021. С. 363–366.

33. Рибак М. О. Теоретичні аспекти розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Підприємництво та бізнес-адміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 01–28 лют. 2024 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 4–5. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/65283/1/Збірник%202024.pdf>. (дата звернення: 24.06.2023).

34. Ярошенко І. В. Розвиток інноваційного підприємництва в Україні: виклики та перспективи. *Наукові праці Нац. університету харчових технологій*. 2020. № 26(3). С. 75–81.

35. Сидоренко Н. М. Стратегічне управління інноваційними підприємствами в умовах сталого розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 65. С. 45–51.

36. Харченко Т. М. Інноваційні підходи до управління підприємствами в умовах сталого розвитку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 61–66.

37. Федоренко В. Г. Інноваційні підприємства в системі сталого розвитку національної економіки. *Економіка України*. 2018. № 7. С. 39–45.

38. Рибак М. О. Головні аспекти розвитку підприємництва в Україні. *Фінансово-економічні механізми розвитку підприємництва: теоретичний та практичний аспекти* : матеріалами II Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Дніпро, 25–26 листоп. 2021 р.). Дніпро : НМетАУ, 2021. С. 168.

39. Ткаченко В. М. Роль інноваційного підприємництва у забезпеченні сталого розвитку регіонів України. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3. С. 55–62.

40. Рибак М. О. Оцінка суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 01 лютого 2023 р.). Житомир : Поліський нац. університет, 2023. С. 92–96.

41. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року / Організація Об'єднаних Націй. 2015. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku> (дата звернення: 15.01.2024).

42. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>. (дата звернення: 15.01.2024).

43. Цілі сталого розвитку: завдання та індикатори / Організація Об'єднаних Націй. 2015. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/tsili-staloho-rozvytku>. (дата звернення: 15.01.2024).

44. Мережа рішень для сталого розвитку. URL: <https://www.unsdsn.org>. (дата звернення: 15.01.2024).

45. Фонд Бертельсмана. URL: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/startseite>. (дата звернення: 5.02.2024).

46. Sustainable Development Goals Index. URL: www.sdgindex.org. (дата звернення: 5.02.2024).

47. Sachs J., Schmidt-Traub G., Kroll C. Sustainable Development Report 2019. 2019. URL: https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2019/2019_sustainable_development_report.pdf. (дата звернення: 5.01.2024).

48. Scutaru L. Economic Development Versus Sustainable Development. URL: <http://ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/19>. (дата звернення: 5.01.2024).

49. Горяна І. В. Формування методики оцінювання сталості розвитку регіонів. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 14, № 1. С. 59–63.

50. Sustainable Development Goals Index Rankings. URL: <https://dashboards.sdindex.org/rankings>. (дата звернення: 5.01.2024).

51. Лебедев Д. І. Інноваційні стартапи як драйвер сталого економічного розвитку. *Вісник Київського нац. торговельно-економічного університету*. 2018. № 5. С. 35–40.

52. Поліщук О. І. Інноваційне підприємництво та його вплив на екологічну стійкість. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2017. № 1. С. 22–28.

53. Biersteker T. J. Globalisation and Modes of Operation of Major Institutional Actors. *Oxford Development Studies*. 1998. Vol. 26, issue 1. P. 15–31.

54. Придатність О. В. Інноваційне підприємництво як фактор сталого розвитку регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. № 30. С. 83–86.

55. Романюк І. І. Інноваційна діяльність підприємств як засіб забезпечення сталого розвитку економіки України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 3. С. 64–69.

56. Івченкова О. Ю., Крикуненко К. М. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку економіки України. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. Вип. 3(53). С. 141–146.

57. Шум І. В. Роль малого інноваційного підприємництва у сталому розвитку України. *Економіка і управління підприємствами*. 2018. № 1(15). С. 211–216.

58. Гавриленко І. В. Інноваційне підприємництво в контексті сталого розвитку сучасного суспільства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2017. № 1(16). С. 54–58.

59. Мельник І. В. Стале інноваційне підприємництво як чинник економічного зростання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2020. № 37. С. 143–148.

60. Коваленко І. М. Сучасні тенденції розвитку інноваційного підприємництва в Україні в умовах сталого розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 70–75.

61. Кушнір С. О., Вернидуб М. Ю. Оцінювання ризиків інвестицій в інновації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 10–13.

62. Пархоменко І. П. Фактори інноваційного підприємництва в Україні та їх роль у сталому розвитку. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 148–154.

63. Лаврентьєва І. В. Інноваційне підприємництво як фактор сталого розвитку регіону. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 27, № 4. С. 32–37.

64. Поврозник П. П. Особливості інноваційного розвитку підприємництва в Україні в контексті глобальних безпекових викликів та ризиків цифровізації. *Інтернаука. Сер.: Економічні науки*. 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-8-9143> (дата звернення: 5.01.2024).

65. Загороднюк І. М. Методичні підходи до оцінки інноваційного підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 11. С. 55–61.

66. Ковальчук О. В. Критерії оцінки ефективності інноваційного підприємництва: український контекст. *Економіка України*. 2019. № 12. С. 64–69.

67. Петренко В. І. Критерії ефективності інноваційного підприємництва в умовах глобалізації економіки. *Економічний вісник університету*. 2017. № 3. С. 128–133.

68. Сидорова О. В. Сучасні методи оцінки інноваційного підприємництва: аналіз та порівняльний аспект. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 9, № 4. С. 87–94.
69. Бабіч Л. П. Ключові критерії оцінки успішності інноваційного підприємництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2010. № 42. С. 143–148.
70. Лісниченко Т. М. Оцінка рівня інноваційного підприємництва в Україні: методологічні підходи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 4. С. 88–93.
71. Міщенко В. О. Інноваційне підприємництво: критерії оцінки та роль у сталому розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 66. С. 89–94.
72. Гуцало І. М. Методи оцінки інноваційного підприємництва: український контекст. *Економіка України*. 2019. № 8. С. 71–76.
73. Гончарук А. Г. Критерії оцінки інноваційної діяльності малих та середніх підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2018. Вип. 1. С. 88–94.
74. Даниленко О. В. Критерії та показники інноваційної активності підприємств. *Проблеми науки*. 2017. № 6. С. 33–38.
75. Дяченко І. В. Методика оцінки інноваційного розвитку підприємства. *Економіка і прогнозування*. 2018. Вип. 2. С. 47–53.
76. Завадський Й. С. Оцінка інноваційного потенціалу підприємств агропромислового комплексу. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 3. С. 12–18.
77. Іванов О. В. Критерії оцінки інноваційних проектів у промисловості. *Економіка розвитку*. 2018. № 4. С. 102–107.
78. Карпова О. М. Системи показників для оцінки інноваційної діяльності підприємств. *Економічний вісник університету*. 2017. № 36(2). С. 123–128.
79. Клименко Т. С. Критерії оцінки ефективності інноваційного підприємництва в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 89– 94.

80. Василенко В. О. Фактори впливу на діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 64– 68.

81. Базилюк Я. Б. Сучасний стан та проблеми розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2020. Вип. 3. С. 103–110.

82. European Bank for Reconstruction and Development. EBRD Ukraine Labour Market. 2023. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf. (дата звернення: 02.07.2023).

83. Гончарук А. Г. Аналіз розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Економічний вісник університету*. 2023. № 42(1). С. 123–128.

84. 76 підприємців планують розширення бізнесу у 2023 році / Міністерство цифрової трансформації України. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mintsyfry-76-pidprijemtsiv-planuiut-rozshyrennia-biznesu-u-2023-rotsi>. (дата звернення: 02.07.2023).

85. Державна податкова служба України. News: веб-сайт. 2023. URL: <https://tr.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-502324.html>. (дата звернення: 2.07.2023).

86. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва / Держ. служба статистики України. 2021. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/12/Dsvsмм_20.pdf (дата звернення: 2.07.2023).

87. Даниленко О. В. Державна підтримка підприємництва в Україні: аналіз та перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2018. Вип. 2. С. 71–78.

88. Журавель В. П. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в Україні. *Економіка і управління підприємствами*. 2020. Вип. 2(45). С. 77–82.

89. Іванов О. В. Фінансово-економічні аспекти функціонування підприємницьких структур в Україні. *Економіка розвитку*. 2017. Т. 16, № 3. С. 99–104.

90. Рибак М. О. Діагностика перспектив розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2024. № 31. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit>. (дата звернення: 2.07.2023).

91. Ковальчук О. М. Розвиток підприємництва в Україні: основні тенденції та проблеми. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 85–90.

92. Рибак М. О. Оцінка ефективності та факторів розвитку підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1979>. (дата звернення: 2.09.2023).

93. Макаренко М. П. Аналіз фінансового стану суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Економічний вісник університету*. 2018. № 36(2). С. 97–102.

94. Єднання заради розвитку / Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/29/2024-Pyshchulina-EDNANNYA-SITE.pdf>. (дата звернення: 2.09.2023).

95. Doing Business 2020: Ukraine / World Bank. 2020. URL: https://archive.doingbusiness.org/ru/data/exploreeconomies/ukraine#DB_sb. (дата звернення: 2.09.2023).

96. Багрова І. В. Соціально-економічні аспекти розвитку підприємництва в регіонах України. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2. С. 45–51.

97. Волкова О. В. Регіональні особливості соціальної відповідальності підприємництва в Україні. *Бізнес Інформ*. 2018. № 4. С. 58–63.

98. Державна служба статистики України. 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm. (дата звернення: 2.09.2023).

99. Міністерство фінансів України. 2024. URL: <https://openbudget.gov.ua>. (дата звернення: 2.09.2023).
100. Гончарук А. Г. Соціальний вплив малого підприємництва на розвиток регіонів України. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 45–51.
101. Гриб В. І. Соціально-економічні умови функціонування малого підприємництва в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 3. С. 67–73.
102. Демченко С. М. Регіональні диспропорції в розвитку підприємництва та їх соціальні наслідки. *Економіка і прогнозування*. 2017. Вип. 4. С. 92–98.
103. Дяченко І. В. Вплив соціально-економічних факторів на розвиток підприємництва в регіонах України. *Економіка та держава*. 2019. № 7. С. 55–61.
104. Захарченко Н. О. Соціальні показники оцінки ефективності підприємницької діяльності в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 8. С. 99–104.
105. Іваненко О. М. Соціально-економічні результати розвитку малого бізнесу в регіонах України. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 5. С. 83–89.
106. Коваль Т. С. Соціальні аспекти розвитку підприємництва в умовах регіональної економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2019. Вип. 2. С. 79–85.
107. Кузьменко І. В. Соціально-економічна ефективність функціонування підприємницьких структур в регіонах України. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 1. С. 59–65.
108. Haken H. Synergetics: An Introduction. Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology. Third Revised and Enlarged Edition. Berlin ; Heidelberg ; New York ; Tokyo : Springer-Verlag, 1983. 395 p.
109. Нечипоренко А. І. Соціальний капітал як фактор розвитку підприємництва в регіонах України. *Економіка і прогнозування*. 2020. Вип. 1. С. 77–83.

110. Impact of supply chain quality management practices on the purchasing efficiency of service organizations / Kamal C. R., Singh A., Khodakyvskyy V. et al. *Studies in Systems, Decision and Control* / (Ed.) Janusz Kacprzyk. Warsaw, Poland : Systems Research Institute, Polish Academy of Sciences, 2024. P. 575–585.

111. Мороз О. В. Соціально-економічні умови для розвитку малого підприємництва в регіонах України. *Економіка та держава*. 2017. № 9. С. 41–47.

112. Солопун Н. М., Пономарьова Н. В. Сучасний погляд на інвестиції як на есенціальну частину бізнес-активності. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2020. № 24. С. 203–213.

113. Петров І. Г. Соціально-економічні аспекти функціонування малого бізнесу в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 6. С. 72–78.

114. Wilson K., Silva F. Policies for Seed and Early-Stage Finance: Findings from the 2012 OECD Financing Questionnaire. Paris : OECD Publishing, 2013. No 9. 47 p.

115. Ділові очікування підприємств України : аналітичний звіт НБУ / Департамент статистики та звітності. Вип. № 1(53). URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=43096650 (дата звернення: 05.02.2023).

116. Борисова І. В. Оцінка діяльності суб'єктів малого підприємництва за регіонами України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 45–50.

117. Герасимчук Н. П. Регіональні особливості розвитку підприємницької діяльності в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 2. С. 92–98.

118. Даниленко О. В. Оцінка ефективності підприємницької діяльності за регіонами України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 101–106.

119. Журавель О. В. Соціально-економічні умови розвитку підприємництва в регіонах України. *Вісник економічної науки України*, 2020. № 4. С. 77–83.

120. Іваненко О. М. Регіональні аспекти підтримки підприємництва в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 45–51.

121. Кравченко В. П. Оцінка інноваційного розвитку підприємництва за регіонами України. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 3. С. 67–73.
122. Литвиненко О. С. Регіональні особливості малого бізнесу в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 3. С. 81–87.
123. Романенко В. М. Оцінка ефективності функціонування малого бізнесу в регіонах України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 79–85.
124. Сидоренко О. В. Соціально-економічна ефективність підприємницької діяльності в регіонах України. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 6. С. 72–78.
125. Ткаченко І. Г. Регіональні аспекти розвитку малого і середнього бізнесу в Україні. *Економіка і держава*. 2018. № 8. С. 43–49.
126. Porter M. E. The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*. 2003. Vol. 37, Issue 6/7. P. 549–578.
127. Minniti M. The Role of Government Policy on Entrepreneurial Activity: Productive, Unproductive, or Destructive? *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2008. Vol. 32(5). P. 779–790.
128. Rodríguez-Pose A., Crescenzi R. Research and Development, Spillovers, Innovation Systems, and the Genesis of Regional Growth in Europe. *Regional Studies*. 2008. Vol. 42, Issue 1. P. 51–67.
129. Stam E. Entrepreneurship, Evolution and Geography. *The Handbook of Evolutionary Economic Geography* / (Eds.). Boschma R., Martin R. United Kingdom : Edward Elgar Publishing, 2009. P. 139–161.
130. Шевчук І. В. Вплив податкової політики на інвестиційні процеси в Україні. *Вісник ЖНАЕУ*. 2015, № 1(48), т. 2. С. 160–170.
131. Audretsch D. B., Fritsch M. Growth Regimes over Time and Space. *Regional Studies*. 2002. Vol. 36, Issue 2. P. 113–124.
132. Dopfer K., Foster J., Potts J. Micro-Meso-Macro. *Journal of Evolutionary Economics*. 2004. Vol. 14(3). P. 263–279.

133. Lichtenstein B. B. Self-Organized Transitions: A Pattern amid the “Chaos” of Transformative Change. *Academy of Management Executive*. 2000. Vol. 14(4). P. 128–141.

134. Martin R., Sunley P. Complexity Thinking and Evolutionary Economic Geography. *Journal of Economic Geography* 2007. Vol. 7(5). P. 573–60.

135. McKelvey B. Toward a Complexity Science of Entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*. 2004. Vol. 19(3). P. 313–341.

136. Zhang W.-B. Schumpeterian Growth, the Supply of Capital and Economic Integration. *Review of International Economics*. 2000. Vol. 8(1). P. 97–111.

137. Рибак М. О. Синергетичний підхід до механізму функціонування підприємства. *Diversity and inclusion in scientific area* : International Scientific and Practical Conference (m. Warsaw, Sierpień 26–28, 2022 r.). Warsaw : Ceas Polonia, 2022. S. 7–8.

138. Колеснікова І. А., Маркова І. Є. Синергетичний підхід до діагностики підприємницького середовища в Україні. *Науковий вісник Міжнар. гуманітарного університету. Серія: Економіка та менеджмент*. 2019. № 37. С. 29–34.

139. Брижань І. А. Умови та чинники переходу України до моделі сталого розвитку. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2013. № 1. С. 128–133.

140. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

141. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 15.10.2023).

142. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

143. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>. (дата звернення: 15.10.2023).

144. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (дата звернення: 15.10.2023).

145. Стратегія сталого розвитку України : Закон України від 07.08.2018 р. № 9015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9015-18#Text>. (дата звернення: 15.10.2023).

146. Про наукові парки : Закон України від 25.06.2009 р. № 1563-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

147. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

148. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : Закон України від 13.10.1992 р. № 2673-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

149. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

150. Про захист іноземних інвестицій на Україні : Закон України від 10.09.1991 р. № 1540a-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12> (дата звернення: 15.10.2023).

151. Про іноземні інвестиції : Закон України від 13.03.1992 р. № 2198-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-12> (дата звернення: 15.10.2023).

152. Про Державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні : Закон України від 17.12.1993 р. № 3744-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3744-12> (дата звернення: 15.10.2023).

153. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Закон України від 15.03.2001 р. № 2299-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2299-14> (дата звернення: 15.10.2023).

154. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» : Закон України від 21.10.2010 р. № 2623-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-п> (дата звернення: 15.10.2023).

155. Про державну підтримку інвестиційних проектів : Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20> (дата звернення: 15.10.2023).

156. Про державне замовлення на науково-технічні розробки та науково-технічну продукцію : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 15.10.2023).

157. Кодекс законів про працю України : від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>. (дата звернення: 15.10.2023).

158. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

159. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

160. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 15.10.2023).

161. ISO 26000: 2010. Керівництво з соціальної відповідальності. [Чинний від 2010-11-01]. Київ, 2010. (Інформація та документація). URL: <https://www.iso.org/standards.html>.

162. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

163. Про екологічну експертизу : Закон України від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-вр> (дата звернення: 01.12.2023).

164. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр> (дата звернення: 01.12.2023).

165. Про енергозбереження : Закон України від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр> (дата звернення: 01.12.2023).

166. Колеснікова Г. В. Інституційне забезпечення розвитку фінансово-інвестиційної інфраструктури промислового регіону. *Управління економікою: теорія та практика* : зб. наук. пр. Донецьк : ІЕП НАНУ, 2013. С. 149–170.

167. Agile methodology. Examples, when to use it, advantages and disadvantages. URL: <http://istqbexamcertification.com/what-is-agile-methodology-examples-when-to-use-it-advantages-and-disadvantages>. (дата звернення: 01.10.2023).

168. Lean Enterprise Academy. URL: <http://leanuk.org>. (дата звернення: 01.10.2023).

169. Рыбак М. О. Організаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності в умовах сталості. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 берез. 2024 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 291-292.

170. Рыбак М. О. Теоретичні засади механізму реалізації підприємницької діяльності. *Економіка та підприємництво*. 2022. № 48. С. 16–26. DOI: <https://doi.org/10.33111/EE.2022.48.RybakM>

171. Дудар Т. Г., Мельниченко В. В. Інноваційний менеджмент : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.

172. Рыбак М. О. Соціальні пріоритети ефективності функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. *Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України* :

матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 лют. 2023 р.). Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 131–134.

173. Рибак М. О. Організаційний механізм забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-139-146>.

174. Impact of supply chain quality management practices on the purchasing efficiency of service organizations / Raja Kamal C., Singh A., Khodakyvskyu V., Ruska O., Rybak M., Reznik N. P. *Studies in Systems, Decision and Control* / (Ed.) Janusz Kacprzyk. Warsaw : Systems Research Institute, Polish Academy of Sciences, 2024. P. 575–585.

175. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід : монографія / Писаренко Т. В., Кваш Т. К., Березняк Н. В., Прудка О. В. Київ : УКРІНТЕІ, 2015. 239 с.

176. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Вплив сталості на зміни в організаційних стратегіях для сприяння розвитку підприємницької діяльності. *Стратегічні пріоритети менеджменту і адміністрування у повоєнний період* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 26 квіт. 2024 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 209-211.

177. Іляш О. І., Гринкевич С. С. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посібник. Київ : Ліра-К, 2010. 476 с.

178. Коренков О. В. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2003. 237 с.

179. Нежиборець В. Інноваційне підприємництво як складова економічного зростання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 1. С. 63–71.

180. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

181. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 16.01.2003 р. № 433-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030433?an=571> (дата звернення: 01.12.2023).

182. Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності : Закон України від 21.12.2023 р. № 3534- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3534-IX#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

183. Наша робота над досягненням Цілей сталого розвитку в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>. (дата звернення: 01.12.2023).

184. Sustainable Development Report 2023. URL: <https://dashboards.sdindex.org/static/profiles/pdfs/SDR-2023-ukraine.pdf>. (дата звернення: 15.12.2023).

185. Sustainable Development of Entrepreneurship Entities in Ukraine: National and Regional Aspects / Sukhonos M., Dymchenko O., Smachylo V., Rudachenko O., Tararuiev I. *Smart Technologies in Urban Engineering. STUE 2023* : lecture Notes in Networks and Systems. 2023. Vol. 808. P. 38–49.

186. Валінкевич Н. В., Рибак М. О. Обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-12>.

ДОДАТКИ

Розподіл кількості суб'єктів підприємництва за їх розмірами

Роки	суб'єкти великого підприємництва, одиниць	суб'єкти середнього підприємництва, одиниць	суб'єкти малого підприємництва, одиниць	з них суб'єкти мікропідприємництва, одиниць
2010	586	21343	2161999	2093688
2011	659	21059	1679902	1608819
2012	698	20551	1578878	1510776
2013	659	19210	1702201	1637180
2014	497	16618	1915046	1859887
2015	423	15510	1958385	1910830
2016	383	15113	1850034	1800736
2017	399	15254	1789406	1737082
2018	446	16476	1822671	1764737
2019	518	18129	1922978	1864013
2020	512	17946	1955119	1898902
2021	610	17811	1937827	1880858
2022	494	15037	1716977	1671558

Джерело: узагальнено за [98].

**Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)
суб'єктів підприємництва за видами економічної діяльності**

Показники	Код за КВЕД-2010	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств (інноваційно активних та неінноваційних), тис.грн	
		2020	2022
Усього	В+С+D+E+46+H+J+K+71+72+73	5292853675,0	6616154572,4
Промисловість	В+С+D+E	2728377418,9	3659280570,6
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	В	321998006,9	437027869,7
Переробна промисловість	С	1883487843,1	1854963436,9
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10+11+12	680533342,4	777203229,9
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13+14+15	28874016,8	39693882,8
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	16+17+18	89826646,4	112736019,1
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення, хімічних речовин і хімічної продукції, основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	19+20+21	199318291,1	168872456,4
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22+23	184798826,9	153574206,7
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24+25	429072146,0	346984440,5
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, електричного устаткування, машин і устаткування, н.в.і.у.	26+27+28	122740092,7	101024242,0
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	29+30	75189876,1	88613942,9
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	31+32+33	73134604,7	66261016,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	491105840,6	1324405378,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	31785728,3	42883885,1
Забір, очищення та постачання води	36+37	20868883,1	27691557,0
Збирання, оброблення й видалення відходів; відновлення матеріалів, інша діяльність щодо поводження з відходами	38+39	10916845,2	15192328,1

Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, інформація та телекомунікації, фінансова та страхова діяльність, діяльність у сферах архітектури та інжинірингу; технічні випробування та дослідження, наукові дослідження та розробки, рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку	46+H+J+K+71+72+73	2564476256,1	2956874001,8
Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	46	1922371983,1	2209358421,8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	369471542,7	454516366,9
Наземний і трубопровідний транспорт, водний транспорт, авіаційний транспорт	49+50+51	187285557,4	263412881,9
Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту, поштова та кур'єрська діяльність	52+53	182185985,3	191103485,0
Інформація та телекомунікації	J	137764599,2	206544723,4
Видавнича діяльність, виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів, діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	58+59+60	22306642,4	14733385,4
Телекомунікації (електрозв'язок), комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність, надання інформаційних послуг	61+62+63	115457956,8	191811338,0
Фінансова та страхова діяльність	K	53188835,6	29284036,4
Діяльність у сферах архітектури та інжинірингу; технічні випробування та дослідження, наукові дослідження та розробки, рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку	71+72+73	81679295,5	57170453,3
Діяльність у сферах архітектури та інжинірингу; технічні випробування та дослідження	71	28520857,3	21165622,8
Наукові дослідження та розробки	72	16306772,1	14942835,9
Рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку	73	36851666,1	21061994,6

Джерело: узагальнено за [98].

Профіль України в світовому рейтингу «Ведення бізнесу»

EASE OF DOING BUSINESS IN **Ukraine**

Region	Europe & Central Asia	Income category	Lower middle income	Download profile (1,775.1 KB, pdf)	DB Rank	DB Score
Population	44,622,516	GNI per capita (US\$)	2,660	Download snapshot (807.1 KB, pdf)	64	70.2
City covered	Kyiv					

Показники України в Проєкті «Ведення бізнесу»

Topics	DB 2020 Rank	DB 2020 Score	DB 2019 Score ¹	Change in score (% points)
Overall	64	70.2	69.1	↑ 1.1
Starting a Business	61	91.1	91.1	..
Dealing with Construction Permits ✓	20	81.1	77.2	↑ 3.9
Getting Electricity ✓	128	62.5	59.2	↑ 3.3
Registering Property ✓	61	71.3	70.0	↑ 1.3
Getting Credit ✓	37	75.0	75.0	..
Protecting Minority Investors ✓	45	68.0	66.0	↑ 2
Paying Taxes	65	78.1	79.4	↓ 1.3
Trading across Borders ✓	74	80.1	77.6	↑ 2.5
Enforcing Contracts	63	63.6	63.6	..
Resolving Insolvency	146	31.4	31.7	↓ 0.3

Показники України в Проєкті «Ведення бізнесу»

Standardized company

Legal form	Tovarystvo z Obmezhenoyu Vidpovidalnistyu - Limited Liability Company
Paid-in minimum capital requirement	No minimum
City Covered	Kyiv

Indicator	Ukraine	Europe & Central Asia	OECD high income	Best performance ¹
Procedure – Men (number) ¹	6	5.2	4.9	1 (2 Economies)
Time – Men (days) ¹	6.5	11.9	9.2	0.5 (New Zealand)
Cost – Men (% of income per capita) ¹	0.5	4.0	3.0	0.0 (2 Economies)
Procedure – Women (number) ¹	6	5.2	4.9	1 (2 Economies)
Time – Women (days) ¹	6.5	11.9	9.2	0.5 (New Zealand)
Cost – Women (% of income per capita) ¹	0.5	4.0	3.0	0.0 (2 Economies)
Paid-in min. capital (% of income per capita) ¹	0.0	0.7	7.6	0.0 (120 Economies)

Нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва на засадах сталого розвитку

Групи законодавчих актів	Перелік чинних законодавчих актів	Сутність групи законодавства
Загальне законодавство	1. Конституція України (від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР) [1]; 2. Закон «Про підприємництво» (від 07.02.1991 р. № 698-XII) [140]; 3. Цивільний кодекс України (від 16.01.2003 р. № 435-IV) [142].	Загальне законодавство включає основні закони, що регулюють підприємницьку діяльність, інновації та сталий розвиток.
Спеціальне законодавство з інноваційного розвитку	1. Закон України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.2002 р. № 40-IV) [143]; 2. Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» (від 26.11.2015 р. №848- VIII) [144].	Спеціальне законодавство регулює правові, економічні та організаційні аспекти інноваційної діяльності в Україні.
Бюджетне законодавство	1. Бюджетний кодекс України (від 08.07.2010 р. № 2456-VI) [145]; 2. Закони «Про державний бюджет» (приймаються щорічно).	Бюджетне законодавство регулює фінансування інноваційних проєктів з державного та місцевих бюджетів.
Планувальне законодавство	1. Стратегія сталого розвитку України (від 07.08.2018 № 9015) [146]; 2. Державні програми розвитку інноваційної діяльності.	Планувальне законодавство включає нормативні акти, що визначають стратегії та плани розвитку інноваційної діяльності на засадах сталості.
Статусне законодавство	1. Закон «Про наукові парки» (від 25.06.2009 р. № 1563-VI) [147]; 2. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (від 16.07.1999 р. № 991-XIV) [148]; 3. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» (від 13.10.1992 р. № 2673-XII) [149].	Статусне законодавство визначає правовий статус суб'єктів інноваційної діяльності, їх права та обов'язки.
Інвестиційне законодавство	1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» (від 18.09.1991 р. № 1560-XII) [150]; 2. Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» (від 10.09.1991 р. № 1540а-XII) [151]; 3. Закон України «Про іноземні інвестиції» (від 13.03.1992 р. № 2198-XII) [152]; 4. Закон України «Про Державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні» (від 17.12.1993 р. № 3744-XII) [153];	Інвестиційне законодавство регулює правові та економічні умови залучення інвестицій, встановлює механізми підтримки інвесторів, що вкладають кошти в інноваційні проєкти.

Продовження додатка Г

Групи законодавчих актів	Перелік чинних законодавчих актів	Сутність групи законодавства
	<p>5. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» (від 15.03.2001 р. № 2299-III) [154];</p> <p>6. Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»» (від 21.10.2010 р. № 2623-VI) [155];</p> <p>7. Закон «Про державну підтримку інвестиційних проектів» (від 17.12.2020 р. № 1116-IX) [156].</p>	
Законодавство окремих інструментів підтримки інноваційної діяльності	<p>1. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» (від 15.03.2001 р. № 2299-III) [157];</p> <p>2. Закон України «Про державне замовлення на науково-технічні розробки та науково-технічну продукцію» (від 17.02.2011 р. № 3038-VI) [157].</p>	Законодавство окремих інструментів розвитку регулюють використання конкретних інструментів підтримки інноваційної діяльності.
Соціальне законодавство	<p>1. Кодекс законів про працю України (від 10.12.1971 р. № 322-VIII) [158];</p> <p>2. Закон України «Про охорону праці» (від 14.10.1992 р. № 2694-XII) [159];</p> <p>3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (від 23.09.1999 р. № 1105-XIV) [160];</p> <p>4. Закон України «Про соціальні послуги» (від 19.06.2003 р. № 966-IV) [161];</p> <p>5. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності» (від 01.11.2010 р.) [162].</p>	Соціальне законодавство охоплює норми, які регулюють соціальні аспекти діяльності підприємств, зокрема умови праці, соціальну відповідальність бізнесу, захист прав працівників та соціальне забезпечення.
Екологічне законодавство	<p>1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 25.06.1991 р. № 1264-XII) [163];</p> <p>2. Закон України «Про екологічну експертизу» (від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР) [164];</p> <p>3. Закон України «Про відходи» (від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР) [165];</p> <p>4. Закон України «Про енергозбереження» (від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР) [166].</p>	Екологічне законодавство є важливим компонентом правової системи, який регулює відносини у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

*Джерело: узагальнено за [1, 141–166]

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, осіб

Регіон	Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок	У тому числі дослідники	Відхилення по Житомирській області, %(працівники)	Відхилення по Житомирській області, % (дослідники)
Житомирська	597	510	-	-
Волинська	99	78	-83.42%	-84.71%
Київська	1219	774	+104.19%	+51.76%
Рівненська	179	135	-70.02%	-73.53%
Чернігівська	254	117	-57.45%	-77.06%
Тернопільська	425	369	-28.81%	-27.65%
Всього	2773	1983	-	-

Джерело: узагальнено за [98].

Порівняльна характеристика витрат на наукові дослідження Житомирської області 2018-2022, млн грн

Роки	Витрати на наукові дослідження і розробки	У тому числі на прикладні наукові дослідження
2018	30,6	10,8
2019	26,4	7,3
2020	26,1	4,7
2021	26,9	11,5
2022	30,5	14,6
Всього	140,5	48,9

Джерело: узагальнено за [98].

Порівняльна характеристика витрат на наукові дослідження і розробки за видами робіт за регіонами за 2022 рік із суміжними регіонами та регіонами одного типу, млн грн

Регіон	Витрати на наукові дослідження і розробки	У тому числі на прикладні наукові дослідження
Житомирська	30,5	14,6
Волинська	10,7	-
Київська	285	98,6
Рівненська	15,9	-
Чернігівська	55,1	34,4
Тернопільська	36	28,7

Джерело: узагальнено за [98].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) за регіонами

Регіон	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)				Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), тис.грн					
	тис.грн		% до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств відповідного регіону		% до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) інноваційно активних підприємств відповідного регіону		обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) нової для ринку		обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) нової лише для підприємства	
	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020
Україна	39121407,0	59510752,0	0,7	1,1	1,4	4,0	16055714,0	10770298,9	23065693,0	48740453,8
Вінницька	1237773,8	715308,0	1,3	0,7	2,5	1,9	318657,5	к/с	919116,3	к/с
Волинська	371630,4	507107,0	0,3	0,5	0,7	3,5	42931,4	к/с	328699,0	к/с
Дніпропетровська	4322693,9	8378122,0	0,6	1,3	1,0	4,1	2792278,5	1839510,5	1530415,4	6538611,6
Донецька	1611295,6	15504771,0	0,4	5,0	0,8	9,0	349899,3	к/с	1261396,3	к/с
Житомирська	197371,6	96440,0	0,3	0,2	0,8	1,9	61474,1	5018,0	135897,5	91422,1
Закарпатська	715816,8	160036,0	1,9	0,4	4,3	1,9	к/с	к/с	к/с	к/с
Запорізька	6314411,5	4341247,0	2,5	2,0	3,7	3,8	2529868,2	63178,5	3784543,3	4278068,5
Івано-Франківська	611565,4	293166,0	0,9	0,4	1,7	1,3	8721,5	к/с	602843,9	к/с
Київська	1925543,2	1963630,0	0,8	0,6	1,3	1,9	1338989,1	205526,6	586554,1	1758103,5
Кіровоградська	1711323,2	1474445,0	3,6	2,7	8,0	11,2	476464,3	к/с	1234858,9	к/с
Луганська	107476,9	к/с	0,4	к/с	1,4	к/с	47761,7	к/с	59715,2	6794,7
Львівська	1493202,1	1570755,0	0,8	0,8	1,9	4,2	542772,5	151657,9	950429,6	1419097,2
Миколаївська	230968,7	2312165,0	0,2	2,2	0,4	4,0	68217,1	к/с	162751,6	к/с
Одеська	1289036,9	981022,0	0,7	0,5	1,4	5,1	348643,1	к/с	940393,8	к/с
Полтавська	860249,8	к/с	0,4	к/с	0,9	к/с	313718,3	161453,3	546531,5	к/с
Рівненська	66893,7	136019,0	0,2	0,3	0,5	2,8	10936,7	3283,5	55957,0	132735,5
Сумська	1104262,8	674160,0	1,8	1,2	3,0	3,1	269839,0	158586,4	834423,8	515573,7
Тернопільська	548872,6	986598,0	1,4	2,4	3,0	5,9	304170,3	458780,4	244702,3	527817,6
Харківська	4579145,7	4152473,0	2,2	1,9	4,2	6,9	2012963,7	1047109,5	2566182,0	3105363,5
Херсонська	441439,6	484792,0	1,3	1,4	3,0	5,8	151011,2	к/с	290428,4	к/с
Хмельницька	22687,0	584397,0	0,0	1,0	0,1	7,2	к/с	16630,2	к/с	567766,8
Черкаська	1206192,2	585881,0	1,1	0,5	2,9	1,4	788512,2	к/с	417680,0	к/с
Чернівецька	63493,5	339275,0	0,4	1,8	1,3	14,1	0,0	к/с	63493,5	к/с
Чернігівська	948122,7	541374,0	2,0	1,2	5,6	9,8	41023,3	к/с	907099,4	к/с
м.Київ	7139937,4	7494181,0	0,3	0,4	0,7	1,7	3218327,2	3019677,6	3921610,2	4474503,5

Джерело: узагальнено за [98].

Кількість інноваційно активних підприємств за розробниками інновацій за регіонами, 2020 р.

	Кількість підприємств, які розробляли інновації							
	підприємством самостійно				шляхом модифікації продукції (товарів, послуг), яка була розроблена іншими підприємствами			
	продукцію (товари, послуги)		процеси		продукцію (товари, послуги)		процеси	
	од	% до загальної кількості інноваційно активних підприємств	од	% до загальної кількості інноваційно активних підприємств	од	% до загальної кількості інноваційно активних підприємств	од	% до загальної кількості інноваційно активних підприємств
Україна	1007	44,1	1172	51,3	268	11,7	406	17,8
Вінницька	35	46,1	37	48,7	11	14,5	12	15,8
Волинська	7	20,6	7	20,6	4	11,8	8	23,5
Дніпропетровська	81	35,2	110	47,8	28	12,2	39	17,0
Донецька	17	37,8	16	35,6	6	13,3	10	22,2
Житомирська	20	62,5	17	53,1	1	3,1	5	15,6
Закарпатська	11	26,8	19	46,3	5	12,2	11	26,8
Запорізька	91	56,9	87	54,4	20	12,5	25	15,6
Івано-Франківська	49	57,0	57	66,3	7	8,1	4	4,7
Київська	63	42,9	78	53,1	23	15,6	35	23,8
Кіровоградська	19	47,5	19	47,5	3	7,5	5	12,5
Луганська	6	30,0	7	35,0	2	10,0	3	15,0
Львівська	69	39,2	93	52,8	15	8,5	27	15,3
Миколаївська	20	40,0	29	58,0	8	16,0	14	28,0
Одеська	32	29,9	57	53,3	5	4,7	22	20,6
Полтавська	29	40,8	39	54,9	5	7,0	6	8,5
Рівненська	17	38,6	25	56,8	2	4,5	7	15,9
Сумська	33	55,9	25	42,4	11	18,6	11	18,6
Тернопільська	24	33,8	45	63,4	6	8,5	12	16,9
Харківська	113	47,1	120	50,0	26	10,8	41	17,1
Херсонська	14	46,7	13	43,3	3	10,0	3	10,0
Хмельницька	21	42,0	30	60,0	5	10,0	9	18,0
Черкаська	32	50,8	28	44,4	5	7,9	4	6,3
Чернівецька	18	58,1	15	48,4	8	25,8	11	35,5
Чернігівська	19	38,8	20	40,8	8	16,3	11	22,4
м.Київ	167	50,5	179	54,1	51	15,4	71	21,5

Джерело: узагальнено за [98].

Кількість інноваційно активних підприємств з розподілом за середньою кількістю працівників

	Кількість інноваційно активних підприємств				З них							
	усього, одиниць		% до загальної кількості підприємств		кількість підприємств, що впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію (товари, послуги)		кількість підприємств, що впроваджували інноваційні процеси		кількість підприємств, що впроваджували нові організаційні методи		кількість підприємств, що впроваджували нові методи маркетингу	
	2016–2018	2018–2020	2016–2018	2018–2020	2016–2018	2016–2018	2016–2018	2016–2018	2016–2018	2016–2018	2016–2018	2016–2018
Усього	8173	2283	28,1	8,5	1899	1832	2172	1875	4254	620	5334	738
із середньою кількістю працівників від 10 до 49 осіб	5097	1072	24,1	5,7	975	644	1069	885	2598	305	3458	372
від 50 до 249 осіб	2140	750	35,0	12,0	567	465	676	605	1122	171	1349	231
250 осіб і більше	936	461	51,0	25,5	357	307	427	385	534	144	527	135
Промисловість від 10 до 49 осіб	4060	1552	29,5	12,9	1333	1045	1438	1242	1870	361	2511	485
від 50 до 249 осіб	2128	607	23,6	8,4	582	417	596	486	948	144	1415	213
250 осіб і більше	1266	571	36,2	15,9	442	370	497	452	581	115	748	166
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	666	374	54,0	31,0	309	258	345	304	341	102	348	106
із середньою кількістю працівників від 10 до 49 осіб	38	–	15,0	–	5	–	6	–	20	–	23	–
від 50 до 249 осіб	44	15	27,3	9,3	6	7	15	14	24	5	21	4
250 осіб і більше	25	11	35,2	15,5	7	5	12	10	20	6	7	2

Джерело: узагальнено за [98].

Галузі з інноваційним потенціалом Житомирської області

КВЕД	Галузь	Зайнятість - Статика	Зайнятість - Динаміка	Інновації – 2014 і 2016	Інновації – не менше 3 критерії	Економіка & Інновації	Частка регіональної зайнятості
	# вибраних галузей					5	4,1%
1,5	Змішане сільське господарство		X				
2,1	Лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві	X					
2,2	Лісозаготівлі	X					
7,2	Добування руд кольорових металів	X					
8,1	Добування каменю, піску та глини	X					
8,9	Добування корисних копалин та розроблення кар'єрів, н.в.і.у.	X					
10,4	Виробництво олії та тваринних жирів			X	X		
10,5	Виробництво молочних продуктів	X			X		
10,7	Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів				X		
10,8	Виробництво інших харчових продуктів				X		
11	Виробництво напоїв	X			X		
13,9	Виробництво інших текстильних виробів	X		X	X	X	0,6%
14,1	Виробництво одягу, крім хутряного	X					
14,3	Виробництво трикотажного та в'язаного одягу	X					
15,1	Дублення шкір і оздоблення шкіри; виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів; вичинка та фарбування хутра	X					
15,2	Виробництво взуття				X		
16,2	Виготовлення виробів з деревини, корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння			X	X		
17,1	Виробництво паперової маси, паперу та картону	X					
17,2	Виготовлення виробів з паперу та картону	X					
21	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів			X	X		
23,1	Виробництво скла та виробів зі скла	X		X	X	X	0,5%
23,3	Виробництво будівельних матеріалів із глини	X					
23,4	Виробництво іншої продукції з фарфору та кераміки			X	X		

КВЕ Д	Галузь	Зайнятість - Статика	Зайнятість - Динаміка	Інновації – 2014 і 2016	Інновації – не менше 3 критерії	Економіка & Інновації	Частка регіональної зайнятості
	# вибраних галузей					5	4,1%
23,6	Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	X		X	X	X	1,3%
25,1	Виробництво будівельних металевих конструкцій і виробів	X		X	X	X	0,7%
25,2	Виробництво металевих баків, резервуарів і контейнерів	X					
25,6	Оброблення металів та нанесення покриття на метали; механічне оброблення металевих виробів	X					
25,9	Виробництво інших готових металевих виробів				X		
28,2	Виробництво інших машин і устаткування загального призначення				X		
28,3	Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства	X					
28,9	Виробництво інших машин і устаткування спеціального призначення			X	X		
31	Виробництво меблів		X	X	X	X	1,0%
32,9	Виробництво продукції, н.в.і.у.	X					
36	Забір, очищення та постачання води				X		
46,6	Оптова торгівля іншими машинами й устаткуванням		X				
46,7	Інші види спеціалізованої оптової торгівлі		X				
47,3	Роздрібна торгівля пальним		X				
47,5	Роздрібна торгівля іншими товарами господарського призначення в спеціалізованих магазинах	X					
62	Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність		X				

Джерело: узагальнено за [98].

ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ціль 1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди

Ціль 2. Викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства

Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку

Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх

Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток

Ціль 6. Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією

Ціль 7. Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії

Ціль 8. Сприяння безперервному, всеохопному і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх

Ціль 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям

Ціль 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними

Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів

Ціль 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва

Ціль 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками

Ціль 14. Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку

Ціль 15. Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття

Ціль 16. Сприяння розбудові миролюбного і відкритого суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях

Ціль 17. Зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності

**Узагальнена інформація щодо наявності Стратегій розвитку
територіальних громад, станом на 1 січня 2022 р.**

Найменування області	Кількість територіальних громад	Стратегії розвитку			Частка громад, що долучилися до стратегічного планування, %
		Розробляються	Затверджені	відсутні	
Вінницька	63	4	59	-	100
Волинська	54	23	23	8	85
Дніпропетровська	86	16	53	17	80
Донецька	46	21	23	2	96
Житомирська	66	29	27	10	85
Закарпатська	64	33	15	16	75
Запорізька	67	32	25	10	85
Івано-Франківська	62	18	29	15	76
Київська	69	48	21	-	100
Кіровоградська	49	29	19	1	98
Луганська	26	10	16	-	100
Львівська	73	31	26	16	78
Миколаївська	52	16	31	5	90
Одеська	91	42	23	26	71
Полтавська	60	25	26	9	85
Рівненська	64	44	20	-	100
Сумська	51	29	21	1	98
Тернопільська	55	22	27	6	89
Харківська	56	33	17	6	89
Херсонська	49	17	242	8	84
Хмельницька	60	33	14	13	78
Черкаська	66	29	30	7	89
Чернівецька	52	25	18	9	83
Чернігівська	57	16	30	11	81
Україна	1438	625	617	196	86

Джерело: узагальнено за [98].

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1.2. В у науковому періодичному виданні, що індексується у базі даних Scopus:

1. Ch. Raja Kamal, Arti Singh, Khodakyvskyy Volodymyr, Ruska Olena, Rybak Mariia, and Nadiia P. Reznik. Impact of supply chain quality management practices on the purchasing efficiency of service organizations/Studies in Systems, Decision and Control/Janusz Kacprzyk, Systems Research Institute, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland, 2024. P. 575–585. DOI:[10.1007/978-3-031-48479-7_57](https://doi.org/10.1007/978-3-031-48479-7_57) (0,5 ум. друк. арк. *Особистий внесок Rybak Mariia: визначено ключові аспекти управління якістю на основі детального аналізу даних суб'єктів господарювання підприємництва – 0,2 ум. друк. арк.; Ch. Raja Kamal: сформульовано висновки дослідження та запропоновано рекомендації для покращення практик управління якістю в ланцюгах постачання; Arti Singh: проведено детальний огляд літератури з питань управління якістю та ефективності закупівель у сервісних організаціях; Khodakyvskyy Volodymyr: сприяння обговоренню практичних наслідків отриманих результатів для сервісних організацій; Ruska Olena: оцінено роль технологій у підвищенні ефективності закупівельних процесів; Nadiia P. Reznik: досліджено культурні та організаційні бар'єри впровадження практик управління якістю).*

3.2. У наукових фахових виданнях України:

2. Рибак М. О. Теоретичні засади механізму реалізації підприємницької діяльності. *Економіка та підприємництво*. 2022. № 48. С. 16–26. DOI: [10.33111/EE.2022.48.RybakM](https://doi.org/10.33111/EE.2022.48.RybakM). (0,55 ум. друк. арк.).

3. Рибак М. О. Оцінка ефективності та факторів розвитку підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: [10.32782/2524-0072/2024-59-153](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-153) (0,6 ум. друк. арк.).

7. Рибак М. О. Інноваційне підприємництво як ключова ознака сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-153>. (0,55 ум. друк. арк.).

8. Валінкевич Н. В., Рибак М. О. Обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-12>. (0,5 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: сформовано напрями розвитку суб'єктів інноваційного підприємництва – 0,4 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.: обґрунтовано необхідність державної підтримки для стимулювання інноваційного бізнесу).*

9. Рибак М. О. Організаційний механізм забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-139-146>. (0,4 ум. друк. арк.).

4. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Рибак М. О. Головні аспекти розвитку підприємництва в Україні. *Фінансово-економічні механізми розвитку підприємництва: теоретичний та практичний аспекти* : матеріалами II Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Дніпро, 25–26 листоп. 2021 р.). Дніпро: НМетАУ, 2021. С. 168-171. (0,2 ум. друк. арк.).

17. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Ключові проблеми та напрями розвитку підприємництва в Україні. *Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Херсон, 24–25 листоп. 2021 р.). Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2021. С. 363–366. (0,2 ум. друк. арк.) (0,1 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: визначено основні проблеми розвитку підприємництва в Україні – 0,1 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.: обґрунтовано значення цифровізації бізнес-процесів у контексті сучасних викликів*).

18. Рибак М. О. Синергетичний підхід до механізму функціонування підприємництва. *Diversity and inclusion in scientific area: International Scientific and Practical Conference* (м. Warsaw, 26–28 серп. 2022 р.). Warsaw: Ceac Polonia, 2022. С. 7–8. (0,1 ум. друк. арк.).

19. Рибак М. О. Валінкевич Н. В. Концептуальні аспекти формування синергетичної моделі розвитку підприємництва. *100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи*: зб. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 1 листоп. 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 276–278. (0,2 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: розглянуто організацію як складну систему, в якій взаємодія різних елементів і процесів веде до створення синергетичного ефекту – 0,1 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.: запропоновано стратегічні напрями формування ефективних партнерських відносин у підприємницькому середовищі*).

20. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Розвиток сільського зеленого туризму як інноваційна форма підприємницької діяльності ОТГ. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 165-річчю заснування університету та 70-річчю створення економічного факультету. Львів: Львівський національний університет природокористування, 2022. С. 262–264. (0,2 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: визначено особливості інноваційної форми підприємницької діяльності ОТГ – 0,1 ум. друк. арк.; Валінкевич Н.В.: проаналізовано потенціал розвитку сільського зеленого туризму як альтернативного напрямку підприємництва*).

21. Рибак М. О. Оцінка суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 01 лют. 2023 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 92–96. (0,25 ум. друк. арк.).

22. Рибак М. О. Соціальні пріоритети ефективності функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. *Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 лют. 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 131–134. (0,2 ум. друк. арк.).

23. Рибак М. О., Валінкевич Н. В. Вплив сталості на зміни в організаційних стратегіях для сприяння розвитку підприємницької діяльності. *Стратегічні пріоритети менеджменту і адміністрування у повоєнний період*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 26 квіт. 2024 р.). Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 209–211, (0,2 ум. друк. арк. *Особистий внесок: Рибак М.О.: виокремлено фактори впливу на організаційні стратегії, що сприяє розвитку підприємницької діяльності – 0,1 ум. друк. арк. Особистий внесок Валінкевич Н.В.: розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності організаційних стратегій через призму сталого розвитку*).

24. Рибак М. О. Теоретичні аспекти розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Підприємництво та бізнес-адміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 01–28 лют. 2024 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С.4–5. (0,1 ум. друк. арк.).

25. Рибак М. О. Організаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності в умовах сталості. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 берез. 2024 р.). Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 291 – 292. (0,1 друк. арк.).

5. Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження:

17. Рибак М. О. Діагностика перспектив розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Modern engineering and innovative technologies*. 2024. 2(31-02), С 78–82. URL: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2024-31-00-087> (0,3 ум. друк. арк.).

18. Рибак М. О. Розвиток сільського зеленого туризму як напрям інтенсифікації підприємництва в ОТГ. Стратегічні альтернативи розвитку готельного господарства України: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Валінкевич Н. В. Житомир: ПНУ, 2022. С.182–212. (1,6 ум. друк. арк.).

19. Рибак М. О., Божко В. О., Вольська В. В. Формування системи стратегічного планування розвитку підприємств сфери бізнесу. *Економіка підприємництва: організаційні, управлінські та фінансові пріоритети розвитку* : монографія / за ред. Н. В. Валінкевич. Житомир: Поліський національний університет, 2023. 624 с. С. 444–483. (2,0 ум. друк. арк.; *Особистий внесок Рибак*

М.О.: здійснено оцінку впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на підприємство, а також визначено, як ці фактори враховуються у стратегічному плануванні – 1,8 ум. друк. арк.; Божко В.О.: виконано аналіз ризиків у стратегічному плануванні та способи їх мінімізації; Вольська В.В.: проаналізовано вплив інноваційних бізнес-моделей на стійкість підприємств).

Апробація результатів дисертаційної роботи

№	Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Тип участі
1	II Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих учених	Фінансово-економічні механізми розвитку підприємництва: теоретичний та практичний аспекти	м. Дніпро, 25–26 листопада 2021 р.	заочна
2	Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція	Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства:	м. Херсон, 24–25 листопада 2021 р.	заочна
3	International Scientific and Practical Conference	Diversity and inclusion in scientific area	м. Варшава, Польща 26–28 серпня 2022 р.	заочна
4	Міжнародна науково-практична конференція	100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи: зб. праць	м. Житомир, 1 листопада 2022 р.	заочна
5	Всеукраїнська науково-практична конференція присвяченої 165-річчю заснування університету та 70-річчю створення економічного факультету	Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва	м. Львів, 25 травня 2022 р.	заочна

6	Всеукраїнська науково-практична конференція	Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів	м. Житомир, 01 лютого 2023 р.	заочна
7	Всеукраїнська науково-практична конференція	Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України	м. Одеса, 17 лютого 2023 р.	заочна
8	V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	Стратегічні пріоритети менеджменту і адміністрування у повоєнний період	м. Харків, 26 квітня 2024 р.	заочна
9	Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	Підприємництво та бізнес-адміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації	м. Харків, 01–28 лютого 2024 р.	заочна
10	Міжнародна науково-практична конференція	Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт):	м. Харків, 15 березня 2024 р.	заочна

Акти впровадження

ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008; тел.: (0412) 47-13-56; тел./факс: (0412) 47-21-45
E-mail: mail@polissiauniver.edu.ua; www.polissiauniver.edu.ua, код згідно з ЄДРПОУ 00493681

від 08.01.2025 № 56/01-17

на № _____ від _____ 20__

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Рибак Марії Олегівни
на тему: «Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості»
в освітній процес**

Головною метою дисертаційної роботи Рибак Марії Олегівни на тему: «Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості» є теоретико-методичне та методологічне обґрунтування і розробка стратегічних напрямів розвитку підприємництва на принципах інноваційності та засадах сталості.

Для досягнення поставленої мети в роботі запропоновано низку заходів, серед яких на особливу увагу заслуговують: концептуальний підхід до моделювання впливу витрат на інноваційне підприємництво з виконання наукових досліджень і розробок за видами економічної діяльності; методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності за видами; критерії оцінки інноваційного підприємства; обґрунтовано підхід до цілісності сталого розвитку інноваційного підприємства на основі впливу розробленої синергетичної моделі та ін. Зазначені розробки мають наукову та практичну цінність і використовуються у навчальному процесі Поліського національного університету при викладанні таких дисциплін як: «Методи прийняття управлінських рішень в бізнесі», «Формування сталих бізнес-моделей», «Управління потенціалом підприємства».

Довідка видана для подання у Разову спеціалізовану вчену раду з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації Рибак Марії Олегівни на здобуття ступеня доктора філософії.

Ректор

Олег СКИДАН

ДОВІДКА
про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Рибак Марії Олегівни
На тему: «Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості»

Довідка видана у підтвердження того, що результати дисертаційного дослідження аспірантки кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету Рибак Марії Олегівни позитивно схвалені експертами Сектору досліджень Західного регіону НІСД та були використані при розробці аналітичної доповіді "Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України", а саме матеріали розділу 3 "Перспективи розвитку інноваційного підприємництва в Україні", зокрема підпункту 3.1. "Організаційне забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності".

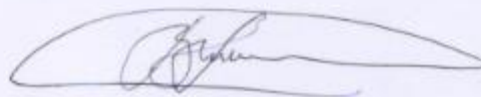
Практичний інтерес представляють рекомендації щодо удосконалення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. Вони спрямовані на інтеграцію стійких практик у бізнес-моделі підприємств, що дозволяє знизити екологічний вплив та підвищити соціальну відповідальність, водночас зберігаючи економічну ефективність. Особливо важливо впровадження таких рекомендацій в умовах сучасних викликів, зокрема в умовах війни, яка змінила підходи до інновацій та розвитку бізнесу. Використання цих рекомендацій допоможе створити підприємства, здатні адаптуватися до швидких змін і сприяти сталому економічному зростанню.

Обґрунтовано, що інтеграція сталих підходів у підприємницьку діяльність сприяє довгостроковій конкурентоспроможності бізнесу, зниженню ризиків і адаптації до глобальних викликів, включаючи зміни клімату та соціально-економічні кризи.

Довідка видана для пред'явлення в спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертаційної роботи.

**Завідувач сектору
досліджень Західного
регіону НІСД, доктор
економічних наук,
професор
Володимир Химинець**

30 серпня 2024

Вих. № 78 від «27» серпня 2024 року

ДОВІДКА

про впровадження науково-практичних рекомендацій Рибак Марії Олегівни,
розроблених в процесі виконання дисертаційної роботи

Установа «Агенція регіонального розвитку Закарпатської області» засвідчує, що результати дисертаційних дослідження Рибак Марії Олегівни на тему: «Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості» відзначаються актуальністю та будуть використані при розробці програм та проектів підтримки підприємництва в Закарпатській області, розробці проектів економічної співпраці в межах програм транскордонного співробітництва Європейського Союзу.

Зокрема, було обгрунтовано основні напрями розвитку інноваційного підприємництва, до яких віднесено: діджиталізацію; агропромисловий комплекс; прикладні та фундаментальні дослідження та розробки; промисловість; охорона здоров'я; національна безпека та оборона; енергетика (альтернативні джерела енергії). Доведено, що такі напрями є основою сприятливої екосистеми для розвитку суб'єктів інноваційного підприємництва, що забезпечить в подальшому їх конкурентоспроможності та досягнення цілей сталого розвитку країни.

Пропозиції автора науково обгрунтовані, носять як методичний, так і прикладний характер та будуть взяті Установою «Агенція регіонального розвитку Закарпатської області» до практичного використання.

Директор Установи «Агенція регіонального розвитку Закарпатської області»,
PhD з міжнародних економічних відносин **Олена ЦІМБОЛІНЕЦЬ**

ТОВ ТК «Полісся-Продукт»

вул. Кооперативна, 12
місто Житомир
10000, Україна
e-mail: polissia-product.ua@ukr.net
тел. 0-800-50-50-84

вих. № 35
від 14.05.2024

ДОВІДКА

про впровадження
результатів дисертаційної роботи

Рибак Марії Олегівни

на тему: «Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості»

Дана довідка засвідчує вагомість результатів наукового дослідження Рибак Марії Олегівни на тему «Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості» в контексті практичних рекомендацій щодо впровадження інноваційних підходів до розвитку підприємства, яке мінімізує екологічний вплив. Підприємство адаптувало рекомендації щодо зниження викидів, використання відновлюваних джерел енергії та оптимізації ресурсів, що сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності в умовах сучасного ринку.

Завдяки впровадженню результатів дослідження вдалося досягти підвищення соціальної відповідальності підприємства та зміцненню зв'язку з місцевими громадами, що сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня зайнятості. Крім того, підприємство впровадило принципи сталості, змогло досягти значного зростання доходів за рахунок адаптації до сучасних вимог ринку.

Ця довідка підтверджує успішне впровадження результатів дисертації на підприємстві, що прагне розвивати інноваційне підприємництво з урахуванням екологічних, соціальних та економічних вимог сталого розвитку.

*Дисертація географічній
Рибак Марії Олегівни
по обсязі*

Григорук В.О.